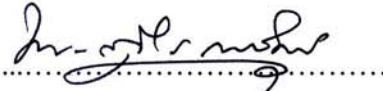

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาประมวต จานตโต, ดร.)

.....กรรมการ

(ดร.อุตร จันทวัน)

.....กรรมการ

(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประมวต จานตโต, ดร. ประธานกรรมการ

ดร.อุตร จันทวัน กรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี
(สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHISM PROPAGATION WORKS OF
PHRATHEPRATTANAKAWI (SURIN JUTINDHARO)

พระพิสิษฐ ธานีสุโร (ปานจรรณทิพย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี
(สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

พระพิสิษฐ์ จานิสฺสโร (ปานจรูญทิพย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHISM PROPAGATION WORKS OF
PHRATHEPRATTANAKAWI (SURIN JUTINDHARO)**

PHRAPISIT THANISSARO (PANJARUNTIP)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Graduate School

Bangkok, Thailand

2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาทวิ มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาประมวล จานตฺโต, ดร.)

.....กรรมการ

(ดร.อุคร จันทวัน)

.....กรรมการ

(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประมวล จานตฺโต, ดร. ประธานกรรมการ

ดร.อุคร จันทวัน

กรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)
- ผู้วิจัย** : พระพิสิษฐ์ จานิสฺสโร (ปานจรูญทิพย์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาประมวล จานทคุโต, ดร. ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pali & Bud.)
  - : ดร.อุคร จันทวัน, ปธ.๔, พ.ม., พธ.บ., M.A., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
  - : ดร.ประยูร แสงใส, ป.ธ.๔., พ.ม., พธ.บ., M.A., (Ed.) P.G.Dip. in (Journalism), Ph.D. (Education)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ผลจากการศึกษาพบว่า

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้า ทรงใช้ยุทธวิธีแบบเมืองล้อมป่าด้วยการแสดงธรรมให้ผู้เฝ้าแต่ละรัฐเกิดศรัทธา แล้วบริวารก็จะเกิดศรัทธาตาม เช่น กรณีโปรดพระเจ้าพิมพิสาร วิธีการสอนของพระพุทธรเจ้าคือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังรู้เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทำให้ผู้ฟังเลื่อมใสและเข้าใจต่อธรรมที่ประกาศไปแล้ว สามารถนำไปปฏิบัติได้ ส่วนพระสงฆ์ในปัจจุบันได้สืบทอดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางที่พระพุทธรเจ้าทรงวางหลักการไว้ นำความร่วมมือเป็นสุขให้แก่ชุมชนและสังคม จากอดีตจนปัจจุบัน

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบตามภาระงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน (๑)ด้านการปกครอง ได้ปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ โดยใช้หลักธรรมมาธิปไตย (๒)ด้านการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการศึกษา ในรูปแบบของโรงเรียนการกุศลและโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๔) ด้านการเผยแผ่ ส่งเสริมการเผยแผ่ โดยจัดตั้งหน่วยและบุคลากรใน

การเผยแพร่โดยเฉพาะ เช่นงานพระธรรมทูต ให้การอบรมประชาชนในแต่ละโอกาส (๕) ด้านสาธารณูปการ ให้การสนับสนุนการก่อสร้างถาวรวัตถุและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้การสนับสนุนการก่อสร้างแก่อนุวัยงานราชการ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาลและองค์กรภาคประชาชนตามความเหมาะสม ส่วนวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พบว่า มีหลายวิธี เช่น การสอน การเขียนงานวรรณกรรมชื่อพุทธภายิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึงเล่ม ๓ จำนวนกว่า ๑,๕๐๐ เรื่อง การแสดงธรรมในงานต่างๆ การเสนอหลักธรรมผ่านรายการวิทยุ สวท. ๑๐๒.๗๕ (MHz) FM. ทุกวัน เวลา ๐๖.๐๐ น.

ผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินุชร) โดยยึดหลักปฏิบัติภาระงาน ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ การปกครอง ทำให้ภิกษุสามเณรในปกครองมีความประพฤติดี เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ด้านการศึกษา ภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชนมีความรู้คู่คุณธรรม ทั้งทางโลกและทางธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนให้กับภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ด้านการเผยแพร่ ท่านได้นำหลักธรรมไปเผยแพร่ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทำให้ผู้ฟังสามารถ นำหลักธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านสาธารณูปการ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวก จากสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ศาลาการเปรียญ อุโบสถ รวมถึงสถานที่ราชการต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล เป็นต้น ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้บริจาควัตถุสิ่งของต่างๆแก่ผู้ประสบภัย เช่น อุทกภัย วาตภัย เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในเหตุการณ์นั้นๆ

Thesis Title : An Analytical Study of Buddhism Propagation Works of
Phratheprattanakawi (Surin Jutindharo)

Researcher : Phrapisit Thanissaro (Panjaruntip)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phramaha Pramuan Thanatatto, Pali VI, B.A. (Thai), P.G. Dip. in
I.P.R. (Phi.&Religion), M.A.(Ling.), M.A.(Pali&Bud.),
Ph.D.(Pali&Bud.)

: Dr. Udorn Chanthavan, Pali IV, Dip. in Ed., M.A.(Pol.Sc.),
Ph.D.(Buddhism)

: Dr. Prayoon Saengsai, Pali IV, B.A., M.A. (Ed.), P.G. Dip.
(Journalism), Ph.D.(Ed.)

Date of Graduation : March 28, 2012

ABSTRACT

Three main purposes of this thesis were (1) to study a method of the Buddha and his followers,(2) to study a method of Phratheprattanakawi’s Buddhist propagation, and (3) to study analytically a result of his Buddhist propagation. A result of this study was in the following points.

A method of the Buddha’s Buddhist propagation was the Strategy for the city surrounding the forest by making a leader of the city believable in Buddhism and then, all his followers came to believe in Buddhism. There was an example of such a case when the Buddha taught the King Bindusara. This method aimed at making all listeners understand clearly what they should know, believe in the shown teachings, and keep them applied to the daily life. All followers of the Buddha derived such a method of the Buddha’s teaching that could bring peace and happiness to the communities and societies from the past to the present.

A method of Phratheprattanakawi’s Buddhist propagation was found in done in the six given ecclesiastical duties. The first was administration that he followed carefully all rules issued by the Sangha Supreme Council with the use of the supremacy of Dhamma. The second was education that he had great support and promotion to worldly and ecclesiastical education:

Dhamma-Pāli, the secondary school, and the university. The third was social service to support and motivate the education by establishing the public school and Sunday Buddhist School. The fourth was the Buddhist propagation to support and motivate the Buddhist propagation by establishing the department or appointing many good persons to hold specially the Buddhist propagation such as a work of the Buddhist spread to instruct people in each opportunity. The fifth was the public utilities to support the construction and restoration of the Buddhist buildings. The sixth was welfare facilities to support properly the construction of the governmental institute's buildings such as schools, hospitals, and private companies. A method of Phratheprattanakawi's Buddhist propagation was that he used many ways: teaching, Buddhist propagation through the Buddhist literary works—three volumes of Buddhahasitsakitcai about 1,500 stories, giving sermons in various opportunities, Dhamma talk on radio, Sor Wor Tor 102.75 MHz at 6.00 Am.

A result of Phratheprattanakawi's Buddhist propagation depended upon being responsible for the six given ecclesiastical duties. His ecclesiastical administration helped monks and novices to have good conduct and keep people's beliefs. In his support of education, monks, novices, children and the youths got both mundane and supramundane knowledge. In his social service, there were many scholarships given to monks, novices, children and the youths. In the Buddhist propagation, he spread Buddhism through many activities that people could take the Buddha's teachings applied to their daily lives. His public utilities made people comfortable from the construction and restoration of the buildings: a making-merit hall, a Buddha hall, etc. and the governmental institutes: schools, hospitals, etc. He made welfare facilities by giving things to people who had faced the flood, storms, etc. in order to release their suffering in that time.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จด้วยดีด้วยความช่วยเหลือและเมตตาจิตจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่านต่อไปนี้เป็น ท่านคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระมหาประมวล จานทศโต,ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ดร.อุคร จันทวัน และดร.ประยูร แสงใส คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ชี้แนะและตรวจสอบ เพิ่มเติมแก้ไขข้อมูลให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนตรวจสอบอักษรคำผิดต่างๆ ที่ผู้วิจัย พิมพ์ตกในหลายแห่งเพราะความรีบเร่งในการจัดทำวิทยานิพนธ์

อนุโมทนาและขอบคุณเจ้าหน้าที่ของศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่นทุกท่าน ที่ได้กรุณาในการตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานวิทยานิพนธ์

เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดี

ขอมอบงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เพื่อเป็นวิทยาทาน และเป็นอนุสรณ์แด่บุพการี คือ บิดา และมารดา ผู้ที่ให้กำเนิดแก่ผู้วิจัยได้เจริญเติบโตจนกระทั่งได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้วิจัยขอสำนึกในเมตตาธรรมของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่กรุณาอนุญาตให้ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน รวมถึงได้กรุณาให้ข้อมูลทั้งเอกสาร การให้สัมภาษณ์ งานงานนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอบคุณพระครูสุเมธธรรมสาร (วรรณะ สุเมโธ) เจ้าอาวาสวัดกลางบุรี บ้านคอนบม ที่ได้เมตตาให้วัดเป็นที่อยู่อาศัย อำนวยความสะดวกให้ในการศึกษาระดับมหาบัณฑิต ขออนุโมทนาขอบคุณพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ที่ให้สัมภาษณ์ข้อมูลทุกๆท่านมา ณ ที่นี้ด้วย

ประการสุดท้าย ขอน้อมจิตอุทิศผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ แด่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อบูชาพระคุณท่านเหล่านั้นที่ข้าพเจ้า ได้มีความรู้ในพระธรรมวินัยมาตั้งแต่บรรพชากระทั่งอุปสมบท และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานในปัจจุบันนี้

พระพิสิษฐ์ จานิสฺสโร (ปานจรัญทิพย์)

๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๑๓
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน	
๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	๑๕
๒.๑.๑ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า	๑๕
๒.๑.๒ จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๖
๒.๑.๓ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๗
๒.๑.๔ ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๐
๒.๑.๕ รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๐
๒.๑.๖ วิธีการสอนแบบต่างๆ ของพระพุทธเจ้า	๒๒
๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล	๒๗
๒.๒.๑ ช่วงระยะปฐมสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๑)	๒๘
๒.๒.๒ ช่วงระยะทุติยสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๒)	๓๐
๒.๒.๓ ช่วงระยะตติยสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๓)	๓๔
๒.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๓๖
๒.๓.๑ ในสมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๙๒๐)	๓๗

๒.๓.๒	ในสมัยอยุธยา (๑๘๕๓-๑๘๖๕)	๓๘
๒.๓.๓	ในสมัยธนบุรี (๒๓๑๐-๒๓๒๔)	๓๙
๒.๓.๔	ในสมัยรัตนโกสินทร์ (๒๓๒๕-๒๔๘๔, ๒๕๐๕ ถึงรัชกาลที่ ๙)	๓๙
๒.๔	สรุป	๔๔
บทที่ ๓ วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)		
๓.๑	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ภารกิจ ๖ ด้าน ๔๕	
๓.๑.๑	การปกครอง	๔๕
๓.๑.๒	การศึกษา	๕๕
๓.๑.๓	การศึกษาสงเคราะห์	๕๙
๓.๑.๔	การเผยแพร่	๖๑
๓.๑.๕	การสาธารณูปการ	๖๔
๓.๑.๖	การสาธารณสงเคราะห์	๖๖
๓.๒	วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ	๗๐
๓.๒.๑	งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓	๗๐
๓.๒.๒	งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี	๘๑
๓.๒.๓	งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุ	๘๕
๓.๒.๔	งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๘๘
๓.๒.๕	งานให้โอวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน	๙๐
๓.๒.๖	โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี	๙๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์ผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)		
๔.๑	วิเคราะห์ผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ	๙๗
๔.๑.๑	งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓	๙๗
๔.๑.๒	งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี	๙๙
๔.๑.๓	งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุ	๑๐๐
๔.๑.๔	งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๑๐๑
๔.๑.๕	งานให้โอวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็ก และเยาวชน	๑๐๒
๔.๑.๖	โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี	๑๐๓

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๘
บรรณานุกรม	๑๑๐
ภาคผนวก	๑๑๓
ก. สังเขปประวัติของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)	๑๑๘
ข. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview)	๑๒๑
ค. ผู้ให้สัมภาษณ์	๑๓๓
ง. ภาพผู้ให้สัมภาษณ์	๑๓๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อและหน้า ตามลำดับ เช่น อจ.ติก.(ไทย) ๒๑/๓๕/๑๘๘. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๘ และ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐. เช่น อจ.ติก.(บาลี) ๒๑/๔๐/๒๑๑ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ปาลี เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๔๐ หน้า ๒๑๑.

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา เล่ม หน้า เช่น ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๘๕/๔๐๓. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิสาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๘๕ หน้า ๔๐๓ ฉบับอรรถกถามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ศีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ศีลขันธวรรคคปาติ	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค	(ภาษาไทย)
---------	---------	-------------	--------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ กล่าวคือ อริยสัจและทางสายกลาง คือ ธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งและอุบายเป็นเครื่องสอนที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนานั้นเกิดในดินแดนที่เรียกว่าภารตวรรษ (หรือประเทศอินเดีย) มายาวนานกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว^๑ โดยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระมหากรุณาที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ทรงปรากฏพระนามในโลกว่าพระพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่พุทธคยา เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา^๒ และทรงพิจารณาถึงหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้งยากแก่สัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาน้อยจะรู้แจ้งเห็นจริงได้ ทรงเปรียบเทียบบุคคลเช่นกับดอกบัวที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทรงอุปมาเหมือนในกออูบล ในกอปทุมหรือในกอบุญชริก ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุญชริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุญชริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุญชริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่ติดน้ำ ได้ตัดสิน^๓

ในเวลาต่อมาภายหลังตรัสรู้ได้ไม่นานนัก พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศพระธรรมที่ได้ตรัสรู้มา จนกระทั่งมีผู้รู้แจ้งเห็นจริงตามพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดง ขณะนั้น พระอรหันตสาวกได้อุบัติขึ้นแล้วในโลก ๖๐ องค์ รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖๑ องค์เพื่อให้พระธรรมคำสอนแผ่ไปในมวลมนุษยชาติและเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม พระองค์จึงทรงวางหลักและวิธีปฏิบัติในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่เหล่าพระสาวก ซึ่งเป็นพระอรหันต์รุ่นแรก จำนวน ๖๐ รูป เพื่อถือเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระศาสนาด้วยกัน โดยตรัสว่า

---

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชโร), *สากลศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓.

^๒ ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ, *พระพุทธเจ้าสอนอะไร*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปในตาน้อยมีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณิกมเพื่อแสดงธรรม^๔

พระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ได้ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ จนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากนั้น พระสาวกได้ทำหน้าที่สืบต่อการเผยแผ่พระศาสนาตามสายของอาจารย์และศิษย์ด้วยวิธีบอกต่อ ๆ กันด้วยปากต่อปากที่เรียกว่า มุขปาฐะ จนถึงการทำตติยสังคายนาโดยมีพระโมคคัลลีสุมตรติสเถระเป็นประธานในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ มีการคัดเลือกพระสงฆ์แบ่งออกเป็นสาย ๆ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่างๆ มีหลักฐานปรากฏว่าพระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิประเทศ และได้แพร่หลายออกไปตามลำดับ การที่ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ เพราะพระสงฆ์สาวกทั้งหลายช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเอง^๕

ในปัจจุบัน พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพพอ และถูกวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท มีพระที่เป็นนักเผยแผ่จำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนเพราะส่วนมากการเทศน์โดยทั่วไปยึดธรรมเนียมนิยมแบบเก่า คือ เทศน์ตามคัมภีร์เป็นการเทศน์ตามแบบพิธีกรรม จึงไม่เกิดผลเท่าที่ควร อนึ่ง แม้จะมีพระนักเทศน์แบบใหม่คือเทศน์แบบปฏิภาณ ไหวหารอยู่บ้างโดยมากผู้เผยแผ่มักมุ่งเน้นและสอนในเรื่องการให้ทานในด้านวัตถุมากเกินไป ไม่เน้นในเรื่องของธรรมทานและการปฏิบัติตามหลักของศีลสมาธิและปัญญา ในการเผยแผ่หลักธรรมจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพ

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๕ จานงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๖.,

และสถานภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงการอบรมพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร^๖

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์และเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยและกฏมหาเถรสมาคม และการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้มีจริยวัตรงดงาม มีความเป็นผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็งและมีชีวิตประวัติดีและผลงานที่ปรากฏแก่สังคมในเชิงของการปกครอง การศึกษา ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ผลงานด้านการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลงานด้านส่งเสริมด้านศาสนาและการศึกษา ผลงานด้านการปฏิสังขรณ์และพัฒนาวัด ผลงานพระนักพัฒนาและเกียรตินิยม ผลงานส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และผลงานด้านวรรณกรรมงานเขียนทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อสื่อให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มากที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพเจ้าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ และผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมไปสู่ประชาชนได้อีกทางหนึ่ง และเป็นการดำรงไว้ซึ่งศาสนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

^๖ พระราช ธานีสุโร (อินทไชย), “การศึกษาชีวิตและงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุท้าวสุทธาจารย์(ทองใบ ปกสุโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแผ่ทางธรรมให้แผ่ไพศาลแก่ผู้ศรัทธา โดยพระพุทธเจ้าและพระสาวก ตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนถึงประเทศไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่างๆ โดยใช้ยุทธวิธี

วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน หมายถึง การเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่างๆ ตลอด ๔๕ พรรษา นอกจากนี้ยังหมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพระสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งใช้ยุทธวิธีการเผยแผ่หลากหลาย ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

พระพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีหลักฐานสำคัญในการสอน มีพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ประการ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เป็นสำคัญ

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) หมายถึง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในงานวิจัยครั้งนี้

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ในงานวิจัยนี้ หมายถึงหลักธรรมที่พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) นำไปเผยแผ่ประกาศแก่พุทธศาสนิกชน ในรูปแบบการเผยแผ่ทั้งการแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม และการแต่งหนังสือ ชุด พุทธภาษิตสะกิดใจ

ผลการเผยแผ่ หมายถึง ผลงานที่ดำเนินการโดยพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ เช่น งานตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ และงานการเขียนวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของพุทธภาษิตสะกิดใจ แล้วนำเสนอผ่านรายการวิทยุ ทำให้ผู้มีส่วนร่วม เกิดศรัทธาเลื่อมใส นำหลักธรรมไปดำเนินชีวิต จนเกิดความสุขความเจริญ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑.๔.๑ ประเภทเอกสาร

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร) ได้กล่าวถึงความเป็นนักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีเทคนิคในการแสดงธรรมะ ดังเขียนไว้ในหนังสือ “สากลศาสนา”^๓ สรุปความได้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาปัจจุบันนั้น การสื่อสารมีความก้าวหน้าและสังคมมีความซับซ้อนและมีขนาดใหญ่มากขึ้น สังคมยุคก่อนเก่าถูกเชื่อมโยงด้วยระบบการสื่อสารหลายรูปแบบ การสื่อสารเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคมทำให้สังคมดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง ดังนั้นพระสงฆ์ต้องมีวิธีการและเทคนิคการสื่อสารที่เหมาะสม อีกทั้งต้องเป็นกัลยาณมิตร มีความรู้พอเพียง เสียงดังกังวาน ปฏิภาณว่องไว จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย เป็นผู้ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัยแล้วนำมาสั่งสอนแก่ประชาชน แม้ผู้ได้สดับฟังทราบเนื้อความและปฏิบัติตามก็ได้บรรลุประโยชน์สุขสมแก่ความปฏิบัติ โดยยึดถือเหล่าพระอริยสาวกผู้เผยแผ่หลักคำสอนเป็นแบบอย่างที่ดีดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการแสดงธรรมะว่าจะต้องยึดหลักน้อยค่อยตามหลักใหญ่ ดังปรากฏเนื้อหาในหนังสือ “พุทธธรรม”^๔ สรุปความได้ว่า หลักน้อยค่อยตามหลักใหญ่หรือตามศัพท์วิชาการ ว่า ชัมมานุชัมมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติหรือแสดงธรรมตามลำดับปลีกย่อยที่มีอยู่ ให้มีความสอดคล้องกับหลักใหญ่ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติหลักย่อยหรือหลักการเฉพาะแต่ละเรื่อง ให้สอดคล้องกับหลักสากลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ถ้าให้ความหมายอย่างกว้างๆ คือ การปฏิบัติธรรมเรื่องเล็กน้อยค่อยตามเรื่องใหญ่ ที่เป็นใจความสำคัญในคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือปฏิบัติตามที่เป็นหลักย่อยค่อยตามหลักใหญ่

^๓ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), **สากลศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓, ๑๖๒.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๔.

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า”^๕ สรุปความเกี่ยวกับเทคนิคการสอนของนักเผยแผ่ได้ว่า สิ่งที่ควรทำความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะงานสอนซึ่งแตกต่างกันตามประเภทวิชา อาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ วิชาประเภทที่แจ้งข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ เป็นต้น การสอนวิชาประเภทนี้ หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในข้อเท็จจริง การสอนจึงมุ่งเพียงหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจตามที่สอนให้เกิดพหุผลจะเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าในทางความประพฤติ โดยเฉพาะวิชาศีลธรรม และวิชาจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้วจะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย สำหรับวิชาประเภทนี้ ผลสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่งสำคัญมาก และมักทำได้ยากกว่าผลสำเร็จอย่างแรก เพราะต้องการคุณสมบัติขององค์ประกอบในการสอนทุกส่วน นับตั้งแต่คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สอนไปทีเดียว ยิ่งในงานประดิษฐ์พระพุทธรูปศาสนาที่จะให้คนจำนวนมากยอมรับด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ฉะนั้น การพิจารณาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวถึงวิธีการเผยแผ่ครั้งพุทธกาลไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา”^๖ สรุปความได้ว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ทางสังคม จาริต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ นั่นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดา โดยเฉพาะตามที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่างๆ ความว่า พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) ได้กล่าวถึงปัญหาของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาในยุคปัจจุบันไว้ในหนังสือ “พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการ

^๕ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๑๑), หน้า ๖ – ๒๖.

^๖ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิบาลราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา”^{๑๑} สรุปความได้ว่า เกิดจากการขาดช่องว่างในการสื่อพุทธธรรม เพราะมีสาเหตุหลักมี ๓ ประการ คือ (๑) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฎฐิติและญาณ (๒) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่มีการเตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิครูรูปแบบ ใช้เวลามาก (๓) ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมีแต่การตั้งรับ ไม่คอยทำแบบเชิงรุก

พระครูวิวิธธรรมโกศล ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ไว้ในหนังสือ “รวมปาฐกถายอดฮิต”^{๑๒} สรุปความได้ว่าเป็นการนำเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขา ที่เรียกว่า ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสวัสดี ชี้ทางพระนฤพาน อันพื้นโสภวิโยคภัย ดังนั้น การที่จะไปจงจิตวิญญาณของชาวบ้าน ไปสื่อสารหลักการให้เขาเข้าใจ นักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ (๑) ต้องมีคำคมนิด (๒) ต้องมีสุภาษิตหน่อย (๓) อร่อยต้องมีคำกลอน (๔) ไม่ว่างนอนต้องมีคำขำ

พระมหาพนัด อุดจจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “พระธรรมชุดสายต่างประเทศ”^{๑๓} สรุปความได้ว่า พระนักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความแม่นยำในหลักของพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรม-ภูมิปัญญา สามารถใช้ภาษาและวิธีสอน ที่สามารถสื่อถึงประชาชนได้ มีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี เป็นผู้มีหลักมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี มีคุณสมบัติที่เหมาะสมทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัด และสังคมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม สังคม

วสิน อินทสระ ได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการสอนไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” สรุปความได้ว่า พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังเพื่อประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอนโดยวิธีมีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรง

^{๑๑} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), **พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๑), หน้า ๒๕๐.

^{๑๒} พระครูวิวิธธรรมโกศล, **รวมปาฐกถายอดฮิต**, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖-๑๓๐.

^{๑๓} พระมหาพนัด อุดจจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร, **พระธรรมชุดสายต่างประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

ตามแล้วเห็นจริงได้ทรงแสดงธรรม อย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรม มีคุณเป็นอัครจริยสามารถยังผู้ฟังปฏิบัติตามให้ได้รับผล ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

วคิน อินทสระและไชย ฌ พล ได้กล่าวถึงนักเผยแผ่ที่ดีทำให้ช่วยประกาศพระพุทธศาสนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังกล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง”^{๑๔} สรุปความได้ว่า มีจำนวนพระนักเผยแผ่ทั่วประเทศ ๓,๐๒๕ รูป จากจำนวนสถิติของพระสงฆ์พบว่า มีจำนวนพระสงฆ์คิดเป็นอัตราส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ มีเพียง ๑ : ๑๖๐ รูป/คน และเมื่อพิจารณาสัดส่วนของพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรมมีเพียง ๑ : ๑๐๐ รูปเท่านั้น จึงถือว่าสัดส่วนหรืออัตราส่วนของพระนักเผยแผ่พุทธธรรม หรือพระสงฆ์ที่มีบทบาทเผยแผ่พุทธธรรมอย่างชัดเจนนั้นมีจำนวนน้อยมาก ผลจากการสำรวจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ผู้มีบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรมแม้จะมีเพียงไม่กี่รูป แต่ก็เป็นผู้มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะเป็นพระสงฆ์ผู้ดำเนินจริยวัตรตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ซึ่งเผยแผ่พุทธธรรมตามพระธรรมวินัยละนั้น พระสงฆ์ผู้ทำการเผยแผ่พุทธธรรมจึงมีความเสียสละ ทุ่มเท มีใจรัก มุ่งมั่นและเพียรพยายามพระธรรมกถึกผู้เผยแผ่พุทธธรรม ต้องมีความเข้าใจพุทธธรรมอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อนแล้วจึงเผยแผ่ออกไป มีจิตเมตตา ทำงานด้วยความเสียสละปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้รับจริง ๆ ธรรมะที่แสดงจึงจะบริสุทธิ์ ไม่เคลือบแฝง ต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์ตรงต่อตัวเอง ต่อพระพุทธศาสนาตีความธรรมะให้แตก คั่นคว้าวิจัยธรรมะเหมือนคั่นยามารักษาโรคจริง ๆ ทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่น

สิทธิ บุตรอินทร์ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์นักเผยแผ่ไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนา”^{๑๕} สรุปความได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอาศัยคุณสมบัติความบริสุทธิ์ ความเสียสละ และความมีสติปัญญา แนะนำสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ในการดำรงชีวิตมาโดยตลอด ส่วนในด้านสังคมก็ได้แนะนำ สั่งสอน และสร้างจิตสำนึก นำทางสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางกาย และจิตใจ สั่งสอนให้มนุษย์มีจิตใจในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นผู้ฝึกฝนให้พัฒนาวิสัยแห่งการพัฒนาไปอย่างสูงสุด โดยอาศัยการศึกษาอบรม

^{๑๔} วคิน อินทสระ และไชย ฌ พล, พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง, (กรุงเทพมหานคร:สถาบันธรรมมาธิปไตย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๔.

^{๑๕} สิทธิ บุตรอินทร์, พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดีไว้ในหนังสือ “วิธีสอนของพระพุทธเจ้า”^{๑๖} สรุปความได้ว่า นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบต่างๆ คือ มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต ไม่ถือตัวหยิ่งโส มีความอดทน ใจเย็น มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า มีความรอบคอบ มีความประพฤติน่าเคารพบูชา และรู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง นอกจากนี้ พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการเยียวยาทางจิตใจ คือ เป็นที่พึ่งบวร สอนธรรม นำปฏิบัติ พัฒนาปรีชากิจ แต่ปัญหาติดอยู่ที่ว่าพระสงฆ์ขาดความเข้าใจในวิธีการสอน^{๑๗}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้เขียน เกี่ยวกับวิธีสอนธรรมะของพระพุทธเจ้าไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๘} สรุปความได้ว่า แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด เพราะผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนมีความสนุกสนาน ไม่รู้สึกว่าคุณกำลังเรียน หรือกำลังถูกสอน แต่กำลังรู้สึกว่าตนกำลังสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้าอย่างสนุกสนาน ในการสนทนานั้น พระองค์ทรงทำหน้าที่นำสนทนา คือ ทำหน้าที่ในการโยนคำถามให้ขบคิดแล้วค่อยเข้าสู่สรุปอันเป็นประเด็นที่ต้องการ

๑.๔.๒ ประเภทรายงานการวิจัย

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”^{๑๙} สรุปผลการศึกษาได้ว่า บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรมโดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย ขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบเป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย

^{๑๖} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔ - ๓๐.

^{๑๗} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒-๒๑.

^{๑๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

^{๑๙} พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม (จันทร์คุ้ม), “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

พระมหาบุญเลิศ ฐมมทสฺสี (โอรุสฺส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ)”^{๒๐} สรุปผลการศึกษาได้ว่า ในด้านบุคลิกภาพของพระราชวิทยาลัยนั้น ท่านมีบุคลิกภาพที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธธรรม ดังนี้ ท่านั่ง ยึดมั่นในพระธรรมวินัย เกรงครัด น่าเชื่อถือ มีอารมณ์ขัน ฉลาด ตำราวมมีเมตตาธรรมสูง มักน้อย สันโดษ สมถะเรียบง่าย สุขุม เขือกเย็น มีคำพูดเป็นเอกลักษณ์(พูดภาษาพื้นบ้าน) พูดชัดเจน ชอบพูดตรง ไม่อ้อมค้อม พูดเข้าใจง่าย . พูดจริงใจ พูดร่าเริง พูดยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้านเทคนิค และวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) นั้น พบว่าท่านใช้เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน พอสรุปได้คือ (๑) วิธีการสนทนาธรรม (๒) วิธีการตอบคำถาม (๓) วิธีการใช้สื่อภาษา และ (๔) วิธีการใช้สื่อสัญลักษณ์

พระมหานิมิต สิขรสฺสวณฺโณ (ทิพย์ปัญญาเมธี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศัลป์สุนทรวาทิ (ศัลป์ สิขุขาสโก)”^{๒๑} สรุปความได้ว่า พระศรีศัลป์สุนทรวาทิ (ศัลป์ สิขุขาสโก) ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๒) มีอุดมการณ์ (๓) มีบุคลิกภาพ

พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺโณ (สุปัญญาบุตร) ได้กล่าวถึงปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะและการเป็นนักเผยแผ่ที่ดีว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร ไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก”^{๒๒} สรุปความได้ว่า ปัจจุบันประเทศไทย ยังขาดนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีนักเผยแผ่น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่มีอยู่ทั่วประเทศกว่า ๓๐๐,๐๐๐ รูป จะอย่างไรก็ตาม การที่นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำหลักธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ผู้อื่นฟัง ได้รู้และเข้าใจ จึงทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับจาก

^{๒๐} พระมหาบุญเลิศ ฐมมทสฺสี (โอรุสฺส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๒๑} พระมหานิมิต สิขรสฺสวณฺโณ (ทิพย์ปัญญาเมธี), “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศัลป์สุนทรวาทิ (ศัลป์ สิขุขาสโก)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๒๒} พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺโณ (สุปัญญาบุตร), “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

อดีตจนถึงทุกวันนี้ สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เทคนิค วิธีการสอนของผู้แสดงธรรม เพราะว่าการสอนจะได้ผลดีนอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้ว จะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้ นอกจากนั้น การใช้ภาษาและวิธีนำเสนอโดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันเข้าสู่หัวข้อธรรมที่จะนำเสนอ หรือใช้คำพูดประยুক্তให้เข้ากับสมัยโดยคงไว้ซึ่งสาระและคุณค่าของพุทธธรรมที่มีอยู่เดิมในพระไตรปิฎก

พระมหาสัทธญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก, “หลวงตา” – “แพรเยื่อไม้”)” สรุปผลการศึกษาได้ว่า^{๒๓} พระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก) ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์ตามแบบประเพณีโบราณมาเป็น การเทศน์แบบประยุกต์ ทั้งเทศน์มหาชาติและเทศน์ธรรมวัตร แล้วนำเข้าสู่การปาฐกถา บรรยาย อภิปราย ได้ว่าที่ สันทนาธรรมแบบร้อยแก้ว นอกจากนั้น ท่านยังใช้การเผยแผ่ผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง

พระมหาศกดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระวิสุทธาธิปติ (วีระ ภูทฺทจารี)”^{๒๔} สรุปผลการศึกษาได้ว่า การเผยแผ่พุทธธรรมถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง เพราะพระสงฆ์มีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังมี พุทธพจน์ที่ปรากฏในสมณสังญาสูตร คำสอนที่ให้ภิกษุสำนักและตระหนักรู้เตือนใจตนในความ เป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะนั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น หรือในพหุการสูตร ๒ ที่พระพุทธองค์ได้ ตรัสถึงการตอบแทนที่พระสงฆ์พึงมีต่อคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านที่ได้ทำอุปการคุณต่างๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชขบบริจาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงาม ในเบื้องต้นในท่ามกลาง และในที่สุด ถ้าหากเป็นไปอย่างนี้ หมายถึงทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็เกื้อกูลกัน ได้แก่คฤหัสถ์ก็เกื้อกูลด้วยอามิสทานต่อบรรพชิต ๆ เกื้อกูลอนุเคราะห์ด้วยธรรมทาน ชีวิตก็จะประเสริฐและสามารถผ่านพ้นกิเลส ดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่เกษมสุข

^{๒๓} พระมหาสัทธญา ปญญาวิจิตโต(โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก, “หลวงตา” – “แพรเยื่อไม้”)” , *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๒๔} พระมหาศกดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระวิสุทธาธิปติ (วีระ ภูทฺทจารี), *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

ปิ่นนัดดา นพพานวัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”^{๒๕} สรุปผลการศึกษาได้ว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบสื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์ และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมามีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะ และโสตทัศนูปกรณ์ในการศึกษาสมัยใหม่เข้าช่วย และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา

รัตนภรณ์ บางจริง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพ-วิสุทฺธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)”^{๒๖} สรุปผลการศึกษาได้ว่า กลวิธีการนำเสนอธรรมะในปาฐกถาธรรมของพระเทพ วิสุทฺธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งมีเนื้อหาประเภทพัฒนา มีวิธีการนำเสนอธรรมะ คือ การเสนอโดยตรง การเสนอโดยใช้ตัวอย่าง กลวิธีการนำเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากที่สุดคือ การเสนอโดยให้การพูดเชื่อมโยง ซึ่งมี ๓ ลักษณะ คือ พูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่าง ๆ เข้าสู่ธรรมะ พูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์เข้าสู่ธรรมะ และพูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่วิธี คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และการนำเสนอโดยใช้ตัวอย่างปาฐกถาธรรมที่มีเนื้อหาประเภทสวดคฤมิจีวิธีการเสนอธรรมะ ๒ วิธี เช่นกัน คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และนำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง เป็นวิธีการนำเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากกว่าการนำเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง ทั้งนี้การใช้ภาษาในการปาฐกถาธรรมของท่าน ที่มีลักษณะเด่นน่าสนใจมี ๓ ด้าน คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้ภาพพจน์ การใช้สำนวน สุภาษิต และคำพังเพย การใช้ถ้อยคำมี ๓ ลักษณะ คือ การใช้คำง่าย การใช้คำที่มีความหมายโดยนัยและการใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ การใช้ภาพพจน์มี ๓ ลักษณะ คือ ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ภาพพจน์การเลียนเสียงธรรมชาติการใช้สำนวน สุภาษิต คำพังเพย นำมาใช้บ้างตามสมควร เทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวิสุทฺธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) สรุปได้คือ (๑) การเสนอโดยตรง (๒) การเสนอโดยใช้ตัวอย่าง (๓) การพูดเชื่อมโยง (๔) การใช้ถ้อยคำที่ง่าย (๕) การใช้ภาพพจน์ (๖) การใช้สำนวน สุภาษิต คำพังเพย (๗) การใช้วิธีอุปมา อุปไมย จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ทราบถึงหลักและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งพุทธวิธีการสอน การเผยแพร่ จนถึงการเผยแพร่ของพระสงฆ์สาวกด้วยรูปแบบต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิด ในการศึกษาวิจัยสืบต่อไป

^{๒๕} ปิ่นนัดดา นพพานวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๒๖} รัตนภรณ์ บางจริง, “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทฺธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)”, ปรียญวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), ๒๕๓๗.

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่ในหลายรูปแบบและวิธีการ แต่ก็อยู่ในหลักพุทธวิธีการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของพระพุทธองค์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงหลักธรรม และสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้นำสื่อหรือเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ เพราะหากเรียนรู้ภาคทฤษฎีให้ชัดเจนดีแล้ว (ปริยัติสัทธรรม) ก็นำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง (ปฏิบัติสัทธรรม) ผลที่ได้ก็จะเกิดขึ้นตามสมควรแก่ธรรมที่ตนได้พิจารณาและปฏิบัติสำหรับบุคคลผู้นั้น (ปฏิเวธสัทธรรม) เพราะว่าพระธรรมไม่ประกอบด้วยกาลเวลา เพื่อบุคคลฟังดีแล้ว ศึกษาสำเหนียกดีแล้ว ก็เกิดประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านเนื้อหาและเอกสาร ดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเอกสารที่วิจัย

๑) ด้านเนื้อหา ประกอบด้วย เนื้อหาต่างๆ ในแต่ละบท คือ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ารวมถึงพระสงฆ์ในปัจจุบัน วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) และวิเคราะห์ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

๒) ด้านเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช, ๒๕๓๕. และพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, ๒, และ๓, ตลอดจนหนังสือ ตำรา เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และกลุ่มคฤหัสถ์ผู้เคยร่วมงาน เคยฟังการเทศน์ การบรรยายของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๕๑ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑) พระสังฆาธิการ	จำนวน ๑๐ รูป
๒) อุบาสก	จำนวน ๑๕ คน
๓) อุบาสิกา	จำนวน ๑๕ คน
๔) นักเรียน/นักศึกษา	จำนวน ๑๐ คน

๕) เจ้าหน้าที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๑ คน

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีเก็บข้อมูลภาคสนาม มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ส่วนข้อมูลจากเอกสาร ได้แบ่งไว้ดังต่อไปนี้

๑) ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๓๘.

๒) ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ จากหนังสือหรือคำราที่เกี่ยวกับคำสอนของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เช่น หนังสือ คำรา บทความ เทปบันทึกเสียง ตลอดจน บทสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายมาประกอบงานวิจัยครั้งนี้

๓) วิเคราะห์ข้อมูล เป็นหมวดหมู่

๔) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการศึกษา

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๑.๗.๒ ทำให้ได้องค์ความรู้และทราบถึงวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงผลการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

บทที่ ๒

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในปัจจุบัน

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก เพราะหากขาดรูปแบบและวิธีการที่ชัดเจนแล้วบุคคลผู้จะสารหรือหลักธรรมไปสู่ประชาชน ย่อมเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือไม่มีหลักได้ ฉะนั้น จึงควรศึกษาถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้การเผยแผ่หลักธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุถึงประโยชน์ที่ผู้แสดงธรรมต้องการสื่อไปยังผู้ฟังธรรมหรือผู้รับสาร ดังต่อไปนี้

๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อจะศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลหรือการประกาศหลักธรรมของเหล่าบรรดาพระสาวกทั้งหลายแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าไว้เป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อจะได้นำมาประกอบกันว่าพระสาวกหรือผู้แสดงธรรมที่เป็นพระสงฆ์รูปนั้นๆ ได้เผยแผ่อย่างถูกวิธี ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเอาไว้แล้ว ดังที่ผู้วิจัย จะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๑.๑ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

หลังจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพิจารณาถึงบุคคลที่จะสอนธรรมตอนแรกทรงท้อพระทัยในการสอน ปุณฺณผู้มีกิเลสคือธุลีอยู่ในใจเป็นส่วนมาก ต่อมาท้าวสหัมบดีพรหม ทรงทราบพุทธปริวิตก จึงมากราบทูลอาราธนาให้โปรดเหล่าสรรพสัตว์ เพราะบุคคลผู้มีกิเลสน้อย เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้ว สามารถได้ดวงตาเห็นธรรม จึงทรงตัดสินใจโปรดเหล่าเทวดาและมนุษย์

ยุทธศาสตร์ที่ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เปรียบได้กับ “ยุทธวิธีเมืองลัมป้า” นั่นคือ ทรงตัดสินใจในการเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธ พระราชาเสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริวาร เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้ว^๑ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม อีกส่วนหนึ่งเกิดศรัทธาเลื่อมใส ปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ เมื่อพระราชาซึ่งทรงเป็นประมุข

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๗/๖๕-๗๑.

ของประเทศ ทรงเลื่อมใสได้ดวงตาเห็นธรรม เหล่าข้าราชการบริพารทั้งปวง ต่างก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส ตาม ข่าวนั้นเป็นมงคลควรแก่การปลาทบปลื้มยินดีนี้ ก็กระจายไปบ้านนิคม ท้าวราชาอาณาจักร ทำให้ ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสตามประมุขของประเทศ นี้คือพุทธวิธีเมืองลัทธิปา ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระธรรมของพระองค์

๒.๑.๒ จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า

จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า มี ๓ ประการได้แก่

๑. ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายนี้หมายถึงว่า ทรง สอนให้ผู้ฟังเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็น สำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่ทรงสอนสิ่งนั้น

๒. ทรงสอนให้ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงได้ คือ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังธรรม สามารถที่จะไตร่ตรองให้เห็นด้วยตนเอง^๒ เช่น

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิกของเราติดตามรอยเท้าเรา ติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดคิดอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้น ก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกล ภิกษุนั้น เป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้น ยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ไม่เห็นเรา^๓

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้น ไม่มี ความละโมภ ไม่กำหนดคิดอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้น ก็ชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา (ตถาคต)

๓. ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังการปฏิบัติของตน คือ ทรงแสดง ธรรมมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังการปฏิบัติของ ตนเอง

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^๓ บุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๒/๔๖๕.

๒.๑.๓ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

เมื่อก้าวถึงหลักในการสอนโดยทั่วไปแล้วมี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านผู้เรียน และ อุบายการสอน ดังนี้

๒.๑.๒.๑ ด้านเนื้อหาที่นำไปสอน

สำหรับเนื้อหาที่จะสอนนั้นมีหลักสำคัญอยู่ ๘ ประการ ดังนี้

(๑) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือ ยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างคืออริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหา เหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

(๒) สอนเนื้อเรื่องมาก่อนข้างลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็น สายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุပ္พพิทถา ตัวอย่างก็คือ อนุပ္พพิทถา ไตรสิกขา พุทธโฆวาทะ ๓ เป็นต้น

(๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชม นางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เป็นต้น

(๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอก เรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเลย

(๕) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

(๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่า ประคูลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประคูลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประคูลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประคูลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประคูลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ว่า เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้

(๗) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์ต่อตัวเขาเอง อย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย

๒.๑.๒.๒ ด้านผู้เรียน

ผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้น มีความสำคัญไม่แตกต่างไปกับเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือ ผู้สอนต้องรู้จักแยกแยะผู้เรียนให้ออกว่า ในแต่ละคนนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเอง ดังนั้น ผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. รู้คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังเช่นทรงคำนึงถึงจริต ๖ อันได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มี อากาโรตี มีอาการทรม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกอบอูบล ในกอบปทุม หรือในกอบบุณชกริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ...เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ...เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ^๔

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลที่มีลักษณะต่างกันไปแล้วเปรียบเทียบกับดอกบัว ๔ ประเภท ใว์น้ำสนใจยิ่ง ดังที่พระองค์ตรัสไว้ มีดังนี้

(๑) อุกมฤตัญญู (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) หมายถึง ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอยกหัวขึ้นแสดงเท่านั้น เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสรัศมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

(๒) วิปจิตัญญู (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) หมายถึง บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ต่อเมื่ออธิบายความพิสดารออกไป เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

(๓) เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) หมายถึง บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการชักชวนให้เข้าใจได้ต่อไป เทียบกับบัวงามได้พ้นน้ำ จักบานในวันต่อ ๆ ไป

(๔) ปทปรมะ (ผู้ทีสอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) หมายถึง บุคคลผู้แก้ปัญหา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจบรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้ เทียบกับบัวจมใต้น้ำ นำจักเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า^๕

ในพระสูตรต้นตปิฎก บุคคลบัญญัติ ได้กล่าวถึงบุคคล ๔ จำพวกไว้ว่า

บุคคลผู้เป็นอุกมฤตัญญู เป็นโจน บุคคลใดบรรลุธรรมพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวขึ้นแสดง บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นอุกมฤตัญญู

บุคคลผู้เป็นวิปจิตัญญู เป็นโจน บุคคลใดเมื่อเขาอธิบายเนื้อความแห่งภายิตโดยย่อให้พิสดาร จึงบรรลุธรรม บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นวิปจิตัญญู

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๑๔.

^๕ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

บุคคลผู้เป็นเนยยะ เป็นโจน บุคคลใดบรรลุนิยามโดยลำดับอย่างนี้ คือ โดยการแสดง การถาม การมนสิการ โดยแบบคาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้ภัณฑามิตร บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นเนยยะ

บุคคลผู้เป็นปทปรมะ เป็นโจน บุคคลใดฟังก็มาก กล่าวก็มาก ทรงจำก็มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่บรรลุนิยามในชาตินั้น บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นปทปรมะ^๖

๒. ปรับวิธีสอนต่อไปนี้ให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลกันก็อาจจะใช้ต่างวิธีกัน

๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงาม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณที่เรียกว่า ปริ پاکะ

๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลา ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ เป็นต้น

๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

๖. สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคล โดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องพึงสังเกตและปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย

๒.๑.๒.๓ อูบายการสอน

ตัวการสอน หมายถึง วิธีการหรือกลอุบายประกอบการสอน ผู้สอนต้องรู้จักและปรับใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น

๑. สร้างจุดสนใจในการสอนให้ผู้เรียนรู้สึกที่น่าสนใจ อย่างน้อยการเริ่มต้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้น ก็เป็นความสำเร็จอีกระดับหนึ่งได้

๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดในการเรียน ให้เกียรติผู้เรียน

๓. สอนมุ่งเนื้อหาโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนข่มผู้อื่น

^๖ อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗.

๔. สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนนั้น โง่เขลาหรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ

๕. ใช้วาจาที่สุภาพ นุ่มนวล ไพเราะน่าฟัง สละสลวย เข้าใจง่าย ไม่หยาบคาย ไม่หยาบกระด้าง จนผู้ฟังไม่สนใจที่จะเรียนรู้^๑

๒.๑.๔ ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า

ลีลาการเผยแผ่หรือพุทธลีลานั้น เพื่อช่วยให้ผู้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธองค์เกิดความเลื่อมใสและเข้าใจต่ออรรถและธรรมที่ประกาศไปแล้วนั้น โดยมีหลัก ๔ อย่าง^๒ ดังนี้

๑. การชี้แจงให้เห็นชัด (สันทัสสนา) คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะ อธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจและแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง เหมือนกับว่า จูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. พุจฉกขวนให้อยากจะนำไปปฏิบัติตาม (สมาทปนา) คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือ หักห้ามทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ นับถือ อยากลงมือทำ หรืออยากนำไปปฏิบัติ

๓. พุคให้เกิดความเข้าใจอาจหาญแก่กล้า (สมุตเตชนา) คือ ปลุกเร้าให้เกิดขวัญ และกำลังใจเพื่อต่อสู้ทำความพากเพียร ไม่ย่อถ้อ หรือ อ่อนแอ เพราะสาเหตุใดก็ตาม จิตใจเข้มแข็ง ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวความทุกข์ ความลำบาก

๔. พุคปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง (สัมปหังสนา) คือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบานโดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่เขาจะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผล สำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวัง และร่าเริงเบิกบานอยู่เสมอ

๒.๑.๕ รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า

พุทธวิธีในการสอน ซึ่งใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระพุทธองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคล ที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธี และสรุปวิธีการสอนของพระพุทธองค์ โดยแบ่งออกเป็น ๔ วิธี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^๑ ที.ที. (ไทย) ๕/๒๓๓/๑๘๕.

^๒ ที.ที. (บาลี) ๕/๑๕๘/๑๖๑., (ไทย)

๒.๑.๔.๑ แบบสาส์นจด

การสอนโดยใช้วิธีการ ถามคู่สนทนา เพื่อนำให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมอันจะนำไปให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้ จะเห็นได้จากที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัด ที่สามารถพูดคุยโต้กันได้ การสอนแบบนี้ มีปรากฏในหนังสือพระไตรปิฎกหลายแห่งด้วยกัน ตัวอย่างเช่น กรณีของปริพาชกชื่อว่าวัจฉโคตรที่เข้าไปทูลถาม เรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ อย่าง ต่อพระองค์ และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม-ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพาชกกับพระพุทธองค์^๕ ในการสอนแบบสาส์นจด มีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป และเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด โดยพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังจะได้รับคุณวิเศษจากการฟังด้วยวิธีนี้อยู่เสมอ^๖

๒.๑.๔.๒ แบบบรรยาย

การสอนที่พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมาก คอยรับฟัง จัดเป็นวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าใช้มากที่สุดในการแสดงธรรม เพราะมีทั้งการแสดงธรรม ซึ่งมีใจความยาว และมีใจความแบบสั้น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรมหชาลสูตร พระองค์ก็ทรงได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีล ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ศีลระดับต้นที่เรียกว่าจูลศีล ศีลระดับกลางที่เรียกว่ามัชฌิมศีล ศีลระดับสูงที่เรียกว่ามหาศีล และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทัญญู ทฤษฏีหรือปรัชญาของลัทธิต่าง ๆ ที่ร่วมสมัยพุทธกาลมีทั้งหมด ๖๒ ทฤษฏี โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงด้วยวิธีการบรรยาย และชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีความเห็น หรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฏีทั้ง ๖๒ นี้ อย่างไร^๗

๒.๑.๔.๓ แบบตอบปัญหา

จะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสม สำหรับในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิความรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต มีเวทดาไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓-๑๘๕/๒๑๕-๒๒๓.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๑ - ๑๐.

^๗ ที.สี. (ไทย) ๕/๒๘/๑๑.

ให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ปราศอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๑๒}

๒.๑.๔.๔ แบบวางกฎข้อบังคับ

เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ ข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้เป็นลักษณะของการออกคำสั่ง ให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม เป็นการสอนโดยการวางกฎระเบียบข้อบังคับให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขแก่หมู่คณะ ดังจะเห็นได้จากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย โดยเป็นข้อบังคับให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญ กฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัตินั้น เป็นตัวแทนของพระองค์ได้ด้วย และมีความเสมอภาคกันทั้งหมด ไม่มีข้อยกเว้นให้แก่บุคคลใดเป็นกรณีพิเศษ พระองค์ทรงตรัสก่อนที่จะปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราปรินิพพานไปแล้วก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๓}

๒.๑.๖ วิธีการสอนแบบต่างๆ ของพระพุทธเจ้า

การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างยิ่ง มี ๑๐ วิธี ดังนี้

๑) การยกเรื่องชาดกและนิทาน

การยกเรื่องมาเป็นตัวอย่างนั้น ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน ซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็มีมากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๑๔} หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบ ต้องอาศัยการประกอบความเพียรอยู่เสมอ โดยการยกเอาพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง โดยตรัสยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ มั่นประกอบความเพียร ไม่คิดในที่อยู่ ละความห้วงอาลัยไป เหมือนหงส์ละเปลือกนมไปฉะนั้น”^{๑๕} ดังนั้น การสอนแบบนี้ จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมาก

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๔} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๖/๒๕.

^{๑๕} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๗.

ยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่นๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก และการสอนแบบนี้ เป็นการนำตัวละครมาให้เห็นความธรรมดา ให้มีความหลากหลายและเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น

๒) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา

การยกอุปมาให้เห็น คือ การอธิบายเพื่อทำให้เรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน ตัวอย่างเช่นมีอยู่ครั้งหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนแก่เมณฑกเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของคนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้น ชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยเมล็ด แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรางกายตนไว้”^{๑๖} ตัวอย่างที่ ๒ เช่น พระพุทธองค์เมื่อทรงประทับอยู่ในอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถีได้ตรัสว่า “สมณพราหมณ์พวกหนึ่งแล่นเลยไป ไม่บรรลुरुธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันธนาการใหม่ ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและฟังอย่างนี้จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่ประทีปน้ำมันฉะนั้น”^{๑๗} คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้ เป็นวิธีประกอบการสอนที่พระองค์ ทรงใช้เป็นนิตยในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง

๓) การใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน

การใช้อุปกรณ์ในการสอนนั้น เป็นการใช้สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แวดล้อมตัวเราเพื่อ เป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวเป็นสื่อในการแสดงธรรม ตัวอย่างเช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สิสพาวนโกถ์ เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประดู่เป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประดู่หลายมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับในพระหัตถ์ของพระองค์ ที่ไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ใบป่ามากกว่ายิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประดู่ลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็น ว่าเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้นไป^{๑๘}

^{๑๖} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๑๑๐.

^{๑๗} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๕๕/๓๐๖.

^{๑๘} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๖๑๓.

๔) การทำตัวเป็นตัวอย่าง (สาธิตให้ดู)

การสอนวิธีนี้ เป็นวิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือการทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ ตัวอย่างเช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูถของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจากที่ทรงดูแลภิกษุรูปที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาล พวกเธอถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาล ภิกษุอาพาธเถิด”^{๑๕}

๕) การเล่นเกม (เล่นคำศัพท์)

การเล่นภาษา หรือ การเล่นเกมคำศัพท์ โดยการให้นิยามศัพท์ในความหมายใหม่ หมายถึง เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถ ในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้แสดงให้เห็นถึง พระปริชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ ตัวอย่างเช่น กรณีของเวรัญชพรหมณ์ ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่างๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธคำกล่าวหาว่า กลับนำคำกล่าวหามาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นเกม โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พรหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” และสมบัติในความหมายของพรหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก อันเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าได้ความหมายใหม่ว่า การไม่มีสมบัติ ได้แก่ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้ จึงชื่อว่าเป็นคนไร้สมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง^{๒๐}

๖) การใช้อุบายเลือกคนให้เหมาะสม

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีนี้จะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้น จะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน ตัวอย่างเช่น ภายหลังจากเมื่อครั้ง

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕.

^{๒๐} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๒-๑๐/๒-๔.

ตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ซึ่งปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความเคลือบแคลงใจ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้ อาจไปสร้างความเคลือบแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปอีก ด้วย ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร และต่อมาก็ทรงสอนชายหนุ่มที่มีชื่อว่า ยสกุลบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๒๑} แม้แต่ในการสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการนี้ เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำ มีความเข้าใจและศรัทธาได้ถูกต้องแล้ว บุคคลผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา ย่อมปฏิบัติตามผู้นำไปโดยปริยาย คือ ไม่ได้บังคับจิตใจให้ทำ ทั้งนี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ ด้วยพระปรีชาญาณอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงรู้จักเลือก ที่จะหาแกนนำคนสำคัญ สำหรับเป็นนักเผยแผ่ จากบุคคลระดับผู้นำประเทศก่อน

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส

การสอนแบบนี้ พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับฟังตลอดจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบุญยุดิข้อปฏิบัติต่างๆ ดังจะเห็นได้จากการบัญญัติพระวินัยในแต่ละสิกขาบท พระองค์ทรงปรารถถึงมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงตรัสสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดนั้นในภายหลัง ต่อ จากนั้น ก็จะทรงบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือที่ควรปฏิบัติ ซึ่งต่อมาเรียกว่าพระวินัย ตัวอย่างเช่น กรณีเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งยังพระชนม์ยังมีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่การเวลายังไม่สมควร จึงตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่นๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่า ถึงเวลาแล้ว โดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่างๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสม จึงทรงมีมติให้ พระภิกษุได้ทำสังคายนา โดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุมิพระสารีบุตร เป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม^{๒๒}

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิชาการ

การแสดงถึงการรู้จักผ่อนหนัก ผ่อนเบาของพระพุทธองค์ ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่างๆ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละต้นหา มานะ ทัศนคติให้น้อยที่สุด ก็จะ ทรงมุ่งไปยัง

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๓๑/๑๘ - ๔๐.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๓๑/๑๘ - ๔๐.

ผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยแบบวิธีสุภาพ วิธีแบบรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรง จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีการคนฝึกม้ากล่าวไว้นั้น มาเป็นอุปกรณ์การสอนของพระองค์ ด้วยพระคำตรัสว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ ก็ฆ่าเสีย”^{๒๓}

แต่ในกรณีในการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสีย คือ ปล่อยให้หล่นไปสู่หนทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย^{๒๔}

๘) การตัดเดือนลงโทษ และชมชย

การลงโทษในที่นี้ ได้แก่ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัล คือ การแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ตัวอย่างเช่น กรณีการลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉันทะ ซึ่งมีความเชื่อหยิ่งว่าตนเอง เป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้า ในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์ จนกระทั่งออกผนวช จึงเป็นเหตุให้พระฉันทะ ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้ท่านได้สำนึกในการกระทำของตน พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้ลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวดักเดือนอะไรเลยแก่ท่าน และได้ตรัสแก่พระอานนท์ ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพานว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันทะจะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวดักเดือนพร่ำสอนเธอ”^{๒๕}

ส่วนตัวอย่างการให้รางวัลเช่น การให้รางวัลของพระพุทธองค์นั้น ที่ปรากฏเด่นชัดนั้นก็คือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ที่เรียกว่า“เอตทัคคะ” เฉพาะ ทาง คือ เป็นผู้เลิศเฉพาะทาง เช่น การยกย่องพระสารีบุตรว่า มีความเป็นเลิศในด้านผู้มีปัญญามาก มีความเข้าใจอรรถแห่งธรรม ที่ระเอียดลึกซึ้งสุขุมได้ดีเยี่ยม โดยเปรียบพระสารีบุตรว่า เหมือนเสนาบดี ที่มีความรอบรู้ได้อย่างสูงสุด

๑๐) การแก้ปัญหาที่เผชิญเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างวาระกัน มีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ต้องอาศัยปัญญา คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และเทคนิคต่างๆ เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะคราวไป ในการประกาศพระศาสนาของ

^{๒๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

^{๒๕} บ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๘/๒๗๕.

พระพุทธเจ้า ต้องประสบกับปัญหาหลายรูปแบบ ซึ่งทรงอาศัย ปฏิภาณในการแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เช่น ครั้งหนึ่งมีครอบครัวพราหมณ์ซึ่งอาศัยในเมืองราชคฤห์ สามีนับถือศาสนาพราหมณ์

ส่วนภรรยา นับถือพระพุทธศาสนา และเธอก็มักจะ สรรเสริญพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ จนกระทั่งสามีไม่พอใจ จึงคอยพูดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา อยู่มาวันหนึ่งภรรยาทำอาหารหล่น แล้วเปล่งอุทาน ด้วยคำพูดที่แสดงออกถึงความเคารพ ต่อพระพุทธเจ้า สามีจึงเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง จึงไปวัดเชตวัน เพื่อสอบถามหวังจะเอาชนะ ด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจนปัญญา โดยถามปัญหาว่า “บุคคลกำจัดอะไรได้ จึงมีความสุข กำจัดอะไรได้ จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงพอพระทัยการกำจัดธรรมอย่างหนึ่ง คือ อะไร” พระพุทธเจ้าทรงใช้กลวิธีแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้า ด้วยการตรัสว่า “บุคคลกำจัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการกำจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลกำจัดความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก” ภายหลังที่พระพุทธวิเศษนาจบลง เขาก็เกิดความเลื่อมใส และยอมนับถือ เป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัย ด้วยความเคารพศรัทธาด้วยความพอใจยิ่งนัก^{๒๖}

๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาล

ภายหลังที่พระพุทธองค์ ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างเศร้าโศก เสียใจ ไม่มีสมาธิที่จะปฏิบัติธรรมพากเพียรในการศึกษาธรรม เหมือนกับบุตรผู้ขาดบิดามารดา เมื่อพระบรมครูทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานไปเช่นนี้ ก็เหมือนกับกำลังใจ ที่จะทำความดีหมดสิ้นไปด้วย ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระบรมสรีระศพของพระพุทธเจ้านั้น ได้ก็มีพระภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่ง ชื่อว่าสุภัททะ ได้กล่าวทักท้วงห้ามไม่ให้ใครเศร้าโศกหาพระพุทธองค์ ผู้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้น ให้พวกภิกษุทั้งหลายคิดใจกับการจากไปของพระพุทธองค์ ท่านเศร้าโศกไปทำไม ควรจะดีใจที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว เพราะว่า เมื่อสมัยก่อนเราจะทำอะไรมะจะคิดอะไรก็ไม่ได้เป็นอิสระแห่งตนเอง กระทำความผิดพลาดอะไรๆ ก็มักถูกตำหนิติเตียน โดยใจความว่า “พอที่เกิด พวกท่านอย่าโศกเศร้า อย่าคร่ำครวญเลย พวกเราอดพันดิแล้วจากพระมหาสมณะรูปนั้นที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น”^{๒๗}

^{๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๔.

^{๒๗} วิ.ฐ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

ต่อมาความเรื่องนี้ ก็ทราบถึงพระมหากัสสปะ เมื่อท่านได้ยินถ้อยคำกล่าวอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า “พวกเราควรทำสังคายนาธรรมวินัยกันเถิด ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลังลง”^{๒๘} เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”^{๒๙}

๒.๒.๑ ช่วงระยะปฐมสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๑)

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังจากพุทธปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน ทำที่สัตตบรรณคูหา ใกล้กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย พระมหากัสสปะเถระเป็นประธานดำเนินการทำสังคายนา และพระมหากัสสปะสวดขอให้สงฆ์สมมติตัวท่านเองเป็นผู้สอบถามธรรมวินัยให้พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับวินัย และสมมติตัวท่านเองเป็นผู้ถามข้อหลักธรรมแล้วให้พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามหลักธรรม ในการทำสังคายนาครั้งนั้น มีพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ กระทำ ๓ เดือน จึงสำเร็จ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์ตลอดการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ได้เริ่มต้นสังคายนาพระวินัยเป็นเบื้องต้น เพราะถือว่าวินัย ก็คือ อายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยคงอยู่พระศาสนาก็ชื่อยังคงอยู่ โดยที่พระมหากัสสปะเป็นผู้ซักถามพระวินัยแล้วพระอุบาลีเป็นผู้ตอบส่วนพระธรรมนั้นพระอานนท์เป็นผู้ตอบ

หลังจากนั้น พระอานนท์ได้เสนอให้ที่ประชุมรับทราบถึงพระบรมพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ลูกก่อนอานนท์เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์ยังหวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้^{๓๐} และด้วยสาเหตุที่พระอานนท์ยกประเด็นขึ้นมาบอกกล่าวเท่านั้น ทำให้เหล่าพระอรหันต์ บางรูปทำการปรึกษาหารือว่าจะอะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย แล้วจะกำหนดบทไหนอย่างไรที่จะพึงเพิกถอนได้บ้าง หลังจากที่มีความคิดแตกต่างกันไปนานาประการจนหาที่สุดแห่งข้อยุติมิได้ เพื่อป้องกันวาทะของบุคคลนอกศาสนากล่าวได้ว่า สิกขาบทที่พระสมณโคดมทรงบัญญัติขึ้น อยู่ตราบเท่าที่พระองค์ทรงมีชีวิตอยู่เท่านั้น จะมีระยะยาวเหมือนควันไฟที่จางหายไปง่าย สิ้น

^{๒๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๒.

พระองค์ก็เหมือนสิ้นทุกอย่าง ดังนั้น พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์ จึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่
 คลุหัตถ์มีอยู่แม้พวกคลุหัตถ์ก็รู้ว่าสิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่
 ควร ถ้าพวก เราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดม
 บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้
 ยังดำรงอยู่ตราบใดสาวกเหล่านี้ ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้นเพราะ
 เหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้
 จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย

ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติ สิ่งที่ไม่
 ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤติน
 สิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ^{๓๑}

พระมหากัสสปะ ยังได้สวดซ้ำและถามสงฆ์ว่า การไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่
 ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว
 ชอบแก่ผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบใจแก่ผู้ใด ขอผู้นั้นพึงพูด ผลปรากฏว่าไม่มีใครพูดอะไร
 เลยทุกรูปนั่งเงียบ ในที่สุดเมื่อไม่มีใครคัดค้านเลย พระมหากัสสปะจึงใช้อำนาจสงฆ์ทั้งหมดให้สงฆ์
 ยอมรับข้อมติดังกล่าว จึงสวดสรุปว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรง
 บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุอัน
 จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้^{๓๒}

เมื่อปัญหาเกี่ยวกับสิกขาบทข้อเล็กน้อยจบลงเท่านั้น พระเถระหลายรูปต่างมีความ
 คิดเห็นเช่นเดียวกันว่า พระอนานที่ต้องอาบัติทุกกฏ ๕ สถาน^{๓๓} ได้แก่ (๑) ไม่ทูลถามให้ชัดเจนว่า
 สิกขาเล็กน้อยคืออะไรบ้าง (๒) เขยิบผ้าอาบน้ำฝนของพระพุทธเจ้า (๓) ปลอ่ยให้สตรีถวายบังคม
 พระศรีระศพก่อน (๔) ไม่ทูลวิงวอนให้พระพุทธเจ้าให้ทรงมีอายุต่อไป (๕) ดำเนินการให้สตรีบวช
 ในพระบรรพพุทศาสนา ในขณะเดียวกันนั้น พระอนานที่ ก็ยินดีน้อมรับอาบัติเหล่านั้น ด้วย
 ความเกรงใจพระเถระ และได้ชี้แจงข้อสงสัยที่ตนต้องทำไปเพราะเหตุผล คือ (๑) ระลึกไม่ได้ (๒)
 เขยิบผ้าอาบน้ำฝนด้วยความเคารพ (๓) สตรีไม่ควรอยู่ในเวลาศึกมีด (๔) ถูกมารคลใจ (๕) พระ
 นางปชาบดีเป็นผู้ทรงคุณูปการต่อพระพุทธองค์อย่างยิ่ง

^{๓๑} วิ.ญ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๓๒} วิ.ญ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๓๓} วิ.ญ. (ไทย) ๗/๔๔๓/๓๘๔.

ส่วนพระปราณะพร้อมด้วยพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ท่องเที่ยวไปในทักษิณาคิริชนบทไปพักอยู่ที่วัดเวฬุวัน ในกรุงราชคฤห์ ได้ทราบข่าวพระมหาเถระได้ทำสังคายนาโดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และพระเถระเหล่านั้นก็บอกว่าขอให้ท่านรับรองข้อที่ทำสังคายนาครั้งนี้ด้วย นับว่าเป็นประเด็นน่าสนใจกล่าวคือมีความแตกแยกแนวความคิดเห็นกันบ้างแล้ว เพราะพระปราณะ ตอบว่าพระธรรมวินัยเป็นอันพระเถระทั้งหลายสังคายนาดีแล้ว แต่ยังมีบางสิกขาบทที่ผมได้รับฟังมาจากพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อพระพักตร์ ข้าพเจ้าก็จะถือข้อปฏิบัติอย่างนั้น คือจะปฏิบัติตามได้ยืนได้ฟังมา ได้แก่ (๑) การเก็บสิ่งของมิเกลื่อน น้ํามัน ข้าวสาร เป็นต้นไว้ภายในที่อยู่ (๒) การปรุงอาหารภายในที่อยู่ (๓) การปรุงอาหารด้วยตนเอง (๔) การหยิบสิ่งของที่ยังไม่ได้รับประเคน (๕) สิ่งของที่นำมาจากที่นิมนต์ (๖) สิ่งของที่รับประเคนไว้ก่อนถึงเวลาฉัน (๗) สิ่งของที่เกิดในป่า (๘) สิ่งของที่เกิดในสระ^{๓๔}

สรุปได้ว่า การทำปฐมสังคายนาครั้งที่ ๑ ใช้สถานที่ทำ คือ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภาระบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ โดยองค์อุปถัมภ์ คือ พระเจ้าอชาตศัตรู มีพระมหากัสสปเถระ ได้รับเลือกเป็นประธาน และเป็นผู้ชักถามพระธรรมวินัย พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระธรรม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ หรือสงฆ์ผู้เป็นคณะกรรมการทำสังคายนา จำนวน ๕๐๐ รูป ใช้ระยะเวลาจนถึง ๗ เดือน จึงสำเร็จตามวัตถุประสงค์

๒.๒.๒ ช่วงระยะทุติยสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๒)

การสังคายนาครั้งที่ ๒ สถานที่กระทำ คือ วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีพระยสะกัณทกบุตร เป็นผู้ชักชวนพระเถระที่เป็นผู้ใหญ่เห็นแก่พระธรรมวินัยร่วมมือในการนี้ พร้อมกับพระสงฆ์ประชุมกัน ๗๐๐ รูป กระทำอยู่นานถึง ๘ เดือน จึงเสร็จ สังคายนาครั้งนี้กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปี โดยมีพระเววตะ เป็นผู้ถาม พระสัพพกามี เป็นผู้แก้ปัญหา พระเจ้ากาลาโศกราช ทรงอุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระภิกษุพวกวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ ว่า เป็นของควรหรือถูกต้องตามธรรมวินัย ดังนี้

๑) สิงคิโลณกัปปะ คือ เก็บเกลือในเขาสัตว์ (เขนง) เอาไว้ฉันกับอาหารได้ (ความจริงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเมื่อเก็บไว้ค้างคืนแล้วนำมาปนกับอาหาร อาหารนั้นก็เหมือนค้างคืนด้วย)

๒) ทวังกุลกัปปะ คือ ตะวันชายไปแล้ว ๒ นิ้ว ฉันทอาหารได้ (ความจริง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันทอาหารในเวลาวิกาล คือเที่ยงไปแล้ว)

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๔-๒๗๘/๗๐-๗๗.

๓) คามันตรกัปปะ คือภิกษุฉันอาหารในที่นิมนต์จนบอกพอไม่รับอาหารที่เขาเพิ่มเติมแล้วคิดว่าจะเข้าบ้าน ฉันอาหารที่ไม่เป็นเคนได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๔) อาวาสกัปปะ คือ ภิกษุอยู่ในสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถแยกกันได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติทุกกฏ)

๕) อนุมตักัปปะ คือ สงฆ์ยังมาประชุมไม่พร้อมกันแต่ครบจำนวนพอจะทำการได้ ก็ควรทำไปก่อนได้ แล้วขออนุมติหรือความเห็นชอบจากภิกษุผู้มาทีหลัง (ความจริงไม่ได้ ไม่ควร)

๖) อาจฉณกัปปะ คือ เรื่องอุปัชฌายะอาจารย์เคยประพฤติมาแล้วใช้ได้ (ความจริงถ้าถูกก็ใช้ได้ ถ้าผิดก็ใช้ไม่ได้)

๗) อมถิตกัปปะ คือ นมสคที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ภิกษุฉันในที่นิมนต์ จนบอกไม่รับอาหารที่เขาถวายเพิ่มให้แล้วคงดื่มมนนั้นได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๘) ชโลคิ คือ น้ำเมาอย่างอ่อนที่มีรสเมาเจืออยู่น้อย ไม่ถึงกับจะทำให้เมา ควรดื่มได้ (ความจริงไม่ควร)

๙) อทสกนีสีทนะ คือ ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชาย ควรใช้ได้ (ความจริงไม่ควร)

๑๐) ชาตรุปรชตะ คือ ทองเงิน ควรรับได้^{๓๕} (ความจริงไม่ควร ถ้ารับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

โดยมีเรื่องราวหรือเหตุการณ์มีว่า พวกภิกษุวัชชีบุตรนำถาดใส่น้ำ เทียวเรียไรเงินพวกอุบาสกที่มาในวันอุโบสถ เพื่อเป็นค่าบริวารของพระสงฆ์ พระยสกกัณท์ทกบุตร ซึ่งเป็นพระมาจากที่อื่น กล่าวห้ามอุบาสกเหล่านั้นว่าไม่ควรให้แต่เพราะไม่รู้วินัย เขาจึงให้ไปตามที่เคยให้มา ตกกลางคืนภิกษุเหล่านั้นแบ่งเงินกันแล้วเฉลี่ยมาให้ พระยสกกัณท์ทกบุตร ท่านปฏิเสศ ก็เลยพากันโกรธมาก หว่าท่านค่าอุบาสกเหล่านั้น จึงประชุมกันลงปฏิสารณียกรรม คือให้ไปขอมาฆาขาวบ้านพระยสกกัณท์ทกบุตร จึงอ้างวินัยว่า จะต้องมิพระเป็นทูตไปด้วย ๑ รูป เมื่อภิกษุวัชชีบุตรสวดประกาศแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งมอบให้ไปแล้ว พระยสกกัณท์ทกบุตร ก็เข้าไปหาอุบาสกเหล่านั้นชี้แจงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่งหลายสถานที่ เกี่ยวกับเครื่องสำรับของสมณพระพรหมณ์ ๔ ประการ โดยยกอ้างหลักฐานว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันวิหาร พระผู้มีพระภาค รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มัวหมอง ไม่ส่องแสง ไม่สว่างไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ ดังนี้

๑) เมฆเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๕๐/๔๐๐.

๒) หมอกเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

๓) กวันและฝุ่นละอองเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

๔) ราหูเป็นจอมอสูรเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง^{๓๖}

ภิกษุทั้งหลายอุปมาเหมือนความเศร้าหมองของอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ ดังนี้

๑) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดื่มสุรา และเมรัย ไม่เว้นขาดจากการดื่มสุรา เมรัยนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๒) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเสพเมถุนธรรมไม่เว้นขาดจากการเสพเมถุนธรรมนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๓) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งยินดีทองและเงิน ไม่เว้นขาดจากการยินดีทองและเงินนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๔) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ไม่เว้นขาดจากการเป็นมิจฉาชีพ นี่เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง^{๓๗}

เมื่อเหล่าอุบาสกอุบาสิกา ที่ได้ยินเช่นนั้น ก็เลื่อมใสพระยสกาภิณฑกบุตร และกล่าวประณามภิกษุวัชชีบุตร เมื่อกลับจากที่นั่น ภิกษุที่เป็นทูตร่วมไปด้วยก็แจ้งให้ภิกษุวัชชีบุตรทราบต่างพากันโกรธเคืองพระยสกาภิณฑกบุตร อ้างว่า การที่พระยสกาภิณฑกบุตร ไปพูดกับคนเหล่านั้นเป็นการไปแจ้งความแก่ฤๅษีโดยมิได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ เห็นควรลงอุกเขปนิยกรรม คือยกเสียจากหมู่ ไม่ให้ใครคบด้วย พระภิกษุชาวเมืองปาฐะยะประมาณ ๖๐ รูป ภิกษุชาววันตีทักขิณาบถประมาณ ๘๐ รูป ได้มาประชุมปรึกษากันที่โหคังคบรรพต ท่านพระเรวตะได้ทราบการที่ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันเพื่อวินิจัยอริกรรมแล้วคิดว่า ตัวท่านมีอาจจะดูตายได้ถ้าถูกขอร้อง แต่การยุ่งเกี่ยวกับอริกรรมนั้นควรวางท่านจึงหลีกเลี่ยงไปเมืองอื่นเสีย ภิกษุทั้งหลายผู้มีฉันทะร่วมกันจะวินิจัยอริกรรมได้ติดตามท่านพระเรวตะ ไปจนพบแล้วท่านพระยสกาภิณฑกบุตรได้เข้าสอบถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ว่าควรหรือไม่ควร พระเรวตะตอบว่า ไม่ควรทั้งหมด แล้วท่านพระยสกาภิณฑกบุตรได้แจ้งให้ท่านพระเรวตะทราบว่าพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ในกรุงเวสาลี แล้วขอให้ท่านพระเรวตะช่วยกันวินิจัยอริกรรม ท่านพระเรวตะก็รับคำ

^{๓๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๕๕-๓๕๖.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๕๗.

เมื่อพระสาวกทั้งหลายได้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒ เสร็จแล้ว ช่วงระยะเวลาก่อนจะถึงการสังคายนาครั้งที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐ - ๒๐๐ พระพุทธศาสนาเริ่มแตกแยก เป็นฝักฝ่าย จนลุกลามกลายเป็นมหาเภท คือ การแตกแยกครั้งใหญ่ สาเหตุมาจากพวกภิกษุวัชชีบุตร ชาวกรุงเวสาลีพากันประพฤตีสมาทานวัตถุ ๑๐ ประการ จนถูกท่านพระยสกาภิณฑบุตรกับพวกขับออกจากคณะสงฆ์ แล้วพระมหาเถระทั้งหลายได้มีมติให้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒ โดยฝ่ายของพวกภิกษุวัชชีบุตร เมื่อถูกขับออกจากคณะสงฆ์เดิม ก็ได้ไปรวมตัวกันที่กรุงโกสัมพี รวบรวมพรรคพวกได้ประมาณ ๑ หมื่นรูป ได้กระทำการสังคายนาแข่งกับฝ่ายพระมหาเถระทั้งหลาย การสังคายนาของภิกษุวัชชีบุตรนั้น มีพระภิกษุเข้าร่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์จึงเรียกว่า “มหาสังคีติ” หรือ “มหาสังฆิกสังคายนา” แล้วเรียกคณะสงฆ์ของตนว่า “มหาสังฆิกะ” หรือ “มหาสังคีติกะ” นับแต่นั้นมา พระพุทธศาสนาก็เริ่มแตกแยกเป็น ๒ ฝ่าย^{๓๘} ดังนี้

(ก) **นิกายเถรวาท** นิกายเดิมในพระพุทธศาสนา ยึดหลักธรรมคำสอนเดิม โดยไม่มีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือตัดทอน แต่ประการใด หมายถึง กลุ่มพระเถระที่กระทำการสังคายนาครั้งที่ ๒ มีพระยสกาภิณฑบุตรเถระเป็นต้น

(ข) **นิกายมหาสังฆิกวาท** นิกายที่แยกออกจากนิกายเดิม คือพวกภิกษุวัชชีบุตรมีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมและตัดทอนพระพุทธพจน์ ตามความเห็นชอบของพวกตน นี้เป็นจุดเริ่มแรกของการแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๐๐ อันเป็นปีที่กระทำพุทฺธิสังคายนา หลังจากนั้น นิกายมหาสังฆิกะ ของพวกภิกษุวัชชีบุตร ก็แตกแยกอีก ๒ นิกาย คือ ๑) นิกายโคกฺกิลิกะ ๒) นิกายเอภัพโพหาริกะ ต่อมาในนิกายโคกฺกิลิกะ เกิดแตกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ ๑) นิกายปัลลณฺฑิตวาท หรือ นิกายปัลลณฺฑิตวาท ๒) นิกายพาหุลิกะ หรือ นิกายพหุสสุติกะ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๐ นิกายเถรวาทได้แตกแยกอีกเป็นครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดนิกายใหม่ขึ้น ๒ นิกาย คือ (๑) นิกายมหิสาสกะ (๒) นิกายวัชชีปุตตกะ ต่อมาในนิกายมหิสาสกะ แยกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ (๑) นิกายสัพพัตถิกวาท(๒) นิกายธัมมคฺคตฺติยะ ต่อมาในนิกายสัพพัตถิกะ แยกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายกัสนฺธิยะ และในนิกายกัสนฺธิยะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสังกัณฺติกะ ต่อมาในนิกายสังกัณฺติกะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสุตตวาท

ส่วนนิกายวัชชีปุตตกะ ได้แตกแยกออกไปอีก ๔ นิกาย คือ

(๑) นิกายธัมมคฺคตฺติยะ	(๒) นิกายภัทรยานิกะ
(๓) นิกายฉันนาคระ หรือฉันนาคาริกะ	(๔) นิกายสัมมิตฺติยะ

^{๓๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/[๕๒].

สรุปได้ว่า การทำทุติยสังคายนาครั้งที่ ๒ นี้ เพราะปรารถนาเรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตร แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ กระทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีองค์อุปถัมภ์ คือ พระเจ้ากาลาโศกราช พระยสะกาคันทกบุตรมหาเถระ เป็นประธาน และพระเวตเถระ เป็นผู้ชักถามพระธรรมวินัย พระสัพพกามีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน ๗๐๐ รูป ใช้ระยะเวลาจนถึง ๘ เดือน

๒.๒.๓ ช่วงระยะตติยสังคายนา (สังคายนา ครั้งที่ ๓)

การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้กระทำกันเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าดับขันธปรินิพพานได้ ๒๑๘ ปี (บางแห่งว่า ๒๓๔ ปี บางแห่งว่า ๒๘๗ ปี) อนุมานเอาว่า ในการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระสังคีติการจารย์ทั้งหลายได้บรรจุเรื่อง การสังคายนา ๒ ครั้ง ที่ผ่านมาเข้าไว้ในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค คัมภีร์พระไตรปิฎก จัดว่าสมบูรณ์แล้วตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๓ เพราะในการทำสังคายนาครั้งนี้ พระโมคคัลลีนุตรตีสสเถระ ได้รจนากถาวัตถุปรกมขึ้นด้วย (จัดเป็นพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๗)^{๓๕} ในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงปกครองแผ่นดินแคว้นมคธ มีเมืองหลวงชื่อ ปาฏลิบุตร สมัยนั้น ได้มีพระภิกษุผู้ปลอมบวชในบวรพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นแก่พวกอามิสทานและวัตถุทานจึงพากันปลอมบวชมากมาย เมื่อบวชแล้วก็พากันเทศนาสั่งสอนตามความเชื่อของตน แล้วอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ จนทำให้พระโมคคัลลีนุตรตีสสเถระผู้ทรงความรู้ด้านพระไตรปิฎก ระอาแก่ใจที่เห็นพวกพระภิกษุอลัชชีปลอมบวชเหล่านั้นย่ำยีพระพุทธศาสนา จึงหลีกหนีไปอยู่ที่โธคังคบรรพต เจริญวิปัสสนาอยู่ที่นั่นอย่างเงียบ ๆ เป็นเวลาถึง ๗ ปี สาเหตุเกิดจากมีพระภิกษุผู้เป็นอลัชชีปลอมบวชมาก พระเจ้าอโศกมหาราชไม่ทรงสบายพระทัยอย่างยิ่งในความแตกแยกของหมู่พระภิกษุ เพราะพระภิกษุผู้ทรงศีลก็ไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกับพวกภิกษุทุศีล จึงรับสั่งให้พวกเสนาอำมาตย์ช่วยประสานงานให้เหล่าพระภิกษุทั้งสองฝ่ายประสานความสามัคคี

แต่พวกภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน จนทำให้พวกอำมาตย์ทั้งประหารตัดหัวพระภิกษุผู้ทรงศีลเป็นจำนวนมาก ข้าวทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ยิ่งทำให้พระองค์ไม่ทรงสบายพระทัยยิ่งขึ้น จึงเข้าขอโทษและไปถามพระภิกษุทั้งหลายว่า การที่พวกอำมาตย์ทำอย่างนั้นพระองค์เองจะเป็นบาปหรือไม่ เหล่าพระภิกษุก็ตอบไม่เป็นเสียงเดียวกัน บ้างก็บอกเป็นบาปแน่ บางกลุ่มบอกว่าไม่เป็นหรือเพราะพระองค์ไม่ได้ทำ ใครทำคนนั้นเป็นบาป เพราะความที่ไม่ทรงสบายพระทัย ทำให้พระองค์ทรงส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีนุตรตีสสเถระ มาเป็นผู้ถวายคำวิสาขนาให้หายข้องใจ เมื่อพระโมคคัลลีนุตรตีสสเถระ ได้ถวายวิสาขนาให้หายข้องใจว่า การฆ่าฟันภิกษุเป็น

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/บทนำ/๓๕.

บาปเฉพาะของอำมาตย์เท่านั้น เพราะทำเกินรับสั่ง พระเจ้าอโศกก็เลื่อมใสอาราธนาให้ท่านเป็น
ประธานสงฆ์ชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ ท่านพำนักอยู่ ณ อโศการามวิหาร และพระเจ้าอโศก
มหาราชให้ประกาศขุมนุสงฆ์จากทิศทั้ง ๔ มารวมประชุมกัน ณ อโศการามวิหาร โดยให้พระโมค
คัลลีนุตรติสสะตามธรรมกับคณะสงฆ์ทุกรูป แต่ผลปรากฏว่าพระภิกษุผู้เป็นเดียรฉัตรปลอมบวชก็
ตอบไม่ได้หรือตอบได้แต่ไม่ตรงกับความเป็นจริงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

เมื่อความเป็นเช่นนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้มีพระราชดำริสั่งให้กำจัดบังคับ
พระภิกษุที่เป็นพวกเดียรฉัตรให้สึกทั้งหมด รวมประมาณ ๖๐,๐๐๐ กว่ารูป หลังจากที่กำจัดพวก
พระภิกษุเดียรฉัตรปลอมให้สึกหมดแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดทำ
อุโบสถสังฆกรรม และพระโมคคัลลีนุตรติสสะจึงถือโอกาสดังกล่าวทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมี
พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ และเลือกพระอรหันต์ ทั้งหมด ๑,๐๐๐ รูป ทำ ณ อโศกา
ราม นครปาฏลิบุตร ทำอยู่ ๕ เดือน พระโมคคัลลีนุตรติสสะได้ร้อยกรองคัมภีร์กถาวัตถุขึ้น เพื่อ
แก้ปัญหาดังกล่าวที่ยังคลุมเครือให้แจ่มแจ้ง โดยได้ตั้งคำถามและคำตอบไปในตัว กถาวัตถุได้แก้เรื่อง
ที่กล่าวถึงบุคคลและวัตถุ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้แก่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณ
ทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างแดน เป็น ๕ สาย ๔๐ ต่อไปนี้

๑) พระมหินทเถระ พร้อมด้วยภิกษุ ๔ รูป สามเณร ๑ รูป ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ
เกาะลังกา

๒) พระมัชฌันติกเถระ ไปแคว้นแคชเมียร์และคันธาระอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ของประเทศอินเดีย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน

๓) พระมหาเทวเถระ ไปมทิสกมณฑล ปัจจุบันได้แก่แคว้นไมซอร์และดินแดนแถบ
ลุ่มแม่น้ำโคธาวารี อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย

๔) พระรักขิตเถระ ไปวนวาสีประเทศ ได้แก่แคว้นแคว้นโยนกเหนือ ทางภาคตะวันตก
เฉียงใต้ของอินเดีย แคว้นบอมเบย์

๕) พระโยนกธรรมรักขิต ไปอุปรัตนกชนบท อยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียทางทิศเหนือ
ของบอมเบย์

๖) พระมหารักขิตเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศได้แก่แคว้นแคว้น
ของพวกฝรั่งชาติกรีก ในทวีปเอเชียตอนกลาง เหนือประเทศอิหร่านต่อขึ้นไปจนถึง
เตอร์กีสถาน

---

^{๕๐} อภิขัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓-๓๔.

๓) พระมัทรมิมและพระมหาเถระอีก ๔ รูป คือ พระกัสสปะโคตตะ พระมูลกเทวี พระทุนทิสสระ และพระเทวะ ไปเผยแผ่ ณ แคว้นดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ได้แก่เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศอินเดีย

๔) พระโธณะ และพระอุตตระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน

๕) พระมหาธรรมรักจิต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบันเป็นดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองบอมเบย์ในปัจจุบัน^{๔๐}

จากการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่ขยายไปสู่นานาชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่ได้รับอานิสงส์ของการกระทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำที่ อโศการาม กรุงปาตลีบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานในการสังคายนา พระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๕ เดือน จึงสำเร็จ สำหรับการสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น เป็นการตรวจชำระรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่โดยมีวิธีการ คือ การอาราธนาพระอรหันต์ พระชีนาสพ และเชิญนักปราชญ์ราชบัณฑิต มาร่วมในการทำสังคายนาตรวจทานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้นมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนและสามารถตรวจทานได้ เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน ป้องกันอสังคหกรรมที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้น ยังมีส่วนสำคัญในการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสัดส่วนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยในประเทศไทย

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นการจัดการปกครองให้เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีพัฒนาการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การปกครองระยะเริ่มแรกพระพุทธองค์ จึงทรงดำเนินการด้วยพระองค์เอง โดยอาศัยรูปแบบการประพฤตินักบวชที่มีอยู่ในสมัยนั้นที่เรียกว่า จาริตศีล และเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้นก็ทรงปกครองเองบ้าง ให้พระสาวกช่วยการ

^{๔๐} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๑-๑๖๓.

ปกครองบ้าง โดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการปกครองเพื่อการศึกษา จนต่อมาเมื่อการณัฏสงฆ์ได้กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งก็อยู่ในช่วงปลายๆ สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ จึงได้ทรงมอบภาระการปกครองให้แก่คณะสงฆ์ปกครองกันเองด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

ส่วนการบริหารคณะสงฆ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันในประเทศไทย ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ในสมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๒๐)

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ในการปกครองคณะสงฆ์ มิได้แบ่งการปกครอง เป็นการปกครองร่วมกันบังคับบัญชาตามลำดับชั้น โดยมีพระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ นอกจากนั้น คำว่า "ปู" คงจะเป็นตำแหน่งรองจากสังฆราช (ปัจจุบันเรียกว่า พระครู) คำว่า "มหาเถระ" คงได้แก่ พระผู้มีพรรษา ผู้คงแก่เรียน รัฐธรรมวินัยทั่วไป แต่มิใช่ตำแหน่งที่กษัตริย์แต่งตั้งอาจจะมีตำแหน่งทางการปกครองเป็นเจ้าของคณะหมู่หมวดสมภารวัดก็ได้ ทั้งนี้ ในสมัยสุโขทัยตอนปลายได้มีประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รับมาจากลังกา บางครั้งเรียก "คณะคามวาสี"ว่า ฝ่ายขวา "คณะอรัญญวาสี" ว่า ฝ่าย ซ้าย แต่ชื่อคณะคามวาสีแลคณะอรัญญวาสีคงมิใช่ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา เข้าใจว่า "ตำแหน่งสังฆราช" กับ "ปูครู" เป็นสมณศักดิ์ในสมัยนั้น สุโขทัยมีสังฆราชหลายพระองค์แต่การปกครองไม่มีเอกภาพเหมือนกรุงรัตนโกสินทร์เพราะหัวเมืองใหญ่ที่เป็นประเทศราชเจ้าเมืองก็ตั้งสังฆราชเป็นประมุขในแต่ละเมืองเป็นประมุขในสมัยหลังปรากฏเรียกตำแหน่งพระเถระเจ้าคณะเมืองว่า "สังฆราชา" อยู่หลายแห่ง สังฆราชจึงมิใช่มีองค์เดียว ส่วนปูครูนั้น เมืองใหญ่ๆ อาจมีหลายองค์ ถ้าเมืองเล็กมีองค์เดียว ขึ้นตรงต่อสังฆราช^{๔๒}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย เป็นนิกายมหายาน เพราะสืบทอดมาจากสมัยขอมมีอำนาจ ครั้นถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระองค์ขยายอำนาจไปทางใต้ ทรงเลื่อมใสในพระเถระนิกายเถรวาท ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลังกา จึงทรงอาราธนาพระเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อมาปรับปรุงพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในสุโขทัย เมื่อคณะสงฆ์ทางใต้ขึ้นไปปรับปรุง คณะสงฆ์สุโขทัยจึงหันกลับมาถือนิกายหินยาน หรือเถรวาทมากขึ้น ดังคำว่า^{๔๓} "...พ่อขุนรามคำแหง กระทำไอยทาน แก้มหาเถระสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง(รู้) กว่าปูครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่เมืองศีธรรมราชมา..."

^{๔๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔-๔๐.

^{๔๓} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ชุ่มมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

คณะสงฆ์สุโขทัยแบ่งออกเป็น ๒ คณะใหญ่ๆ ได้แก่ (๑) คามวาสี (นิกายเดิม) เป็นพระที่มีอารามอยู่ใกล้บ้านใกล้เมืองหรืออยู่ในบ้านในเมือง เล่าเรียนคันถธุระ (ศึกษาพระไตรปิฎก) (๒) อรัญญวาสี มาจากลังกา ทางลังกานิยมเรียกคณะนี้ว่า "วนวาสี" แปลว่า "ผู้อยู่ป่า" ปรากฏในศิลาจารึกว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครองกรุงสุโขทัย ทรงจัดให้พระมหาสามีสังฆราช ที่มาจากลังกาอยู่ในอรัญญิกประเทศ คือ อัมพวันนาราม วัดสวนมะม่วง นอกพระนครเป็นพระอยู่ในอารามป่า เล่าเรียนวิปัสสนา

๒.๓.๒ ในสมัยอยุธยา (๑๘๕๓-๑๘๖๕)

ลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ ได้เพิ่มสมณศักดิ์ในสมัยอยุธยาเข้ามาอีก ๓ ชั้น คือสังฆราช กับ พระครู ยังเอาแบบสุโขทัย เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช บังคับบัญชาคณะสงฆ์ทั่วอาณาจักร แบ่งการปกครอง ดังนี้ (๑) สมเด็จพระสังฆราช ว่าการทั่วราชอาณาจักร (๒) พระสังฆราช ว่าการหัวเมืองใหญ่ๆ (๓) พระครู ว่าการหัวเมืองเล็ก หรือในราชธานี ต่อมาจึงยกพระครูให้สูงเท่ากับพระสังฆราชหัวเมือง ที่เราเรียกว่า "พระราชาคณะ" อยู่ทุกวันนี้ ส่วนคำว่า "สมเด็จพระสังฆราช" เป็นภาษาเขมรที่นำมาใช้ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปรากฏในหนังสือของลาโลแบร์ "เรื่องเมืองไทย" ว่า พระวันรัตน์เป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มหาสังฆปริณายกปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง แต่ในหนังสือเก่าๆ มีชื่อ สมเด็จพระพุทธิชญาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี ส่วนสมเด็จพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี รูปใดมีพรรษามากรูปนั้นก็ เป็นสมเด็จพระสังฆราช^{๔๔}

จะเห็นได้ว่า ในการบริหารงานคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา ยังคงถือแบบอย่างสุโขทัย แต่เพิ่มขึ้นมาอีกคณะ คือ "คณะป่าแก้ว" สืบเนื่องจากตามตำนานโยนก กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.๑๘๖๕ พระเถระชาวเขมรใหม่ ๗ รูป พระเถระชาวอยุธยา ๒ รูปและพระเถระชาวเขมร ๑ รูป เดินทางไปลังกาและได้บวชแปลงเป็นสิ่งหลนิกายในสิมาน้ำ แม่น้ำกัลยาณี ในสำนักพระวันรัตมหาเถระ เมื่อบวชใหม่แล้วก็ปฏิบัติอยู่ในลังกานานหลายปีจึงเดินทางกลับ ขากลับนิมนต์พระเถระชาวลังการมาด้วย ๒ รูป เมื่อถึงอยุธยาแล้ว ก็แยกย้ายกันไปเผยแผ่ ตั้งนิกายขึ้นมาใหม่เรียกว่า "ป่าแก้ว" (วันรัตน = ป่าแก้ว) คณะนี้ยังปรากฏที่นครศรีธรรมราชและพัทลุง^{๔๕} เช่น วัดเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น คณะนี้ปฏิบัติเคร่ง ประชาชนจึงสนับสนุนมาก พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พิมพ์ พ.ศ.

^{๔๔} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๘๖-๘๗.

^{๔๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖.

๒๔๕๕) ว่า "...มูลเหตุแห่งการแยกคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ราว พ.ศ.๒๔๒๗ พระองค์ทรงระลึกถึงพระมหาเถรคันฉ่อง (ชาวมอญ) จึงโปรดให้เป็นสังฆราช ครองวัดมหาธาตุ มีพระทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ ครั้งนั้นคณะสงฆ์แยกเป็น ๒ คณะ คือ คณะเหนือให้ขึ้นต่อสมเด็จพระอริยวงศญาณฯ คณะใต้ขึ้นต่อสมเด็จพระวันรัตน์ (สังฆราชาเดิม คือ คณะป่าแก้ว) ผู้รู้เห็นว่า พระมหาเถรคันฉ่อง เป็นพระมอญ แม้จะมีความดีมากแต่คงไม่ได้เป็นใหญ่ถึงขั้นสังฆราช อาจปกครองเฉพาะพระชาวมอญเท่านั้น คณะสงฆ์นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ คณะ คือ (๑) คณะคามวาสีฝ่ายขวา (๒) คณะอรัญวาสี (๓) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒.๓.๓ ในสมัยธนบุรี (๒๓๑๐-๒๓๒๔)

อาณาจักรสมัยกรุงธนบุรีตกอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด เพราะถูกพม่าทำลาย หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรีรวบรวมอำนาจได้แล้ว ก็ได้ปรากฏว่า ได้พระราชาคณะครั้งกรุงเก่ามาเป็นประมุขสงฆ์พระที่มาเป็นสังฆราช ก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี วัดประดู่ องค์ที่ ๒ คือ พระอาจารย์ศรี วัดพนัญเชิง ซึ่งมีใช้พระราชาคณะ รูปที่ ๓ พระสังฆราชขึ้น ซึ่งคงเป็นพระที่ทรงสมณะเก่าสมัยกรุงอยุธยาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เชิญมาจากเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก เดิมคงเป็นพระครูสุธรรมธีรราชมхамณี เจ้าคณะเมืองระยอง แต่ภายหลัง ในรัชกาลที่ ๑ ถูกถอดยศลงจาก พระสังฆราชลงมา เป็นพระธรรมธีรราชมхамณี ว่าที่พระวันรัตน์

สรุปได้ว่า การปกครองสงฆ์ขณะนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และในตอนกลางรัชกาล การคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่า ในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่ก็นับว่าพระองค์ ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่าๆกับการกอบกู้เอกราชของชาติไว้ นั่นเอง^{๔๖}

๒.๓.๔ ในสมัยรัตนโกสินทร์ (๒๓๒๕-๒๔๘๔, ๒๕๐๕ ถึงรัชกาลที่ ๕)

การบริหารคณะสงฆ์ในสมัยนี้ จนถึงปัจจุบัน คือ รัชกาลที่ ๕ สรุป^{๔๗} ได้ดังนี้

ให้พระภิกษุบางรูปลาสิกขา เพราะทรงปฏิบัติไม่เหมาะสมในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และโปรดเกล้าให้ตั้งแต่งใหม่หมด สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางหว้าใหญ่ ซึ่งถูกถอดยศในสมัยพระ

^{๔๖} นนท ธรรมสถิตย์, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดสัน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

^{๔๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๑.

เจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีก นับว่าเป็นสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชกาลที่ ๑ ได้ออกกฎหมายสงฆ์ เพิ่มขึ้นจากวินัยสงฆ์อีกด้วย กฎหมายที่ออกมามี ๑๐ ฉบับ ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ.๒๑๒๕ ฉบับสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๔ นับเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ออกกฎหมายคณะสงฆ์ เนื่องจากอยู่ระหว่างการฟื้นฟูบ้านเมืองและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ อันดับ คือ พระราชาคณะผู้ใหญ่ และ พระราชาคณะสามัญ พระราชาคณะผู้ใหญ่กำหนดไว้ ๔ ชั้น คือ

(ก) สมเด็จพระสังฆราช ช้าย-ขวาได้แก่สมเด็จพระอริยวงศ์และสมเด็จพระวันรัตน์

(ข) พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ช่วยสังฆปริณายก พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

(ค) พระพรหมมุนี พระธรรมเจดีย์ คณะเหนือ พระธรรมไตรโลก คณะใต้

(ง) พระเทพกวี คณะเหนือ พระเทพมุนี คณะใต้ พระญาณไตรโลก เจ้าคณะรองอรัญวาสี นอกจากนี้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญทั้งหมดคือ พระเทพโมลี พระธรรมโกษา พระโพธิวงศ์ เป็นต้น แต่พระโพธิวงศ์ ยกเป็นชั้นเทพในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือรัชกาลที่ ๑ ส่วนพระราชาคณะยังไม่มี

รัชกาลที่ ๒ คณะสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนแปลง สมณศักดิ์ที่น่าสนใจ คือ รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าवासกรี ซึ่งผนวชอยู่ที่วัดพระเชตุพนเป็น "พระองค์เจ้าพระราชาคณะกรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุตต ขัตติยวงศ์" แต่มีสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นสามัญ

รัชกาลที่ ๓ ทรงปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับคณะสงฆ์มีดังนี้

โปรดให้รวมพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ในกรุงเข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "คณะกลาง" ขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส คณะสงฆ์เพิ่มขึ้นมี ๔ คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง คณะอรัญวาสี โดยมีคณะใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้คือ คณะธรรมยุติ ครั้งแรกจำนวนน้อยอาศัยอยู่กับคณะกลาง^{๔๘}

รัชกาลที่ ๔ คณะสงฆ์เริ่มดีขึ้น จำนวนพระสงฆ์เริ่มมากขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทั้งยังมีคณะใหม่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทางการคือ คณะธรรมยุติและคณะอรัญวาสีเดิมกลับหายไปไม่ทราบชัดว่าหายไปไหน ตอนเริ่มรัชกาลยังมีอยู่ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศเป็นเจ้าคณะ แต่ชื่ออรัญวาสีค่อยๆ หายไปในภายหลัง ด้านสมณศักดิ์ รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้น และทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุ

^{๔๘} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗-๒๐.

ชิตชิโนรส ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาขึ้นเป็น "กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส" เป็นประธานสงฆ์ที่วราชอาณาจักร และทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณอนันโตรมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ ที่จะให้เป็นสังฆราช แต่ตอนนี้ยังไม่ได้เป็นสังฆราช เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้น และทรงยกพระพุทฺธโฆษาจารย์ (ฉิม) เป็นสมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ด้วย ส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชา รัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปลี่ยนเป็น สังฆปาโมกข์ มียศเทียบเท่าพระครู แต่บางเมืองก็มียศเท่าพระราชาคณะ ใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพ^{๔๕}

สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ ด้านศาสนาที่เช่นเดียวกัน มีการปฏิรูปขึ้นในทุกๆ ด้านเวลานั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงช่วยในด้านการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ในด้านสมณศักดิ์ มีที่น่าสนใจ คือ ในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ชั้น "ราช" ขึ้นใหม่ ครั้นก่อนพระราชาคณะมี ๔ ชั้น คือ พระราชาคณะสามัญ ๑ ชั้น เมื่อเพิ่มชั้นราชขึ้น จึงมี ๕ ชั้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็นชั้นที่ ๖ จึงเรียงตามลำดับใหม่ คือ (๑) ชั้นสมเด็จพระสังฆราช (๒) ชั้นรองสมเด็จพระสังฆราช (๓) ชั้นธรรม (๔) ชั้นเทพ (๕) ชั้นราช (๖) ชั้นสามัญ

ในเวลาต่อมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่นเลื่อนพระพรหมมุนีจากชั้น ๓ ขึ้นเป็นชั้น ๒ เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ ๓ เป็นต้น เรื่องสำคัญในวงการสงฆ์ คือ การมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้น

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑

ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ เราทราบมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น ๓ นิกาย คือ (๑) มหานิกาย (๒) ธรรมยุติกนิกาย (๓) รามัญนิกาย ทั้งหมดนี้สืบมาจากทักษิณนิกายหรือเถรวาท แต่ก็มีอุตรนิกายหรือมหายานอยู่บ้าง คือ พระญาณกับพระจินฝ่ายหลังนี้มีได้รับการยกย่องเป็นพระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายญาณเป็นพระครูและฝ่ายจิน เป็นพระอาจารย์ ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังคงมี ๔ คณะเหมือนรัชกาลที่ ๓, ๔ คือ

๑) คณะเหนือ สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะ เป็นเจ้าคณะใหญ่ โดยมากรวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้ และคณะนี้ก็ขึ้นตรงต่อมหาดไทย

๒) คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (จิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดทางใต้มาขึ้นกับคณะนี้ และขึ้นต่อกรมพระกลาโหมและกรมท่า

^{๔๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดติภาการศึกษา
ทองการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔.

๓) คณะกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุพน เป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดในส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้นต่อคณะเหนือก็มี คณะใต้ก็มีสับนอยู่

๔) คณะธรรมยุติ เวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ มีพระศาสนโสภณเป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุติทั่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชคณะที่เป็นเจ้าเสียส่วนมาก สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ

การปกครองแบ่งเป็นคณะ ๔ คณะนี้ที่นำสนใจก็คือ มิทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่า เปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวา ครึ่งกรุงเก่า คือ คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย, คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา, คณะอรัญวาสี, คณะกลาง

ทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ ๓ ต่อมาคณะอรัญวาสีค่อยๆ หายไปรวมกับคณะคามวาสี จึงเหลือเพียง ๓ คณะ ครั้นต่อมาจึงมีคณะธรรมยุติขึ้นจึงเป็น ๔ คณะอีก

ครั้นในเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๕ (ร.ศ.๑๒๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตรา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมือง พ.ร.บ.ฉบับนี้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก ๔ คณะ รวมเป็น ๘ รูป ทั้ง ๘ รูปนี้เป็น "กรรมการมหาเถรสมาคม" ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ.ฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชาเถรสมาคม เป็นประธานของมหาเถรสมาคม การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑล เมือง แขวง และวัด ทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง ๔ พ.ร.บ. นี้มี ๔๕ มาตรา และให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือ ร.ม.ต.กระทรวงศึกษา) รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

สำหรับคณะธรรมยุตินั้น เดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะต่างหาก ครั้งแรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ. ๒๓๕๑ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ ต่อมาก็คือ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

สมัยรัชกาลที่ ๖-๗ การคณะสงฆ์ดำเนินตาม พ.ร.บ.ฉบับนี้ตลอด แต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๗ คณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง แสดงสังฆมตจะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ.ฉบับนี้ การเคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไป จนต้องมีการเปลี่ยนแปลงในครั้งรัชกาลที่ ๘

สมัยรัชกาลที่ ๘ คณะรัฐบาลปฏิวัติ ซึ่งมี พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ก็พยายามแก้ไข พ.ร.บ. ฉบับเดิม และต้องการจะรวมนิกาหทั้ง ๒ คือ มหานิกายกับธรรมยุตินิกายเข้าด้วยกัน เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๘๔ พระยาพหลฯ ได้อุปสมบท ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรวมนิกาห การอุปสมบทครั้งนี้มีมนต์พระนั่งอันดับ ๕๐ รูป มีพระ

มหานิกาย ๓๔ รูป พระธรรมยุคิ ๑๕ พระรามัญ ๑ เมื่อพระยาพหลฯ ลาสิกขาบทไปแล้ว คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุคิ ก็ครองวัดมหาธาตุเสีย การรวมนิกายจึงไม่สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรวมนิกายก็มีผลบ้าง คือ สภาผู้แทนได้ออกกฎหมายสงฆ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๔ นั่นคือ “พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔” มี ๖๐ มาตรา ไม่มีมาตราใดแบ่งแยกการปกครอง พ.ร.บ.ฉบับนี้ ประกอบด้วย คณะสังฆมนตรี สังฆสภา พระธรรมธร (อัยการ) พระวินัยธร (ผู้พิพากษา) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสอำนาจสูงสุดอยู่ที่ สมเด็จพระสังฆราช

นอกจากนี้ ยังแบ่งส่วนในคณะสังฆมนตรีออกเป็น ๔ องค์การใหญ่ๆ ได้แก่

- ๑) องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง
- ๒) องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
- ๓) องค์การเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่อบรม
- ๔) องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ

พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นฉบับประชาธิปไตย คณะสงฆ์สอดคล้องกับบ้านเมืองทุกประการ ด้านการศึกษาสมัยนี้เจริญมาก เพราะองค์การศึกษาคูแคว้นคุมตั้งแต่ส่วนกลางไปถึงส่วนภูมิภาค ด้านอื่นๆ ก็ได้รับการเอาใจใส่เช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ สมัยที่พณฯ จอมพล ส. ธนรัตน์ เป็นนายกรัฐมนตรี(รัฐบาลปฏิวัติ) ต้องการให้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์เป็นไปอย่างรวดเร็วทันการ รัฐบาลจึงยกเลิก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ เสีย และให้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แทน โดยให้อำนาจเด็ดขาดกับฝ่ายปกครอง (เจ้าหน้าที่บ้านเมือง) และพระปกครองมากขึ้น แต่ด้านการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมนั้นค่อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงปรากฏว่าการศึกษาในระยะหลังนี้ไม่ก้าวหน้าเหมือนสมัย พ.ร.บ. ๒๔๘๔

สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ร.บ.๒๕๐๕) สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข มหาเถรสมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออก และคณะธรรมยุคิและแยกการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส^{๕๐}

^{๕๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕-๓๐.

๒.๔ สรุป

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มีเทคนิคและวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมแก่ชนทุกชั้นวรรณะ และกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่องที่จะทรงนำไปสอนว่าเหมาะแก่ผู้ฟังหรือไม่ เช่น ในกรณีการแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ ก็จะต้องรู้อุปนิสัยพื้นฐานหรือจริตของท่านก่อน จึงทรงนำอนัตตลักขณสูตรไปทรงแสดง ส่งผลให้ท่านเหล่านั้นเกิดดวงตาเห็นธรรมและบรรลุความเป็นพระอรหันต์ในเวลาต่อมา ส่วนวิธีการต่างๆ เช่น ทรงพิจารณาถึงผู้เรียน/ผู้ฟังธรรม หัวข้อธรรมที่จะนำไปแสดง เวลาที่เหมาะสม อุปนิสัยใจคอ และวิธีการนำเสนอ เช่น ทรงเลือกใช้รูปแบบต่างๆ กัน ได้แก่ การสนทนาธรรม แบบบรรยาย ยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบ มีอุปกรณ์เสริมขณะสอน การสาธิตให้ดู การเล่นภาษา เป็นต้น ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลพบว่า หลังพุทธปรินิพพานได้ ๑ เดือน คณะสงฆ์ในขณะนั้น (ส่วนใหญ่เป็นพระอริยสงฆ์) ก็ได้วางนโยบายใหม่ คือ เริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้งหนึ่ง และในเวลาต่อมาก็ทำอีก ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งที่ ๑ นี้เองมีผลให้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่เข้ามายังประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเริ่มจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชอันเป็นผลมาจากตติยสังคายนา (หลังพุทธปรินิพพานราว ๓๐๐ ปี) โดยมีพระโสณะและพระอุตตระได้นำหลักธรรมคำสอนมาเผยแผ่เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๘ และพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองไปตามลำดับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ แต่บางยุคก็ลุ่มๆ ดอน เนื่องจากศาสนาถูกโยงไว้กับบุคคลในทางการปกครองประเทศหรือการเมือง หากผู้นับถือนับมีศรัทธามาก ก็เจริญ หากมีศรัทธาน้อย ก็ทรงตัว มาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน (ร.๕)

บทที่ ๓

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

ด้วยพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์รูปหนึ่ง ที่มีผลงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภารกิจ ๖ ด้านที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ คือ การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ อีกหลายวิธี ดังการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยต่อไปนี้

๓.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ตามภารกิจ ๖ ด้าน

การปกครอง หมายถึง การปกครองของผู้ที่มีอำนาจบังคับบัญชาคนอื่นได้ไม่ว่าอำนาจแห่งการบังคับนั้น จะมาจากพื้นฐานแห่งการใช้กำลังบังคับหรือมาจากข้อตกลงของประชาคม โดยที่ผู้ปกครองต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมาธิปไตย คือ ความถูกต้อง คิงาม และยุติธรรม ทั้งนี้ การปกครองคณะสงฆ์ ยังต้องการความเป็นเอกภาพ ความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะสงฆ์ เพื่อให้การบริหารจัดการดำเนินเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ทั้งต่อพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชน และประชาชนโดยทั่วไป

๓.๑.๑ การปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย มีลำดับการปกครอง^๑ ดังนี้

๑) ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

---

^๑ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

๒) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร

๓) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรทุกนิกายต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการแต่งตั้งในการปกครองคณะสงฆ์

นอกจากนั้นแล้ว ยังพบว่าแบบแผนการปกครองสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^๒

ทั้งนี้ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครอง ได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายในส่วนกลางจะแยกกัน

^๒ พระครูโสภณพิทยากรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า๑๖๕.

ส่วนการปกครอง เป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุติเป็นเขตเดียวกันการปกครองสงฆ์ใน ส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนเรียกว่า หน มี เจ้าคณะใหญ่ ๕ หน ได้แก่

- (๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
- (๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
- (๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
- (๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้
- (๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะใหญ่หน ในเขตของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

(๑) ดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินการไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่น จากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมการบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่ได้บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนระเบียบการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตการปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบลและเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมาย มหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค รองคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มี

รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทุกตำแหน่ง เรียกว่า พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุทำงานโดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มรูปแบบรวมตำแหน่งซึ่งนอกจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงาน คณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมายและควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

พระมหาชนินทร์ นราสโก เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่ ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัด ไว้ดังนี้

๑) พระสังฆาธิการ มีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือ มุ่งหมายความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ส่วนเป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะที่เดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้มีอยู่ในระเบียบวินัยก่อน^๓

๒) พระสังฆาธิการ จะต้องมียุทธศาสตร์ในการปกครองในวัดให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกปริยัติธรรมชั้น เช่นนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน

๓) พระสังฆาธิการ จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่าจริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรม ก็คือ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูง เด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาท ช่วยเหลือเด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลานชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดกับประชาชน ซึ่งพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ได้อย่างครบถ้วน ทั้ง ๓ ด้านดังที่ระบุไว้แล้วนั้น

สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของพระครูพัชรคณาภิบาล (แคว้ว จานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก ที่กล่าวถึงภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการผู้ปกครองไว้ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ดำเนินการปกครองสงฆ์ให้เรียบร้อยตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคม ดังนี้^๔

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาชนินทร์ นราสโก, เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูพัชรคณาภิบาล (แคว้ว จานิสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจัยอธิกรณ์ หรือความคิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุภิกษุสามเณรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทพระสังฆาธิการ ดังนี้

(๑) ต้องเคารพเพื่อต่ออกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

(๒) ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และเมื่อได้ตั้งกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

(๓) ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

(๔) ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

(๕) ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน และผู้อยู่ในปกครอง

(๖) ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

(๗) ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา

(๘) ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

ข. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ขณะเดียวกันนั้น พระครูพัชรสุภาจารย์ (สง่า สุภาจาโร) รองเจ้าคณะอำเภอหนองไผ่ ก็ได้กล่าวถึงการปกครองของคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคไว้ว่า ในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองเป็นระดับชั้น^๕ ดังนี้

ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ในฐานะผู้บังคับบัญชาได้ให้ความเห็นว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดสำเร็จลุล่วงด้วยดี

พระศรีพัชรโรดม (ลัภย์ กิตติญาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง ก็ได้กล่าวถึงการปกครองของพระสังฆาธิการทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอไว้^๖ ดังนี้

เจ้าคณะจังหวัด

หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดนอกรวมทั้งกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะจังหวัดนอกรวมทั้งกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน^๗ ดังนี้

(ก) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(ข) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(ค) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(ง) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

^๕ สัมภาษณ์ พระครูพัชรสุภาจารย์ (สง่า สุภาจาโร), รองเจ้าคณะอำเภอหนองไผ่, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ พระศรีพัชรโรดม (ลัภย์ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, หน้า ๓๐.

(จ) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

(ฉ) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

เจ้าอาวาส

ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๕ ตามกฎหมายเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอันยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือ บุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตาม

มาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่งและนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนให้มากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลุกฝังศรัทธาในพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังที่กล่าวที่ว่า พระสังฆาธิการ คือ ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายกำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับ โดยมี เจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ ๕ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุดมีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผลต่างๆ ดังต่อไปนี้

(ก) เจ้าอาวาสเป็นผู้ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใครๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้ายยอมเข้าไปปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

(ข) ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่ง เป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือ ถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดี ก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดี

ในฐานะเจ้าอาวาส พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ท่านได้ปกครองภิกษุสามเณรตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคม โดยการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก ทำให้ภิกษุสามเณรดำเนินชีวิตตามหลักธรรมวินัย และนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการสอนพระพุทธศาสนาแก่ชาวพุทธได้อีกด้วย

พระมหาดาวร ดาวรเมธี รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี ก็ได้กล่าวถึงกฎหมายคณะสงฆ์ ที่ได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม พ.ร.บ.การปกครองคณะสงฆ์ ๒๕๓๕ ไว้ว่า^๔

มาตราที่ ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (ก) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (ข) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (ค) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
- (ง) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

ส่วนพระครูพัชรคณาภิบาล (แคว้น ฐานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก ก็ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสไว้ว่า^๕ หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้นได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

(ก) การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

(ข) การจัดการกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สินการอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาดาวร ดาวรเมธี, รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูพัชรคณาภิบาล (แคว้น ฐานิสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

(ก) การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่าย การจัดทรัพย์สินของ ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าของ ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

(ก) การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยพอสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่าช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

(ข) การสอดส่องบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแล การประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

(ก) การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีโดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

(ข) การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่นๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถ และปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคม ทั้งในส่วนวัดและนอกวัด และเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ ดังนี้

(ก) การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

(ข) การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำและเป็น การจร

(ค) การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษา และความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

(ง) การสร้างสถานที่ เพื่อที่จะได้อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การ สร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรพหรือศาลาบำเพ็ญกุศล และที่เก็บศพเป็นต้น

พระครูสิริพัชรกร (สมบัติ สิริคุตฺโต) รองเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน ก็ได้กล่าวถึง อำนาจของพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสไว้ว่า^{๑๑} อำนาจของเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็น อุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสเพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่มีคู่กับหน้าที่เจ้า อาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชาโดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ พำนักอาศัยอยู่ในวัด ดังในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๑๘ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๑๒} ดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(๒) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปจากวัด

(๓) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานในวัด หรือให้ทำ ทัณฑ์บน หรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่ง โดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม นอกจากอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวแล้ว ได้กล่าวถึงบทบาทความ รับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสว่า ต้องช่วยพัฒนาท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณธรรม ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องคุม บรรยากาศในวัดให้ชุ่มห่อด้วยเมตตา สัจจะ สามัคคี คนในวัดรักกัน ซื่อสัตย์ต่อกันปรองดองต่อกัน

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริพัชรกร (สมบัติ สิริคุตฺโต), รองเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๒} คุรยละเอียดเพิ่มเติมใน, พระพุทธวรญาณ(กิตติทินฺนเถร), **ธรรมญาณนิพนธ์** : ๑๐๐ ปี พระ พุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕-๘๐.

นอกจากนั้น ในส่วนสภาพวัด เจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนา เป็นบุญสถาน คือเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศล เป็นศึกษาสถาน คือเป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียน อบรมเป็นธรรมสถาน คือเป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี ดังนั้นภายในวัดจึงต้องมีบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการเข้าทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระธรรมวินัย

พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง^{๑๒} ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับงานปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีด้านต่างๆ ได้คือ จัดระเบียบการปกครองในแต่ละวัดให้เรียบร้อยและมีแบบแผนมั่นคงถาวร จัดตั้งคณะปกครองและสถานที่ของคณะให้เหมาะสมในโอกาสที่จะพึงมี ควบคุมสังฆกรรมและกิจวัตรให้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอและถูกต้อง จัดระเบียบกิจกรรมของคฤหัสถ์ที่จะพึงมีให้ถูกต้องตามความเหมาะสม จัดตั้งคณะกรรมการการบริหารฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ที่จะพึงมีให้ถูกต้อง

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่องกันไป เพื่ออบรมสั่งสอนด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย มีการออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการบำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้าและเป็นศาสนสถานที่น่าเลื่อมใส ศรัทธา มีการให้การศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และศิษย์วัด มีการจัดการของวัด เช่น บัญชีรายรับ – รายจ่าย ให้เป็นไปด้วยดี มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคง แข็งแรง มีการให้ความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล และมีการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุหรือการลงนิคหกรรม^{๑๓}

๓.๑.๒ การศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตริ) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

จัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตร และเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาดนและหมู่คณะ
- (๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
- (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
- (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- (๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระศัทธิธรรม
- (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๑๔}

สำหรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๑๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะ เจ้าสังฆคัมภีร์ร่วมจัดด้วย^{๑๕} ดังนี้

(๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

(๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

(๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆคัมภีร์ร่วมจัดด้วย

บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นฐานะเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์

^{๑๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๑๕} พระมหาสมทรง สิรินุชโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้ จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์

ทั้งนี้ องค์กรประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครู นักเรียนและยังมีอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักที่สำคัญยิ่งสำหรับพระสงฆ์

ในการจัดการศาสนศึกษาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระการเรียนการสอนของวัดนั้นก็กันไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจปล่อยให้ปล่อยปละละเลยตามยถากรรมการเรียนการสอนของวัดนั้น ก็ยิ่งมากด้วยปัญหาและอุปสรรคหรือไม่มีการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่อยู่ในชนบท หรือในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือ ต้องชวนขวยศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล่าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๑๖}

จากการสัมภาษณ์พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยการบริหารจัดการด้านการศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์^{๑๗} ท่านมีนโยบายในการดำเนินการส่งเสริมด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ปรับปรุงและส่งเสริมการศึกษาภายในวัดทุกประเภทให้ถูกต้องและมั่นคง

^{๑๖} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนมูลนิธิธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

- ๒) ขยายเขตการศึกษาให้กว้างขวางและถูกต้องตามระเบียบในโอกาสที่จะพึงมี
- ๓) ปรับปรุงประสิทธิภาพของครูนักเรียนให้มีความรู้ความสามารถ ประพฤติดี
- ๔) จัดสถานที่ให้นักเรียนจัดหาอุปกรณ์การเรียน และบุคลากรให้เหมาะสม
- ๕) ดำเนินการให้มีการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาพระปริยัติธรรม

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ใช้กลยุทธ์ในการส่งเสริมการศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้^{๔๔}

๑) ปรับปรุงส่งเสริม โดยได้ตราระเบียบเกี่ยวกับเกณฑ์การศึกษา กำหนดการเปิด-ปิดภาคเรียน กำหนดเวลาเรียน กำหนดหลักสูตรการเรียน การรับสมัครนักเรียน ระเบียบวินัยนักเรียน กำหนดเวลาการลา การขาด การหยุดเรียน และการลงโทษ ทั้งนี้ ได้อาศัยระเบียบของวัดที่ได้ตราไว้ในคู่มือการทำงาน

๒) สนับสนุน โดยได้จัดให้มีการสอบซ่อมกลางภาคประจำปี แข่งขันชิงรางวัลส่งเสริมให้มีนักท่องแบบเรียน รางวัลมอบให้ผู้ปกครองนักเรียนแต่ละคณะ ควบคุมนักเรียนตามอำนาจหน้าที่ คัดเลือกนักเรียนดีเด่น และความประพฤติเด่นของแต่ละคณะ ชิงรางวัลประจำปีเฉพาะนักเรียน ได้ร่วมกับสำนักเรียนอื่น มีการสอบซ่อมนักเรียนก่อนสอบประจำปี และจัดงานมอบรางวัลสอบได้ประจำปี

๓) ขยายการศึกษา ได้ส่งคณะครูไปเปิดสอนธรรมศึกษา ๖ แห่ง นักเรียน ๑ แห่ง

๔) พัฒนาคุณภาพครู จัดให้มีการอบรมครูก่อนเปิดเรียนประจำปี มีการประชุมเพื่อประเมินผลการสอนประจำเดือน อาศัยระเบียบของการจัดตั้งครูใหญ่ฝ่ายบาลี และฝ่ายนักธรรมเป็นแต่ละประเภทไม่ชัดเจน เพื่อมีอำนาจปกครองดูแลครูประจำชั้นตามระเบียบการบริหารของวัดมหาธาตุ จัดตั้งชมรมส่งเสริมสมรรถภาพในการเรียนการสอนของครู ส่งคณะครูเข้ารับการอบรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ตามโครงการอบรมครูของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำปี

๕) จัดสร้างสถานที่เรียนและบุคลากร ได้จัดสร้างโรงเรียนปริยัติธรรม ขนาด ๘ ห้องเรียน ๒ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๔๒ เมตร ๑ หลัง พร้อมทั้งโต๊ะเก้าอี้นักเรียน รวม ๕๐๐ ชุด ณ วัดมหาธาตุ สร้างหอประชุมชื่อ “สองร้อยปีอนุสรณ์” ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๖ เมตร ชั้นเดียว ตั้งใกล้ๆ กับโรงเรียนพระปริยัติธรรมและจัดสร้างห้องสมุดโรงเรียน ๑ แห่ง

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๖) บุคลากรทางการศึกษา โดยระเบียบการบริหารของวัดมหาธาตุ ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่โรงเรียน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดและคณะกรรมการบริหาร ๑ คณะ

๗) จัดตั้งมูลนิธิ ได้ดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาและได้รับอนุญาตจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓

สรุปสาระสำคัญในด้านการบริหารจัดการศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินงานอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน การช่วยเหลือกูดอดหนุน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธบริษัท การควบคุมการสอนธรรมศึกษาและบาลี การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม การตรวจตราเยี่ยมเยียนสำนักศาสนศึกษา การดูแล เร่งรัดให้มีการเรียนการสอนนักเรียนอย่างทั่วถึงอย่างน้อยที่สุดให้มีการอบรมพระธรรมวินัยโดยอนุโลมตามหลักสูตรนักเรียนตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังพบว่า เจ้าคณะจังหวัดและคณะสงฆ์ มีการเร่งรัดรณรงค์ให้มีการอบรมบาลีและนักเรียนก่อนสอบ (แต่ละปี) มีการสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลี มีการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักเรียนและบาลี มีการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรม บาลี ประโยคต่างๆ ให้มีขวัญและกำลังใจได้ด้วยการให้ทุนการศึกษา ถวายปัจจัยสี่ จัดพาหนะรับส่ง ตลอดจนมีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส^{๑๕}

๓.๑.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือกูดอดหนุนจนเจือ หรือการช่วยเหลือกูดอดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน เป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม^{๒๐}

การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธรศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายชนพัฒน์ สุนประโคน, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๐} พระเทพปริยัติสุธี, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาลดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๒๐}

ภายหลัง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษาก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่ต่อมาบทบาทเหล่านี้ ก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับ ในเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๒๑}

จากการสัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น ๓ ลักษณะ^{๒๒} ดังนี้

๑) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

ในงานวิจัยพบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ หุตินุโร) ได้จัดการศึกษาต่างๆ ขึ้นที่วัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๒๑} พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, หน้า ๔๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ในงานวิจัยพบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูดิษฐ์โร) ได้จัดการศึกษาต่างๆ ขึ้นที่วัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านทุนการศึกษาแก่บุตรหลานในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดใกล้เคียงในแต่ละปี

๓) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๑ และการศึกษาก็นั้นประสบผลตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้ หรือการขาดนักเรียนใหม่ที่จะเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในปีการศึกษาต่อไป

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์ เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีการตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนทุกระดับชั้น การช่วยพัฒนาสถานศึกษาของรัฐและเอกชน การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ได้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร ได้ช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน เป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา เป็นประธานและช่วยติดต่อประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียน/ห้องเรียน/ห้องจริยศึกษาแก่ผู้เรียน^{๒๔}

๓.๑.๔ การเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไป

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูดิษฐ์โร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^{๒๕}

จากการสัมภาษณ์ พระมหาธรรมาธิบดี นราสโร เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะการดำเนินการ พระเทพรัตนกวีได้ดำเนินการเผยแผ่ในรูปแบบ^{๒๖} ดังต่อไปนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐมา วิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในสถานที่และโอกาสต่างๆ

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการ กระจายอยู่ทั่วไปในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป ในส่วนของพระสงฆ์นั้นมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบคอยควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส ที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแผ่พระศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ในฐานะที่พระเทพรัตนกวี เป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ก็ได้ดำเนินการเผยแผ่ ดังที่กล่าวไว้ทุกประการ

^{๒๕} ดูเพิ่มเติมใน, พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาธรรมาธิบดี นราสโร, เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

จากการสัมภาษณ์พบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มียุทธศาสตร์ด้านการเผยแผ่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ดำเนินการให้มีการเรียนการสอนธรรมะแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนทั้งในและนอกวัด

๒) ให้มีการจัดตั้งศูนย์ ชมรมหรือโครงการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรม

๓) ให้มีการอบรมศึกษา แก่พระภิกษุสามเณร ผู้บวชใหม่ประจำปีทั้งในวัดและวัดอื่นๆ

๔) ให้มีการอบรมศึกษา แก่ทายก ทายิกา ประจำปีทั้งในวัดและวัดอื่นๆ

๕) ส่งเสริมและจัดรูปแบบในบุญประเพณีประจำกาลของวัด ให้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอ

จากการสัมภาษณ์ พระศรีพิชโรดม (ลักขณ์ กิตฺติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพบว่า ในการเผยแผ่หลักธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชนของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีการจัดกิจกรรมต่างๆ คือ จัดเทศกาลประจำปี ในปีหนึ่งๆ จัดงานต่างๆ ไม่น้อยกว่า ๒๑ อย่าง แยกเป็นประจำปีเดือน^{๒๓} ดังนี้

เดือนอ้าย (หรือเดือน ๑) งานปิดทองหลวงพ่อบุญมีชัยประจำปี

เดือน ๓ งานบวชนาคหมู่บ้านมาฆบูชา งานวันมาฆบูชา

เดือน ๕ งานวันผู้สูงอายุ งานวันลูกกตัญญู งานบุญแจกรวมญาติ (ติดต่อกัน ๓ วัน) งานวันอดีตเจ้าอาวาส

เดือน ๖ งานฉลองวัดพระภิกษุสามเณรเปรียญ งานวันวิสาขบูชา

เดือน ๗ งานบุญวันกำเนิดวัดมหาธาตุ (วันเพ็ญเดือน๗)

เดือน ๘ งานวันอาสาฬหบูชา งานทอดผ้าป่าข้าวสาร

เดือน ๑๐ งานเทศน์มหาชาติ งานวันสารทไทย ประจำปี

เดือน ๑๑ งานตักบาตรเทโวฯ งานบวชพรหมจารีณี งานทอดพระกฐินหลวง งานทอดกฐินตักค้ำ งานสอยบวชประจำปี

เดือน ๑๒ งานสอยธรรมสนามหลวง สนามสอยอำเภอเมือง

เดือน ๕-๑๑ งานอบรมสัทธิวิหาริก

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ก็ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ไว้ว่า ได้จัดหน่วยอบรม จำนวน ๗ หน่วย ได้รับอนุญาตจัดตั้งจากกรมการศาสนา ๒ หน่วย คือ หน่วยสำนักศาสนศึกษา วัดมหาธาตุ และหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมแก่เยาวชน หน่วยแผ่นดินธรรม

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระศรีพิชโรดม (ลักขณ์ กิตฺติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

แผ่นดินทอง หน่วยอบรมนวกะประจำปีในพรรษาปีละ ๓ ครั้ง หน่วยอบรมพรหมจารีณี ครั้งละ ๗ วัน หน่วยอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ครั้งละ ๑๕ วัน หน่วยพระสงฆ์เข้าถึงประชาชนและหน่วยอบรมพิธีกร (ทายกวัด)^{๒๘}

นอกจากนั้น ยังพบว่า ท่านได้สนับสนุนการจัดตั้งชมรม ขึ้นในวัดมหาธาตุ รวมทั้งหมด ๖ ชมรม คือ ชมรมศิษย์เก่า วัดมหาธาตุ ชมรมเปรียญธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ชมรมวาทศิลป์ ชมรมทำบุญศพไร้ญาติ ชมรมผู้สงเคราะห์วัดยากจน และวัดในถิ่นทุรกันดาร (กฐินตกค้าง) และชมรมผู้ปฏิบัติ (ตั้งอยู่ป่าช้าเนินช้างเผือก) และมีกิจกรรมอื่นอีก ได้แก่

-มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ คือ ส่งคณะพระภิกษุสามเณรเข้าไปอบรมตามหน่วยต่างๆ ที่มีผู้มาขอคือ อบรมทหาร อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน อบรมในสถานศึกษาต่างๆ และการบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุวันอาทิตย์

-แสดงธรรม-บรรยายธรรมทั่วไป การแสดงธรรมและการบรรยายธรรมทั้งที่เป็นกิจนิมนต์และมิใช่กิจนิมนต์ แต่ถือว่าเป็นงานเผยแผ่ที่ถูกต้องโดยสมบูรณ์ จึงขอยกขึ้นมารวมเข้ากับงานเผยแผ่ในที่นี้ โดยมีการเทศน์อานิสงส์รูปเดียวหรือเทศน์ปูลง-วิสัยนา ตั้งแต่ ๒ ธรรมมาสน์ขึ้นไป ส่วนมากจะเป็นงานศพ ทำบุญแจกข้าว เทศน์สอนนาคและอานิสงส์บรรพชา และการบรรยายในตำแหน่งของวิทยากรในที่ประชุมต่างๆ ปีหนึ่งประมาณ ๓๐๐ ครั้ง ซึ่งหมายถึง พระภิกษุในวัดมหาธาตุที่สามารถจะทำงานในหน้าที่ดังกล่าว

๓.๑.๕ การสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร”^{๒๙} ส่วนคำว่า “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ องค์การปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้จะกำหนดให้มีองค์การอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดย

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

บัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไป ด้วยดี”^{๓๐}

จากการสัมภาษณ์ พระครูชัยพัชรสถิต (พรชัย จันทวิโส) เจ้าคณะตำบลเขาค้อ ได้ กล่าวสรุปประเด็นสำคัญในงานปฏิสังขรณ์เสนาสนะของสงฆ์ไว้ดังนี้^{๓๑}

๑) ก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการ ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

โดยความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระลักษณะงานแล้วเป็น งานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อ กิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่พระ ศาสนา คือ ที่ใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระ จะได้เผยแพร่ธรรม ทั้งนี้ การก่อสร้างเน้นเรื่องถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น กุฏิ วิหาร พระ เจดีย์ เป็นต้น

พระเทพรัตนกวี(สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้มีการจัดสรรสนับสนุนงบประมาณในการ ก่อสร้างปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ ในสถานที่ต่างๆ ที่เป็นโบราณวัตถุที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการ จัดตั้งองค์ผ้าป่าเพื่อการปรับปรุงศาสนวัตถุให้มั่นคงและถาวรด้วย เพื่ออนุเคราะห์ภิกษุสามเณรให้ อยู่จำพรรษาอย่างปลอดภัย ทรงมองเห็นอนาคตของภิกษุสามเณรเหล่านี้ เพื่อเป็นกำลังสำคัญของ พระพุทธศาสนาสืบไป

^{๓๐} ดูเพิ่มเติมใน, ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความ มั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูชัยพัชรสถิต (พรชัย จันทวิโส), เจ้าคณะตำบลเขาค้อ, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

จากการสัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง พบว่า^{๓๒} ยุทธศาสตร์ด้านการสาธารณูปการของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีดังต่อไปนี้

- ๑) ดำเนินการให้มีการก่อสร้าง และบูรณะสิ่งก่อสร้างให้เพียงพอและเหมาะสม
- ๒) ปรับปรุงบริเวณต่างๆ ภายในวัดให้ร่มรื่นสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย
- ๓) จัดทำบัญชีสมบัติของวัดและกำหนดการรักษาไว้ให้แน่นอน เหมาะสม
- ๔) จัดกลุ่มบุคลากรให้ดูแลรักษา ทำความสะอาดจุดต่างๆ ตามที่กำหนดขึ้น
- ๕) ดำเนินการให้มีการจัดหาผลประโยชน์ของวัด มีผู้รับผิดชอบในการนี้ โดยถูกต้อง

๓.๑.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษา สงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนงานกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนงานกิจการที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลาย ก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอชะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๓๓}

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๓} พุ.ยติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มืองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและ โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก

ดังเช่นพระพุทธทวณะที่ปรากฏในสังคาลกสูตรที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และ (๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๓๔}

ด้วยเหตุผลในการสงเคราะห์จากสมัยพุทธกาลดังกล่าวนี้ จึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทมาเป็นเวลายาวนานและเป็นที่ยอมรับกันมาโดยตลอด แต่ต่อมาเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยะธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ในปัจจุบันการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมาก คือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทญัตติเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่า (๑) เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๒) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และ (๓) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง^{๓๕}

ลักษณะการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ คือ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิวัดอุปสรรคให้

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๓๕} พระเทพปริยัติสุธี, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๗.

สาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง^{๓๖} การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์^{๓๗} การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว^{๓๘}

จากการศึกษาด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ผู้วิจัย ได้ยกมาเป็นตัวอย่างในบางปี พ.ศ. ต่อไปนี้

๑) **เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐** นำคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา ร่วมทอดผ้าป่าสามัคคี เพื่อนำเงินตั้งเป็นกองทุนสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง ตามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้อยู่ดีกินดีมากยิ่งขึ้น^{๓๙}

๒) **เป็นประธานที่ปรึกษา** การสร้างถนนลูกรังขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๗ กิโลเมตร จากถนนหลวงสาย ๒๑ บ้านชัยมงคล หมู่ที่ ๑ ตำบลห้วยสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์^{๔๐}

๓) **เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐** เป็นประธานที่ปรึกษาในการดำเนินการก่อสร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านนาเจริญไปยังหมู่บ้านวังโบสถ์ ในเขตอำเภอหนองไผ่ มีลักษณะเป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก^{๔๑}

^{๓๖} สัมภาษณ์ อาจารย์สุพล ศิริ. อุบาสก. ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ อาจารย์อานนท์ แจ่มศรี.อุบาสก. ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวรเมธี, รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ จารุวัฒน์ จุลละนันท์, อาจารย์โรงเรียนปริยัติสามัญวัดไพโรศนทร์ศักคาราม, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชราศัย (ประทวน สิริธโร), เจ้าคณะตำบลห่มสัก เขต ๑, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวรเมธี, รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๔) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นประธานในการมอบพระพุทธรูปปางลีลา ขนาดหน้าตัก ๓๐ เซนติเมตร สูง ๑ เมตร จำนวน ๒๐ องค์ เพื่อนำแจกจ่ายให้แก่โรงเรียนในเขตอำเภอหล่มสัก เช่น โรงเรียนบ้านวังพลับ โรงเรียนบ้านวังขอน และโรงเรียนบ้านท่าช้าง โดยมีคณะผู้บริหารสถานศึกษา คือ นายอิทธิพันธ์ ขายอด ผู้อำนวยการ (ผอ.) โรงเรียนบ้านเหมืองแบ่งอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นตัวแทนในการรับมอบพระพุทธรูปทั้งหมดนี้^{๔๒}

๕) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ นำคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา ไปมอบถุงยังชีพ จำนวน ๑๐๐ ชุด เพื่อมอบแก่ประชาชนที่ประสบอุทกภัยในพื้นที่ เช่น มอบแก่วัดทุ่งจันทร์สมุทร ตำบลหล่มสัก เขต ๑ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีพระครูโกศลพัชราศัย (ประทวน สิริธโร) เจ้าคณะตำบลหล่มสัก เขต ๑ เป็นผู้รับมอบถุงยังชีพ^{๔๓}

๖) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นประธานในการดำเนินการก่อสร้างศาลาริมทางเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เส้นทางถนนหลวง จากอำเภอเมือง ไปยังอำเภอหนองไผ่ ในนามของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์^{๔๔}

๗) เป็นประธานนำคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา โดยในการจัดหาผ้าห่มกันหนาว เพื่อมอบแก่ประชาชนในพื้นที่อำเภอเขาค้อและอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นประจำทุกปีๆ ละกว่า ๑๐,๐๐๐ ผืน^{๔๕}

สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง ได้ปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ด้านการป้องกันอธิกรณ์ให้ความเป็นธรรม โดยใช้หลักธรรมาธิปไตย (๒) ด้านการศึกษา ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม ในสถาบันของคณะสงฆ์ในวัดมหาธาตุ คือ พระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษา ในรูปแบบของโรงเรียนการกุศลและโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๔) ด้านการเผยแผ่ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่ จัดตั้งหน่วยหรือบุคลากรเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่โดยเฉพาะ เพื่อให้การอบรมประชาชนในแต่ละโอกาส (๕) ด้านสาธารณูปการ ให้การสนับสนุนด้านก่อสร้าง

^{๔๒} สัมภาษณ์ จิรพงษ์ รักยานุญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วิทยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ ประดิษฐ์ เหมฤติ, อุบาสก, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูพัชรปญฺญากรณฺ์ (ประจวบ ปุณฺณกาโม), เจ้าคณะตำบลท่าโรง เขต ๒, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชรคุณ (เข้มพร ขนฺติพโล), เจ้าคณะตำบลน้ำก้อ, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ถาวรวัตถุและการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่งดงาม (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้การสนับสนุนด้านก่อสร้างถาวรวัตถุแก่หน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาลและภาคประชาชนอย่างเหมาะสมอยู่เสมอ

๓.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เป็นพระเถระที่มีปฏิภาณไหวพริบ และเป็นนักปาฐกถาที่ดื่อกฎหนึ่งของผู้วิจัย ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมของท่านมาเป็นกรณีศึกษา โดยมีเนื้อหาสาระที่ควรศึกษา คือ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุ, งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน งานให้อิโวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน และโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี ดังเนื้อหาต่อไปนี้

๓.๒.๑ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้เขียนงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบร้อยแก้วเป็นความเรียง ที่ปรากฏเป็นผลงานชิ้นสำคัญ มี ๓ เล่ม ดังต่อไปนี้

ก. พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑

มีจำนวน ๑๐๐ เรื่อง ดังตัวอย่างผลงานด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จะได้นำเสนอในบางเรื่อง^{๔๖} ต่อไปนี้

๑) คนอื่นชนะง่ายแต่ใจชนะยาก (อตฺตา หเว ชิตฺตํ เสฺยโย ชนฺตณฺทํ) เป็นการตีความหมายถึง อย่าคิดที่จะเอาชนะคนอื่นอย่างเดียว เพราะการชนะนั้นยังกลับแพ้ได้ แต่ถ้าหันมาช่วยกันรณรงค์การเอาชนะใจตัวเองดูบ้าง ก็จะทำให้ระเบียบสังคมดีขึ้น ขอให้คิดว่า ชนะอื่นศัตรูสิ้น ชนชนะศัตรูหาย ถ้ารู้จักชนะ สังคมจะสบายชนะคนอื่นมากมี แต่ความดีชนะไม่ได้ ถ้าไม่กลับตัว จะเข้าไปจนตาย หากบุคคลถือแพ้ชนะเป็นประมาณแล้ว สังคมก็จะวุ่นวายเพราะต่างฝ่ายต่างอ้างเหตุผลของตนเป็นใหญ่ มีลักษณะเป็นโลกาธิปไตย คือ เอียงไปตามคนส่วนใหญ่ว่าอย่างไรก็ว่าไปตามกัน ขาดเหตุผลที่แท้จริง ขาดความยุติธรรมในกระบวนการตัดสินความต่างๆ จนเปิดช่องว่าให้พาลชนทำผิดต่อศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง

^{๔๖} พระศรีพัชโรดม (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑, หน้า ๒๔-๑๒๒.

๒) คนอื่นชอบฝึกฝน แต่ใจตนไม่ชอบฝึก (อตุตา หิ กิร ทุทุทโม ได้ยินว่าตนแลฝึกได้ยาก) หมายถึงว่า ตนฝึกยากก็เพราะ คนไม่ชอบฝึก เท่ากับจะตรัสให้รู้ว่า ถ้าใครรักตน คนนั้นจะฝึกไม่ยาก เมื่อคิดอย่างนี้ก็จะเข้าใจได้ง่าย ขอให้คิดว่า “สอนคนอื่นยังง่าย แต่สอนใจแสนยาก จะสอนตัวอย่าไปกลัวลำบาก ตนเองฝึกยาก คนมากฝึกมี คนอื่นฝึกได้สิ้น แต่ฝึกตนกลับหลิกหนี”

๓) อบรมดี สังคมจะมีแสงสว่าง (อตุตา สุทนต์ ปุริโส โหติ คนที่ฝึกดีแล้ว เป็นแสงสว่างของบุรุษ) หมายถึงว่า เกิดเป็นคน จะต้องทำตนให้เป็นผู้มีแสงสว่าง ที่จะส่องทางไปสู่ความดี แต่ถ้าใช้แสงสว่างคือปัญญาส่องทางไปสู่ทุจริตอย่างนี้เรียกว่า **ปัญญาทรม** ไม่ควรมี ขอให้คิดว่า “อบรมดีจะมีสว่าง ถ้าปล่อยช่างแสงสว่างไม่มี หมั่นใช้ปัญญาจะพาไปดี ตนฝึกดีแล้ว เปรียบด้วยแก้วสว่าง จะใช้ปัญญา มองหาหนทาง”

๔) อบรมดี สังคมจะมีแสงสว่าง (อตุตา สุทนต์ ปุริโส โหติ คนที่ฝึกดีแล้ว เป็นแสงสว่างของบุรุษ) หมายถึงว่า เมื่อตัวเราฝึกฝนดีแล้ว ก็เป็นแสงสว่างแก่คนอื่นด้วย เช่น ครูอาจารย์ที่แตกฉาน ก็จะเป็นแสงสว่างแก่เด็กและเยาวชนในการพัฒนาฝึกฝนการเรียนให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพยิ่งขึ้น

๕) ที่พึ่งดีหลัก ต้องประจักษ์แก่ตน (อตุตา หิ สุทนต์ นานถิ ลกถิ ทูลลภิ ผู้ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันหาได้ยาก) หมายถึงว่า เมื่อตัวเราผ่านกระบวนการฝึกฝน มีทักษะต่างๆ ในวิชาชีพที่เหมาะสมแก่ตนแล้ว ก็สามารถที่จะทำคุณประโยชน์แก่สังคมและบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี เช่น พระภิกษุที่อบรมตนดีแล้ว ย่อมเป็นที่พึ่งแก่พุทธศาสนิกชนในการเข้าวัดฟังธรรม และช่วยเหลือกันและกันอย่างเกื้อกูลทางสังคมระหว่างพระสงฆ์กับศาสนิกชน

๖) อายุชั่วกลัวบาป เป็นเครื่องประดับคนดี (อปฺปมตฺตฺตาน มียนฺนติ คนไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย) หมายถึงว่า คนเราไม่ควรทำบาปทั้งทางกาย (ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ผิดคู่ครองคนอื่น) บาปทางวาจา (พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดไร้สาระแก่นสาร) และบาปทางใจ (คิดโลภอยากได้ของเขา คิดร้ายต่อเขาและเห็นผิดจากคลองธรรม) เพราะทำให้ตนประสบกับทุกข์เวรภัยต่างๆ มีทุกข์กาย ทุกข์ใจเป็นต้นอันเป็นผลกระทบจากการทำบาปแต่ละอย่าง ตรงกันข้ามควรทำดีใน ๓ ลักษณะตรงกัน เช่น ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น มีจิตเมตตาคิดช่วยเหลือ เช่นนี้ ความดีก็จะปรากฏและส่งผลดีในการกระทำของตน

๗) ดีหรือไม่ดี เป็นวิธีแก้ปัญหา (อปฺปมตฺโต หิ ฉายนฺโต, ปฺปโปติ วิบุลฺลํ สุขํ ผู้ไม่ประมาท พินิจอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์) หมายถึงว่า หากบุคคลต้องการมีความสุข ก็ควรเสียดสละความสุขที่อิงอามิสหรือวัตถุ แล้วพิจารณาหลักธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะพบกับสุขทางใจหรือนิสรามีสสุข (สุขไม่อิงอามิส) เช่น สุขเกิดจากการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก สุขเพราะ

เกื้อกูลสังคมไม่ขายอาวุธหรือค้ำกาม ค้ำทาส เป็นต้น ในระดับสูง สุขที่เกิดจากการบำเพ็ญจิตจนถึงขั้น ได้ฌานสมาบัติและมรรคผลนิพพาน เป็นที่สุด

๘) คนไม่กลัว จะชั่วตลอดชาติ (सानิ กมฺมานิ นยฺนติ ทุกฺคตี กรรมชั่วของตน จะนำผลสู่ทุกติ) หมายถึงว่า เมื่อบุคคลทำบาปกรรมอันลามกหรือกรรมอันเลวอย่างใดอย่างหนึ่งต่อคนอื่น ย่อมทำให้ตนประสบกับปัญหาหรือทุกข์ในภายหลัง เพราะขณะเขาทำกรรมชั่วอยู่นั้น ก็เข้าใจว่าไม่เป็นไร คนอื่นยังทำได้ เหมือนกำลังบริโภคน้ำผึ้งที่หวานอยู่ขณะนั้น แต่เมื่อใดกรรมชั่วให้ผลร้าย เขาก็จะรู้ว่า ตนกำลังบริโภคยาพิษอยู่เหมือนกัน

๙) ดีตามประเภท จะสร้างประเทศรุ่งเรือง (สาธุ ปาเปน ทุกฺกริ คณฺตี ทำความชั่วได้ยาก) หมายถึงว่า คนดี มี ๓ อย่าง คือ พุทธิ ทำดีและคิดดี โดยหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่น ไม่คิดเอาใจเอาเปรียบใครๆ แต่ตรงข้ามกลับมีจิตเมตตาคิดช่วยเหลือเท่าที่กำลังของตนจะทำได้ เช่น บริจาคทรัพย์เป็นการกุศล เป็นสาธารณะประโยชน์ สร้างถนนหนทาง ขุดสระน้ำ ขุดลอกคูคลอง ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ขายยาเสพติด ไม่ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่ขายชาติ

๑๐) คนดีมีราคา ชั่วช้าราคาตก (สุกรานิ อสฺสฺฐนิ, อุตฺตโน อหิตานิ จ กรรมไม่ดี และไม่ เป็นประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย) หมายถึงว่า คนเราส่วนใหญ่เมื่อจะทำดีก็ทำได้ยาก แต่เมื่อจะทำบาปกรรมอันเลว กลับง่ายยิ่งกว่าสิ่งใดเสียอีก เพราะส่วนใหญ่เข้าใจว่าไม่มีคนรู้ ไม่มีคนเห็นสิ่งที่ตนทำ ฉะนั้น จึงไม่ต้องรับผลของกรรม แต่เมื่อกรรมให้ผลเขาก็เดือดร้อน ทั้งทางกายและทางใจ เช่น ทางร่างกาย อาจจะถูกจับกุมคุมขังไว้ในเรือนจำหรือคุก ทางร่างกายจิตใจ เช่น จิตใจเร่าร้อนเพราะถูกคนประณาม ดูหมิ่น ไร้เกียรติ ตกต่ำ คนไม่นับหน้าถือตา คนรังเกียจ

๑๑) สถิตีตัวนำ ตั้งใจทำตัวสำเร็จ (นิสฺสมม กรณฺเญ เสยฺโย โครฺครวญฺเญก่อน แล้วจึงทำจะดีกว่า) หมายถึงว่า คนส่วนใหญ่ ทำแล้วจึงคิดทีหลัง สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ความผิดพลาด ความไม่แน่นอนย่อมมีมากกว่าคนที่ตั้งใจ มีสติ แล้วใช้ปัญญาใคร่ครวญว่า วันนี้ ตนมีกิจธุระอันใด ควรทำสิ่งใด ก่อนหรือหลัง ควรไปพบใคร ควรข้องแวะปะกับกลุ่มคนแบบใด และควรใช้คำพูดอย่างไร และจะให้ผลต่อการทำงานอย่างไร เป็นต้น นอกจากจะทำให้ผลดีแล้ว ยังทำให้เกิดมิตรภาพต่อคนที่เราคบหาสมาคมด้วย การงานก็เจริญก้าวหน้า แม้ในทางธรรมก็เช่นเดียวกัน

๑๒) ปากไวใจโกรธ จะหมดความดี (กาลานรฺรูปุ ว รุริ นฺยฺญฺเช พิงฺประกอบุระ ให้เหมาะกาลเวลาเท่านั้น) หมายถึงว่า บุคคลพึงตระหนักให้มั่นว่า เวลานี้ เราควรทำสิ่งใด ช่วงระยะเวลา ๓ เดือน ๕ เดือน ๑ ปี ๓ ปี ๕ ปี ข้างหน้านี้ เราจะวางแผนทำงานอย่างไร ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้ หรือหากมีปัญหาควรรีบแก้ไขด้วยวิธีการอย่างไร

๑๓) ชื่อปัญญา จะพาเจริญ (นานตฺถกามสุสฺส กรเยยฺย อุตฺถํ ไม่พึงทำประโยชน์ แก่ผู้มุ่งความพินาศ) หมายถึงว่า บุคคลควรหลีกเลี่ยงกลุ่มคน เพื่อนที่เห็นแก่ตัว เพราะเนื่องจากจะทำให้ตน

มัวหมอง เสียหายในกิจการแล้ว ยังพลอยส่งผลเสียต่อระบบบริหารงานอื่นๆ ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น การค้ากาม การขายยาเสพติด การขายอาวุธเถื่อน การขายสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ หรือการเลียงภาษีจากรัฐให้เสียหาย เชื่อว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปสนับสนุนหรือส่งเสริมไม่ว่าจะในด้านใดก็ตาม

๑๔) เตื่อเป็นเหตุ ให้กิเลสเข้าบ้าน (มา จ สวชชมาคมา อยามาถึงกรรมอันมิโทษเลย) หมายถึงว่า บุคคลควรหลีกเลี่ยงจากกรรมเลย ที่ประจักษ์เสียซึ่งกำลังคอยทำร้ายอยู่เสมอ เพราะกรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว จะให้ผลดีก็เป็นเพียงเหตุปัจจัยยังมาไม่ครบ เช่น โจรปล้นร้ายทอง ตราบใดที่ตำรวจจับกุมไม่ได้ก็ยังใช้เงินทองสุขสบายอยู่อย่างนั้น แต่หากถูกจับเมื่อใดแล้ว ความสุขก็กลายเป็นทุกข์บ้านก็กลายเป็นตระวางแทน อิศระก็กลายเป็นหมคอิสระ

๑๕) ถ้าปล่อยตามใจ จะอยากได้ไม่รู้จบ (น สนติกามา มนุเชสุ นิจจา กามทั้งหลายที่เที่ยง ไม่มีในมนุษย์) หมายถึงว่า คนส่วนใหญ่เชื่อว่า การบริโภคเป็นสิ่งประเสริฐ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่องนี้มากกว่า ไม่ใช่ออย่างนั้น เพราะกามเป็นสิ่งที่คนเราอยากอยู่ตลอดเวลา หากมีปัจจัยเข้ามาสนับสนุน เช่น ตาเห็นรูปหล่อหรือสวยงาม หูได้ฟังเสียงไพเราะ เป็นต้น ก็จะลุ่มหลงไปตามอำนาจของกามได้ทันที ในทางละเอียด กาม คือ รักใคร่พอใจในเกียรติยศ ชื่อเสียง ตำแหน่งสูงๆ หน้าที่การงานที่ก้าวหน้ามากๆ กว่าความสามารถที่ตนมีอยู่ (คือไม่สันโดษ) แต่ทำทุกวิธีการเพื่อให้ได้สิ่งนั้น ก็คือว่า เป็นกามละเอียดเช่นกัน แต่หากทำได้ใจรักมีฉันทะในทางกุศลจิต ก็ไม่ถือว่าเป็นกาม

๑๖) ความพอดี จะมีตรงกลาง (น กหาปนวสุเสน, ติตติ กามesu วิชชติ, ความอิมในกาม ย่อมไม่มี เพราะฝน คือ กหาปนนะ) หมายถึงว่า คนเราบริโภคข้าวปลาอาหาร ก็ยังอิมหน้าสำราญพอดีกับร่างกาย แต่การบริโภคนั้น กลับตรงกันข้าม คือ ยิ่งเสพก็ยิ่งอยากเสพให้มากขึ้น ไป ดั่งจะเห็นได้จากปัจจุบัน จะได้ยินข่าวอยู่เสมอว่า คนนั้น คนนี้ เปลี่ยนคูครอง สามีไปมีภรรยาใหม่ ฝ่ายภรรยา ก็ไปมีสามีใหม่ บางรายซ้ำร้าย มีคูครองหลายคนในขณะเดียวกัน ฉะนั้น ความพอในการบริโภค กาม จึงไม่สิ้นสุด บุคคลผู้ฉลาด จึงต้องบริหารตนไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของกามคุณ แต่ควรรู้จักพอดี พอเพียงยินดีในคูครองของตนให้มาก

๑๗) มุกิตา จะพาสบาย (อิจจา โลกสุมิ พุชหา ความอยาก ละได้ยากในโลก) หมายถึงว่า เชื่อว่า ความอยากหรือความโลภในทรัพย์บ้าง บุคคลบ้าง ตำแหน่งบ้าง ย่อมมีอยู่ในจิตใจมนุษย์ปุถุชนเสมอ แต่หากเขาสามารถที่จะอยากหรือโลภในทำนองคลองธรรม ประกอบสัมมาอาชีวะแล้ว ก็ไม่ผิดแต่ประการใด ทำงานอย่างสุจริต ไม่ทำผิดต่อศีลธรรมและกฎหมาย เชื่อว่าอยากในทางที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนและคนอื่น แต่บางคนก็อยากจนหลอกลวงคนอื่น ปลิ้น แอ้งชิงทรัพย์ เป็นต้น ล้วนตกอยู่ในอำนาจของความอยากทั้งสิ้น อันจะนำคนไปสู่ความทุกข์ในที่สุด

๑๘) อำนาจเสพติด มีพิษสารพัด (อัญญา นรฺ ปริกสุสดี ความอยาก ย่อมเสือกไส
นรชน) หมายถึงว่า เมื่อบุคคลมีความอยากแล้วในใจ ก็จะแสวงหาวิธีการหรือหนทางที่จะทำให้
ตนเองประสบผลสำเร็จให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนอยาก ฉะนั้น จึงต้องพิจารณาว่า อยากอะไรเป็นสิ่งที่
ถูกต้อง อยากอะไรเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หากความอยากมีกุศลเจตนาเป็นมูล ก็เป็นไร แต่หากมีอกุศล
เป็นมูล ก็จะก่อโทษภายหลังเหมือนเดิม

๑๙) ถ้าใ้รน้ำใจ จะกลายเป็นเศษคน (อดิโลโก หิ ปาปโก ความละโมภ เป็นบาปแท้)
หมายถึงว่า คนที่โลภอยากได้ทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง หรือสิ่งใดๆ มาเป็นของตนโดยไม่ได้
สนใจว่าจะทำผิดต่อคนและคนอื่นหรือไม่ เป็นบาปหรือไม่ ถือว่า เป็นคนเลว เป็นภัยทั้งต่อตนและ
ต่อสังคม เพราะคนโลภยอมทำทุกวิธีทางให้ได้ทรัพย์มาปรนเปรอตนเอง ไม่ว่าจะผิดมากน้อย
เพียงใดก็ตาม เช่น บางคนอยากได้ทรัพย์ถึงกับขายตัวแลกกับเงินทองหรือยอมเป็นโสเภณี ทำงานที่
เสี่ยงต่อโรคร้ายต่างๆ เพราะคิดเพียงว่าจะหาทรัพย์ได้อย่างไร บางคนก็ยอมขายสิ่งเสพติด แม้จะรู้ว่า
โทษหนักขนาดใดก็ตาม นั่นเป็นเพราะอยากได้เงินมาใช้สอย

๒๐) หลงเพราะรู้ น้าอดสูยงนัก (อวิชชานินฺดูตา โปสา คนทั้งหลาย ถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้)
หมายถึงว่า อวิชชา เป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งในจิตใจของคนเราที่คอยกำกับให้ชีวิตตกอยู่ใน
ความมืดบอด เพราะเป็นสิ่งที่ปิดบังปัญญาเอาไว้ หากบุคคลต้องการถอนอวิชชา ก็จะต้องเจริญวิชชา
ในทางตรงกันข้าม จึงจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง ไม่ตกเป็นทาสของอวิชชา คือ ความมืด
บอดในการทำความคิดทั้งหลาย เช่น ไม่อยากรักษาศีล ไม่อยากให้ทาน ไม่อยากเจริญเมตตาภาวนา
ไม่อยากช่วยเหลือใครๆ ทั้งสิ้น

ข. พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๒

ผู้วิจัย ได้นำพุทธภาษิตสะกิดใจมาเป็นตัวอย่างเพียงบางเรื่อง จากทั้งหมด ๑๐๐ เรื่อง^{๔๗}
ดังต่อไปนี้

๑) โกรธเมื่อไร จะทำได้แม้ฆ่าคน (อํ กุทุโธ อปโรเชติ สุกรํ วยิ ทุกฺกัรํ ผู้โกรธ จะเผา
ผลาญสิ่งใด สิ่งนั้นทำยากเหมือนทำง่าย) หมายถึงว่า ยามปรกติ ขอให้มาสะสมเมตตา ทำจิตใจให้
เยือกเย็นสุขุมรอบคอบ อย่าทำด้วยความหุนหัน หัดใช้สติก่อนทำ ถ้าเกิดพลังความโกรธเข้าจู่โจม
ให้รีบตั้งสติทำสมาธิ คือหยุดการกระทำไว้สักนิดหนึ่ง พอได้สติแล้วจึงค่อยทำต่อ ทำอย่างนี้จะไม่
อันตราย ขอให้คิดว่า “ความโกรธเมื่อเกิด เป็นจุดระเบิดทำลาย ถ้าไม่ลด จะมีโทษถึงตายโกรธ
เมื่อใด จะทำได้แม้ฆ่าคน ของยากกลับทำง่าย จะทำลายปีป่น”

^{๔๗} พระศรีพัชโรดม (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๒, หน้า ๒๒-๒๐๗

๒) โกรธเมื่อหาย จะร้อนใจดุจไฟรน (ปจฺฉา โส วิคเต โกเช อุกฺกิตฺตฺวโธ ว ตปฺปติ ภายหลังเมื่อความโกรธหายแล้ว เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้) หมายถึงว่า บุคคลที่สะสม ความโกรธไว้มาก จะเป็นการสร้างพลังความโกรธ หากเกิดความโกรธจะรุนแรง ทำให้มีความเสียหายมหาศาล และจะเกิดการเดือดร้อนในภายหลัง ขอให้คิดว่า โกรธคือเพชรฆาต มีอำนาจเหนือความจริง ถ้าโกรธมี จะเหมือนผีสิง โกรธเมื่อหาย จะร้อนใจเหมือนไฟรน ถึงจะคิดได้ ก็ต้อง กลายเสียคน

๓) คนโกรธจะหมดที่พึ่ง (โกเชน อภิภูตสฺส น ทิปโปติ กิณฺณจฺนํ ผู้ถูกความโกรธ ครอบงำ ย่อมไม่มีที่พำนักสักนิดเดียว) หมายถึงว่า คนโกรธ จะหมดที่พึ่ง ถ้าเคยเป็นหนึ่ง ก็จะหมด ความหมายโกรธพิณาศ จะขาดที่พึ่ง ขาดคนเหลียวแล จะมีแต่โศกซึ่ง

๔) เมื่อโกรธมีมา จะฆ่าได้ทั้งนั้น (หนฺติ กุฑฺโฆ สฺมาตฺรํ ความโกรธ ย่อมฆ่ามารดาของ ตนได้) หมายถึงว่า โกรธเห็นช้างตัวเท่าควาย เห็นนายตัวเท่ามด ถ้าโกรธมีมา จะฆ่าได้ทั้งหมดคน โกรธสิ้นคิด จะปลิด ชีวิตแม่แต่แม่ เคยเป็นคนดี ก็ต้องมีเปลี่ยนแปลง

๕) โกรธมีเรื่อง จะเร่งเครื่องให้ตายไว (โกธชาโต ปฺรากโว ผู้เกิดความโกรธแล้ว เป็นผู้ พิณาศ) หมายถึงว่า ถ้าโกรธเนื่องๆ เหมือนเร่งเครื่องรถยนต์ ถ้าเร่งหลายครั้ง จะพังปี๊บ คน โกรธอาละวาด จะเกิดพิณาศกันทั่ว เกิดทะเลาะวิวาท ขาดความเกรงกลัว

๖) บ้าโกรธมีโทษกว่าบ้าจริง (โกธํ ทฺเมนฺติ อฺจฺฉินฺนฺเต พึ่งตัดความโกรธ ด้วยความข่มใจ) หมายถึงว่า โกรธคือคนบ้า คำคือคนทรม ระวังโกรธไว้ให้ดี จะไม่มีคนยอมจะบรรเทาโกรธได้ ต้องอาศัยการข่ม ถ้าปล่อยตามใจ จะเสียหายล่มจม

๗) ใช้ปัญญาฆ่าโกรธ (โกธํ ปญฺญา ย อฺจฺฉินฺนฺเต พึ่งตัดความโกรธ ด้วยปัญญา) หมายถึง ว่า โกรธบ้าปัญญาทรม โกรธแล้วห้ามปัญญาดี ถ้าอดโกรธได้ ก็จะไม่มีคนโกรธ จะหมดปัญญา ต้องแสวงหา ปัญญาแก้

๘) คนมักง่าย เพราะไม่อดทน (ขฺนฺติ สหาสฺวารณา ความอดทน ห้ามความผุนผั่นได้) หมายถึงว่า คนที่ทำอะไรโง่โง่หุนหันพลันแล่น คือ รีบร้อน จะเป็นคนที่อดทนไม่เป็น เมื่ออดทนไม่เป็น ไม่ชอบงานที่ต้องอดทน การทำงานก็จะสำเร็จได้ยาก ไม่ว่าจะป็นงานฝ่ายคดีโลกหรือฝ่ายศีลธรรม ถ้าขาดความอดทนอย่างเดียวย่อมจะไม่เกิดความสำเร็จ พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นถึงอดทน ขอให้คิด ว่า ขยันซื่อสัตย์ ประหยัดอดทน ใช้ปัญญาเข้าช่วย จะเป็นคนรวยไม่จน ขยันอดทน จะห้ามคนผุนผั่น ทำงานมักง่าย เป็นวิสัยเกียจคร้าน

๙) ถ้าหวังสบาย ต้องอาศัยอดทน (ขฺนฺติ หิตฺตฺวาหาความอดทน นำมาซึ่งประ โยชน์ สุข) หมายถึงว่า ทนคืออดทน ทำส้นดานให้เสียคน ถ้าปล่อยไว้ จะเป็นภัยแก่ปวงชนหวังสุขสบาย ต้องอาศัยอดทน ถ้าอดทนไม่ได้ ก็จะกลายเสียคน

๑๐) **อารมณ์ประดับใจ ต้องใจช้อดทน** (ขนฺติ ธีรสฺสลงฺกาโร ความอดทน เป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์) หมายถึงว่า ขันติเป็นคตินักปราชญ์ ขี้ขลาดเป็นคคิคนพาลอันความดี จงหัดให้มีในสันดานอดทนจ่อจับ เป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ทำอย่างนี้ จะมีอำนาจ

๑๑) **บวชให้เป็น ต้องบำเพ็ญตะบะ** (ขนฺติ ตโป ตปฺสฺสฺสโน ความอดทน เป็นตะบะของผู้พากเพียร) หมายถึงว่า บวชดีหนีชั่ว บวชตัวหนีตาย ถ้าจะบวชให้ดี จะต้องบวชหนีภัยอดทนมี เพียรมา อดทนหล้าเพียรถอย อดทนสร้างสุข ให้ถูกตามรอย

๑๒) **วิถีชีวิต จะลึกลับที่ตน** (เตลปฺตํ ยถา ปรีหเรยฺย เอวํ สจฺจิตฺตมนุรกฺเข พึงรักษาจิตของตน เหมือนคนประครองบาตรที่เต็มด้วยน้ำมัน) หมายถึงว่า วิถีชีวิต ย่อมมีสิทธิ์เปลี่ยนแปลง คุณแสดงละคร จงตั้งมั่น แล้วหมั่นตั้งสอน ระวังจิตไม่ขาด เหมือนบาตรเต็มน้ำมัน ถ้าเปลือเมื่อไร จะหกได้ทุกกาล

๑๓) **เลี้ยงคนยังง่าย แต่เลี้ยงใจแสนยาก** (สจฺจิตฺตมนุรกฺขถ จงตามรักษาจิตของตน) หมายถึงว่า เลี้ยงลูกยังเลี้ยงง่าย แต่เลี้ยงใจนั้นแสนยาก ระวังใจไว้ได้ จะไม่ลำบาก รักษาจิตตน เหมือนคนเลี้ยงโค ตรวจดูไว้ อย่าให้ไปไกลโซ

๑๔) **ชนะกิเลสมีผล ชนะคนมีเวร** (ขยฺ เวรํ ปสวตฺติผู้ชนะ ย่อมก่อเวร) หมายถึงว่า อยู่คนเดียวให้ระวังจิต อยู่ร่วมมิตรให้ระวังวาจา ถ้าระวังได้ จะมากมายคุณค่า ชนะกิเลสมีผล ชนะคนมีเวร ถ้าจะเอาชนะ ต้องชนะให้เป็น

๑๕) **ยามเจ็บยามจน จะเป็นโจรจำใจ** (อสาธุ สาธุณา ชินเ พึงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี) หมายถึงว่า เมื่อคนทำดี ความดีจะมาหา หากคนทำร้าย จะมีภัยนานา ถ้าทำดีได้ จะชนะใจคน หากหลงทำชั่ว จะทำตัวให้หมองหม่น

๑๖) **ผู้ให้ ชนะใจผู้รับ** (ขเน กทริยํ ทาเนน พึงชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้) หมายถึงว่า ผู้ให้ชนะใจผู้รับ ผู้สดับชนะใจผู้สอน ผู้อ่อนชนะใจผู้แข็งจะชนะตระหนี่ จะต้องมีการให้ ถ้าเห็นแก่ตัว ความชั่วจะตามไป

๑๗) **ปากเป็นเอก เสกได้หมายเลขหนึ่ง** (สจฺเจนาสิกฺวาทีนํ พึงชนะคนพูดปด ด้วยคำจริง) หมายถึงว่า เกิดเป็นคน ชั่วดีอยู่ที่ปาก ถ้าพูดมาก ให้ระวังในทางเสีย พูดจริง ทำจริง จะเป็นสิ่งไม่ตาย ถ้าหลงความชั่ว จะทำตัวเสียหาย

๑๘) **การให้เป็นหัวใจมหานิยม** (ททํ ปิโย โหติ ภขนฺติ น พหู ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก คนหมู่มากอยากคบเขา) หมายถึงว่า ทา ปิ อัด สะ เสียสละได้นิยม ถ้าปฏิบัติได้ดี ดีกว่าคาถาอาคมผู้ให้ยอมเป็นที่รัก คนหมู่มากอยากคบเขา เกิดมาทั้งที ต้องทำดีให้เรา

๑๕) **ศึกษาดี จะมีฐานะ** (เสฏฐนทโท เสฏฐมเปติ ฐานั ผู้ให้สิ่งประเสริฐ ย่อมถึงฐานะที่ประเสริฐ) หมายถึงว่า ให้ของดี ต้องมีประเสริฐ ให้ของเลศ จะประเสริฐสูงสุดส่งเสริมศึกษา จะพาให้ชาติเจริญ ผู้ทำความดี จะมีแต่สรรเสริญ

๒๐) **คนสกปรก จะมีนรกในใจ** (น ทุกคติ คจฺจติ ฌมฺมจาริ ผู้ประพฤดิธรรม ย่อมไม่ไปสู่วุคติ) หมายถึงว่า คนสกปรก จะมีนรกในใจ ถ้าคนที่มิศีลทาน จะมีสวรรค์เป็นที่ไปจะฐานะอะไรอย่าให้ไร้คุณธรรม ระวังชั่วไว้ อย่าทำใจให้ตกต่ำ

ก. พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๓

ผู้วิจัย ได้นำพุทธภาษิตสะกิดใจมาเป็นตัวอย่างเพียงบางเรื่อง จากทั้งหมด ๑๐๐ เรื่อง^{๔๔} ดังต่อไปนี้

๑) **คนทำจริง จะไม่ทิ้งหัวใจ** ๔ (สาธุ โข สิปปกั นาม, อปิ ยทิสั กิทิสั ขึ้นชื่อว่าศิลปะ แม้เช่นใดเช่นหนึ่ง จะยังประโยชน์ให้สำเร็จได้) หมายถึงว่า เกิดมาเป็นคนจะต้องดิ้นรน เพื่อหาอาชีพการงาน อันเป็นหลักชีวิต โดยสุจริตธรรม ควบคู่ไปกับหลักธรรมอันจะนำไปสู่หลักฐาน ด้วยวิทยาการความรู้อันสมบูรณ์ ขอให้คิดว่ ศิลปวิทยา เป็นที่มาของความสำเร้ง ใช้ปัญญาเข้าช่วยมีความรวยเป็นผลผลิต คนดีมีราคาที่ค่างาน คนชั่วหมดราคาที่เกี่ยวข้อง

๒) **หลักเกณฑ์เลือกเพื่อนคน** (มตฺตณฺณุตตา สทา สาธุ การรู้จักประมาณ ยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ) หมายถึงว่า การรู้จักประมาณในทุกๆ สิ่ง สามารถจะยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ และการทำงานนั้นก็เลยไม่ผิดพลาดล้มเหลว เพราะนี่ เป็นหลักการของมัชฌิมาปฏิปทาที่ถูกต้อง ขอให้คิดว่ รู้จักประมาณ จะทำการสำเร้ง ทำเศรษฐกิจพอเพียง หลบเลี่ยงความเท็จ ไม่กิน ไม่เล่น เป็นงาน เป็นหลักการของคนดี ถ้าทำได้ด้วย จะช่วยให้มี

๓) **อายุชั้วกลับบาริ สวรรค์รับบาริปลา** (หิริโอดตฺตปิยณฺเณว, โลกั ปาเลติ สาธุกั หิริโอดตฺตปิยะ ย่อมรักษาโลกไว้ได้เป็นอันดี) หมายถึงว่า หิริโอดตฺตปิยะ เป็นธรรมค้ำครองโลก ถ้าสังคมยังมี ประชาธิจะไม่สกปรก อายุชั้วกลับบาริ สวรรค์รับบาริปลา ถึงเป็นมนุษย์ ก็เป็นจุกเทวดา

๔) **ขาดเมตตาชาวประชาจะเห็นแก่ตัว** (โลโกปตฺตมฺภิกกา เมตฺตา, เมตฺตา เป็นเครื่องค้ำจุนโลก) หมายถึงว่า เมตตาธรรมจะค้ำจุนโลก จะร่วมเย็นสดชื่น ราบรื่นหมดโสภขาดเมตตาจะเห็นแก่ตัว เกิดโลกโหดเหี้ยม จะมีแต่เล่ห์เหลี่ยมชั่ว

^{๔๔} พระศรีพัชโรดม (สุรินทร ชุตินฺธโร), **พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๓**, หน้า ๑-๑๒๕.

๕) **คนดีจะหายาก** (อรติ โลกนาสิก้า ความริษยา เป็นเหตุให้โลกพินาส) หมายถึงว่า อัจฉาพาใจ ให้ไฟดำ จะยุ่งเหยิงเรงกิเลสทาสพินาสน้า อัจฉามี คนดีจะหายาก จะทะเลาะวิวาท ด้วยอำนาจความอยาก

๖) **ตามรอยยุคลบาท จะเป็นปราชญ์ที่ดี** (มหาปฐิสถาวสุส ลกขณั กรุณาสโห อหฺมาศัยที่ทนไม่ไ้เพราะกรุณา เป็นลักษณะของมหาบุรุษ) หมายถึงว่า การช่วยเหลือกัน เป็น พฤติกรรมอันดีของชาวพุทธ คนเห็นแก่ตัวเป็นคนชั่วที่สุด พุทธคุณสามนาพุทธบริษัท จะต้อง ปฏิบัติ จะเป็นปราชญ์ที่ดี

๗) **กตัญญูกตเวทึ เป็นคนดีของชาติ** (นิมิตต์ สาธุรูปานั, กตัญญูกตเวทิต้า ความ กตัญญูกตเวทึ เป็นเครื่องหมายของคนดี) หมายถึงว่า คุณต้องตอบแทน เป็นเขตแดนของคนดี จง ตั้งตนไว้ ในกตัญญูกตเวทึ ความดีอยู่ที่ผล ความเป็นคนอยู่ที่รู้คุณ ถ้าทำได้ดี จะเป็นคนมีบุญ ด้วย เหตุนี้ ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกตัญญูกตเวทิต้าธรรม ว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องฝึกรอบรมให้เกิดมี ดังที่พระพุทธองค์ ได้ตรัส แนะนำให้พระภิกษุ ตระหนักในความกตัญญูรู้คุณท่าน ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษา อย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจักเป็นผู้กตัญญูกตเวทึและอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคลอื่นกระทำในเรา ทั้งหลายจักไม่เสื่อมสูญไปเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้”^{๔๘} ในพระพุทธศาสนา เมื่อเพ่งถึง จริยธรรมระดับรากฐานแล้ว ความกตัญญู ถือว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในพระบาลี บางแห่ง จึงได้แสดงความสำคัญของความกตัญญูไว้หลายลักษณะ เช่นกล่าวว่า ความเป็นคนกตัญญู กตเวทึ เป็นภูมิสัตบุรุษ^{๔๙} คือ เป็นพื้น ชั้นแห่งจิต หรือระดับจิตใจ ของคนที่มีคุณธรรม ดังพระพุทธ พจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย ว่า สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวทึความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวทึ สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญูและความเป็นคนกตเวทึ ทั้งหมดนี้ เป็นภูมิสัตบุรุษ^{๕๐}

๘) **คนชั่วช้า ไม่พินดาสังคม** (สพฺพญเจ ปฐวี ทชชา, นากตณฺณุมภีราชเย ถึงจะให้ แผ่นดินทั้งหมด ก็ยังคนอกตัญญูให้ยินดีไม่ไ้) หมายถึงว่า จะให้แผ่นดินทั้งหมด แก่คนคดทางใจ ทรัพย์จะสูญ บุญคุณก็ไม่ได้ ทำชั่วปกปิด คิดว่าคนนิยม แต่คนชั่วช้า ไม่พินดาสังคม ดังพระพุทธ พจน์ที่ตรัสไว้ว่า “บุคคล อาศัย นั้ หรือนอน ที่ร่มเงาของตนไม่ไ้ แต่แต่กิ่งของตนไม้นั้นก็ไม่ควร

^{๔๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔.

^{๔๙} อ.จ. เอก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๗๗.

^{๕๐} อ.จ. ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

หัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทรามบุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม่ได้ แม้แต่
ใบของตนไม้นั้นก็ไม่ควรทำลายเพราะผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม”^{๕๒}

๕) ของดีความดีจะต้องคู่กัน (หนนุติ โภคา ทุมเมธ โภคทรัพย์ ย่อมฆ่าคนมีปัญญา
ทราม) หมายถึงว่า คนชั่วทั้งนั้น จะฆ่ากันเพราะทรัพย์ ถ้ากิเลสแนบสนิท จะมีชีวิตตกอับ ของดี
ความดี จะต้องมีพร้อมกันถ้าไม่ครบ จะไม่ประสพสุขสันต์

๑๐) วัตถุทาน เป็นจุดประสานลือบุญ (สกุกาโร กาปริสิ หนุติ สักการะ ย่อมฆ่าคน
ชั่วเสียได้) หมายถึงว่า หลงอามิสติดสักการะ จะล้างผลาญคนชั่ว จะหลงลาภสุดปลื้มจนลืมตัว
วัตถุทานเป็นจุดประสานลือบุญ ทานนอกบุญใน จะเก็บไว้เป็นทุน

๑๑) บุญลาภดี บารมีจะเด่น (กิจุโณ มนุสสุสปฏิลาโก การได้เป็นมนุษย์ เป็นของ
ยาก) หมายถึงว่า สัตว์ ๕ พาไปมนุษย์ ไม่บริสุทธิ์ไปอบาย มนุษย์จึงเป็นยาก เพราะส่วนมากไม่
อยากไป บุญลาภดี บารมีจะเด่น ถ้าทำดีคนไม่เห็น จะได้เด่นในทางบุญ

๑๒) ใช้พุทธโชนาทาง จะไม่ห่างความดี (กิจฉา พุทธชานมูปาโท การเกิดขึ้นของ
พระพุทธเจ้า เป็นการยาก) หมายถึงว่า พุทธโชนในดวงใจ เกิดได้ยาก คนส่วนมากจะปิดทาง ว่ายังไม่
พร้อม สะอาดกายวาจา มีปัญญาปรากฏ ทำประโยชน์สังคม คือการสั่งสมพุทธคุณ

๑๓) เกียจคร้านเป็นมารชีวิต (มลฺ วนฺณสุส โกสชชฺ คนเกียจคร้าน เป็นมลทินวงศ
ตระกูล) หมายถึงว่า อยู่ในตระกูล ต้องเพิ่มพูนความขยัน ถ้าไม่ทำให้มัน เกียจคร้านจะเป็นมลทิน
เกียจคร้านเป็นมารชีวิต ถ้าหลงผิดจะติดบ่วงมาร หากทำความดี ดีจะเป็นของท่าน ดังนั้น ความ
เกียจคร้าน จึงก่อให้เกิดโทษต่างๆ ได้แก่ เป็นคนรกโลก เป็นคนที่ทำให้ไม่มีใครเชื่อถือ ไม่ได้รับ
ความเจริญก้าวหน้า เป็นทางนำมาซึ่งความฉิบหาย (เสื่อมเสีย, เสียหาย) ประโยชน์ต่างๆ ย่อม
ล่องลอยผู้เกียจคร้านไป ทำให้พลาดหวัง ทำให้พลาดความสำเร็จทุกประการ คนเกียจคร้านย่อมขาด
ทรัพย์ ขาดสติปัญญาและความรู้ ย่อมประสพทุกข์ คนเกียจคร้านมักจะเป็นคนหลักลอย มีนิสัยอึด
อาด ง่วงเหงา ซึมเซา ทำให้เสียเวลาทำงาน สังคมติเตียน รังเกียจ ไม่ยอมรับ ตั้งอยู่ในความประมาท
ความเกียจคร้านทำให้ประเทศชาติล้ำหลัง ไม่เจริญรุ่งเรือง^{๕๓}

๑๔) งามนอกกาย งามในคุณ (สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ มี
เฉพาะตัว) หมายถึงว่า จะดีหรือชั่ว ตัวของตัวเองเป็นผู้ทำ เกิดเป็นมนุษย์ ต้องบริสุทธิ์เป็นทางนำ งาม
นอกสะอาดกาย งามในสะอาดคุณ สะอาดสองดี จะเป็นคนมีบุญ

^{๕๒} พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๕๕-๒๖๑/๒๑๐.

^{๕๓} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : แปรสิบเจ็ด,
๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

๑๕) **ต้องมองผิดคนบ้าง เพื่อหาทางแก้ไข** (สุทฺธสฺส วชฺชมณฺเณสฺสํ, อุตฺตโน ปน ทูทฺทสฺสํ ความผิดของผู้อื่น เห็นได้ง่าย ฝ่ายของตน เห็นได้ยาก) หมายถึงว่า จมมองผิดคนบ้าง เพื่อหาทางแก้ไข มัวจับคนอื่น ตัวจะตื่นอย่างไร โทษคนอื่นมองเห็นเช่นภูเขา โทษของเรามองเห็นเท่าเส้นขน

๑๖) **สภามี ต้องเป็นคนดีเสมอ** (เนสา สภา ชุตฺถ น สนฺติ สนฺโต สัตบุรุษไม่มีในสังคมใด สังคมนั้นไม่ชื่อว่าสภา) หมายถึงว่า พลเหล่าเข้าสภา อย่าคิดว่าฉลาด สภาที่ดี ต้องเป็นคนดีสามารถ คิดจริงใจ มีโชเงินตรา ความชั่วอย่าคิดว่าปิดได้

๑๗) **จับต้องรู้จ่าย ใช้ต้องรู้สอย** (โกคา สนฺนิจฺย ษนฺติ, วมฺมิโก วุปรจิตฺติ โภคะของผู้ครองเรือนดี ย่อมถึงความพอกพูน คุณจอมปลวกกำลังก่อขึ้น) หมายถึงว่า ฝูงปลวกจอมขยัน สร้างบ้านได้ มนุษย์ที่เกียจคร้าน จะเปรียบกันว่าอย่างไร จับต้องรู้จ่าย ใช้ต้องรู้สอย ถ้าตามใจตน ความยากจนจะคอย

๑๘) **รูปกายตายเกลี้ยง แต่ชื่อเสียงคงทน** (รูปี ชีรติ มจฺจํ, นาม โคตฺตํ น ชีรติ รูปกายของสัตว์ ย่อมย่อยยับไปได้ แต่ชื่อตระกูล ไม่ย่อยยับ) หมายถึงว่า ถึงกายดับ แต่กิตติศัพท์ยังคงอยู่ จงสร้างดีนิยาม ให้สังคมเขาดู ชีวิตเหมือนน้ำค้าง แฉงสว่างก็หายไป ความตายต้องมี จงทำดีเอาไว้

๑๙) **ต้องฝึกจิต ให้เป็นบัณฑิตที่ดี** (อุตฺเต ชาเต จ ปณฺฑิตํ ในเมื่อเรื่องราวเกิดขึ้น ย่อมต้องการบัณฑิต) หมายถึงว่า เมื่อชาติร้ายราน จะต้องการบัณฑิต ต้องระดมมันสมอง ไม่ใช่แต่มองจับผิด ทำดีต้องทำให้สนิท อย่าเป็นบัณฑิตหัวโขน ถ้าทำไม่คิดบัณฑิตจะเสียคน

๒๐) **มียศ ต้องหมดเมฆ** (ยโส ลทฺธา น มชฺเชยฺยํ ใดยศแล้ว ไม่ควรมัวเมฆ) หมายถึงว่า เมื่อมียศ ต้องลดทิว อย่าหลงระเริงมัวเมฆ คนเขาจะตำหนิ เมฆโลกเสื่อมลาภ เมฆทรัพย์เสื่อมสุข เมฆสนุกเสื่อมยศ ถ้าเมฆไม่มี ความดีจะปรากฏ

จากการศึกษาในหัวข้อนี้ สรุปได้ว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ใช้รูปแบบการสอนธรรมโดยใช้คำพูดเปรียบเทียบ การเล่าเรื่องประกอบการสอน การยกพุทธภาษิตมาแสดง ตลอดจนรู้จักระเบียบในการแสดงธรรมโดยเคารพ และนำพุทธภาษิตสะกิดใจทั้ง ๓ เล่มมานำเสนอในลักษณะคำพูดสุภาษิตสั้นๆ โดยแปลจากภาษาบาลี เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและอยากฟังธรรม เพราะว่าการฟังธรรมเป็นเรื่องน่าเบื่อ เป็นของคนโบราณ ฉะนั้น หากผู้แสดงไม่มีอุบายที่เหมาะสมแล้ว ก็ยากที่จะให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมได้

๓.๒.๒ งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา โดยทรงใช้เวลาตลอดหน้าฝนแรก รวบรวมพระสาวกได้ ๖๐ รูป แล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่ท่านเหล่านั้นอย่างเพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระศาสนา พอหมดหน้าฝน ดินฟ้าอากาศแห้ง ก็ได้ทรงเรียกพระสาวกเหล่านั้นมาประชุม แล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ การประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งตรัสกับภิกษุทั้งหลาย (๖๐รูป) นั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์, แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงานในเมืองต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อม ทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูปคือกิลเลสน้อย มีอยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี คุณภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^{๔๔}

การประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงนัดหมายในเรื่องสำคัญ ๑ ประการคือ หลักการสอนประชาชน (ให้ทำการสอนเป็น ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ เส้นทางจาริก โดยทรงแบ่งเป็น ๖๑ สายๆ ละรูป รวมทั้งพระพุทธองค์ โดยที่พระพุทธองค์เสด็จไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และเรื่องอื่นๆ (เช่น ถ้ามีผู้จะขอบวชก็ให้นำมาเฝ้าพระพุทธองค์)

งานพระธรรมทูตหลังพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บุคคลผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาประเภทพระธรรมทูตก็ยังคงมีความจำเป็น และดูเหมือนจะจำเป็นมากขึ้น เพราะเหตุ ๑ ประการ คือ (๑) เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังประเทศที่ยังไม่มีพระพุทธศาสนา (๒) ได้มีคนแอบแฝงปลอมบวชในพระพุทธศาสนา มาก แล้วประพตติเสียหาย (๑) เกิดมีศาสนาต่างๆ ขึ้นอีกหลายศาสนา ด้วยเหตุ ๑ ประการนี้ งานพระธรรมทูตจึงเป็นสิ่งจำเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ เมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศมหาราช ประชาชนก็ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่นๆ เห็นว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ลากสักการะต่างๆ มาก ก็พากันปลอมบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่ออาศัยกาสาวพัสดุ์เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกันนานถึง ๑ ปี เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศมหาราช

^{๔๔} วิ. มหา. (ไทย) ๔/ ๘ / ๑๒ -๑๔.

ก็ทรงรับสั่งให้ไต่สวน แล้วส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีนุตรติสสเถระ มาเป็นประธานชำระความ
ยุ่งเหยิงในพระศาสนา

ผลของการชำระพระพุทธศาสนา ปรากฏว่า มีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง ๖๐,๐๐๐
รูป แล้วพระโมคคัลลีนุตรเถระให้ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ๑,๐๐๐ รูป ทำการ
สังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๓ ณ โสการาม เมืองปาฏลิบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้น
มทรในสมัยนั้น^{๕๕}

เมื่อปี พ.ศ.๓๐๓ การสังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง ๕ เดือน จึงสำเร็จ การส่งสมณทูตไป
ประกาศศาสนา เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มี
ความสามารถส่งไปเป็นสมณทูต ให้นำพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศ หลายทิศ
รายนามสมณทูตที่ปรากฏในปกรณ์บาลี มี ๕ สาย^{๕๖} ประกอบด้วย

สายที่ ๑ คณะพระมัชฌันติกะ ไปแคชเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียง
เหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ ๒ คณะพระมหาทเวะ ไปมหิสมณฑล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเบอร์ อยู่ทางภาคใต้
ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี

สายที่ ๓ คณะพระรักจิต ไปนวาตี ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ ๔ คณะพระธรรมรักจิต ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคน
แรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรินตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ ๕ คณะพระมหาธรรมรักจิต ไปแคว้นมหาราษฎร์ อยู่ทางตะวันออกของเมือง
บอมเบย์

สายที่ ๖ คณะพระมหารักจิต ไปประเทศโยนก คือ ประเทศกรีกในเอเชียกลาง

สายที่ ๗ คณะพระมัชฌิมะ ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ ๘ คณะพระโสณะและพระอุตตระ ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็น
ดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ ๙ คณะพระมหินทะ พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือ ประเทศ
ศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้าทวานัม

^{๕๕} สุทธิมปาโล ภิกขุ, เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นใหญ่ในแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

^{๕๖} พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดิ์, “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการศึกษาพุทธศาสนา
ต่อการศึกษาการศึกษามหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๔๑”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒.

ปียติสสะ กษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง

งานพระธรรมทูตในประเทศไทย งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทย กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๓ ถึง ปี พ.ศ.๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ^{๕๖} จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่างๆ มหาเถรสมาคม มีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของ พระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้นดำเนินการ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นลำดับมา โดยมอบหมายให้สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (พิมพ์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒

ครั้นต่อมา เมื่อสมเด็จพระวันรัต ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้ พระพุทธพจนวราภรณ์ (ทองเจือ) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ มอบให้ พระพรหมคุณาภรณ์ (เกี้ยว) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒ ต่อมาพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระธีรญาณมุนี และได้มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้พระพุทธพจนวราภรณ์ (ต่อมาได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปัจจุบันได้รับสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ และมอบให้พระธรรมธีรราชมหามุนี (ต่อมาได้รับสถาปนาขึ้นเป็นรองสมเด็จพระธรรมปัญญาบดี และปัจจุบัน ได้รับสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒ การบริหารงานพระธรรมทูต ได้แผ่ขยายขอบข่ายงานเป็นหลายฝ่าย แต่ยังคงระเบียบที่จะให้พระธรรมทูตได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ

ดังนั้น ในปีพ.ศ. ๒๕๓๓ ในการประชุมปัจฉิมนิเทศงานพระธรรมทูต ในที่ประชุมจึงมีมติให้วางระเบียบขึ้น เพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติงาน เพราะแต่เดิมนั้น ยังไม่มีระเบียบเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยคำสั่งแม่กองงานพระธรรมทูต ได้แบ่งคณะทำงานเพื่อ

^{๕๖} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมมจิตโต), อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐-๕๓.

ดำเนินการในเรื่องนี้ ออกเป็น ๒ คณะ ซึ่งคณะทำงานชุดแรกเรียกว่า คณะทำงานปรับปรุงงานพระธรรมทูต คณะทำงานชุดนี้ ได้ประชุมพิจารณากร่างระเบียบแล้วนำเสนอที่ประชุมปัจฉิมนิเทศเพื่อพิจารณาส่วนคณะทำงานชุดที่ ๒ เรียกว่า คณะทำงานพิจารณาร่างระเบียบกองงานพระธรรมทูต ซึ่งคณะทำงานชุดที่ ๒ นี้ ได้พิจารณากลับกรองระเบียบดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงงานพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การบริหารงานพระธรรมทูตในประเทศไทย จึงได้ถือ “ระเบียบกองงานพระธรรมทูต” เป็นหลักปฏิบัติสืบมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เมื่อสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี ได้มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี้ยว) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้ สมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัย (ช่วง) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ และมอบให้สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อัมพร) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒

จากการศึกษาพบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ดำเนินงานด้านการจัดโครงการอบรมพระธรรมทูตเป็นประจำทุกปี ได้ริเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๕) ซึ่งแต่ละรุ่น มีพระภิกษุเข้าร่วมอบรม จำนวน ๓๐-๑๒๐ รูป โดยสรุปผลดีของโครงการได้ดังนี้

๑) ทำให้พระธรรมทูตผู้ได้รับการอบรมจากโครงการ มีความมั่นใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เพราะเข้าใจหลักการและวิธีการเผยแผ่ที่ถูกต้องจากนักวิชาการผู้รู้ทางพระสงฆ์ผู้ปกครองโดยตรง^{๕๘}

๒) ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในพื้นที่ต่างๆ อย่างกว้างขวางและครอบคลุมประชาชนได้มากยิ่งขึ้น^{๕๙}

๓) ทำให้ได้พุทธศาสนิกเพิ่มมากยิ่งขึ้นในทุกๆ ปี ดังจะเห็นได้จาก หลังโครงการนี้แล้ว เมื่อพระธรรมทูตออกเผยแผ่ ก็จะได้พ่อแม่ของกุลบุตรที่มีศรัทธาเข้าวัดปฏิบัติธรรมมากขึ้น^{๖๐}

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูพัชรคณาภิบาล (แคว้ว จานิสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาธนินทร์ นราสโก, เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูพัชรสุภาจารย์ (สง่า สุภาจาโร), รองเจ้าคณะอำเภอหนองไผ่, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๓.๒.๓ งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุ

หลักสำคัญ ๗ ประการในการติดต่อสื่อสาร^{๖๐} มีดังนี้

๑) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารจะได้ผลนั้นต้องมีความเชื่อถือได้ในเรื่องของผู้ให้ข่าว แหล่งข่าว เพื่อให้เกิดความมั่นใจ เพื่อเต็มใจรับฟังข่าวสาร ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์หรือสถานีวิทยุที่เคยเสนอข่าวคลาดเคลื่อน ประชาชนจะไม่เชื่อถือในการเสนอข่าวครั้งต่อไป

๒) ความเหมาะสม (Context) การสื่อสารที่ดีต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมของสังคม เครื่องมือสื่อสารเป็นเพียงส่วนประกอบ แต่ความสำคัญอยู่ที่ท่วงท่าทาง ภาษา คำพูดที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม หมู่ชน หรือสภาพแวดล้อมนั้นๆ การยกมือไหว้ของสังคมไทยย่อมเหมาะสมกว่าการจับมือ หรือการจับมือกับฝรั่งย่อมเหมาะสมกว่าการไหว้ เป็นต้น

๓) เนื้อหาสาระ (Content) ข่าวสารที่ดีจะต้องมีความหมายสำหรับผู้รับ คือมีสาระประโยชน์แก่กลุ่มชนนั้นๆ ในเรื่องนี้จึงต้องใช้พิจารณากลุ่มชนเป้าหมาย

๔) บ่อยและสม่ำเสมอต่อเนื่องกัน (Continuity and Consistency) การสื่อสารจะได้ผลจะต้องส่งบ่อยๆ ติดต่อกัน หรือมีการย้ำหรือซ้ำเพื่อเตือนความทรงจำ หรือเปลี่ยนทัศนคติและมีความสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย มิใช่ส่งข่าวแบบขาดๆ หายๆ ไม่เที่ยงตรงแน่นอน

๕) ช่องทางต่อสาร (Channels) ข่าวสารจะเผยแพร่ได้ต้องส่งให้ถูกช่องทางของการสื่อสารนั้นๆ โดยมองหาช่องทางที่เปิดรับข่าวสารที่เราจะส่งและส่งถูกสายงาน กรม กอง หน่วยงาน หรือโดยวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือส่งที่บ้านได้รับรวดเร็วกว่าส่งไปที่ทำงาน เราควรเลือกช่องทางที่ได้ผลเร็วที่สุด

๖) ความสามารถของผู้รับ (Capability of Audience) การสื่อสารที่เชื่อถือว่าได้ผล ต้องใช้ความพยายามหรือแรงงานน้อยที่สุด การสื่อสารจะง่ายสะดวกก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับของผู้รับ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น สถานที่ โอกาสอำนวย นิสัย ความรู้พื้นฐานที่จะช่วยให้เข้าใจ เป็นต้น

๗) ความแจ่มแจ้ง (Clarity) ข่าวสารต้องง่าย ใช้ภาษาที่ผู้รับเข้าใจ คือใช้ภาษาของเรา ศัพท์ยากและสูง ไม่มีประโยชน์ ควรตัดออกให้หมด ให้ชัดเจน เข้าใจง่าย มีความมุ่งหมายอย่าให้คลุมเครือ หรือมีความหมายหลายแง่ หรือตกหล่นข้อความบางตอนที่สำคัญออกไป

สก็อต เอ็ม คัทลิป และเอเล็น เอช เซ็นเตอร์ (Scot M. Cutlip and H.Center) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารว่าประกอบด้วยหลักสำคัญ ๗ ประการ^{๖๑} คือ

^{๖๐} ปันนัคดา นพพานวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

^{๖๑} สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ, “การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

๑. ความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารที่จะได้ผล สารจะต้องมีความถูกต้องและผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้นำเชื่อถือ เป็นผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญ มีความน่าไว้วางใจและเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร

๒. ความเหมาะสมกับกาลเทศะ (Context) คือเนื้อหาสาระที่ใช้ในการสื่อสารต้องสอดคล้องกลมกลืนไม่ขัดกับวัฒนธรรมของสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคล เวลา และสถานที่

๓. เนื้อหาสาร (Content) สารที่ส่งต้องมีเนื้อหาสาระ เป็นประโยชน์ มีคุณค่าและสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของผู้รับให้มากที่สุด และก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมายเพื่อเป็นปัจจัยในการนำเอาข่าวสารนั้นไปประพฤติปฏิบัติ

๔. ความแจ่มแจ้งชัดเจน (Clarity) สารนั้นต้องง่ายมีความชัดเจนแจ่มแจ้งไม่คลุมเครือหรือตีความหมายได้หลายแง่ สามารถทำให้เห็นภาพจนได้ชัดเจน

๕. ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Continuity and Consistency) จะเป็นการย้ำและเตือนความจำของผู้รับ แต่ต้องระวังมิให้เกิดความซ้ำซาก น่าเบื่อหน่าย และความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาแน่นอน

๖. ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) สื่อแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ ฉะนั้นผู้ส่งสารควรเลือกช่องทาง หรือสื่อที่เหมาะสมกับผู้รับสารและสถานการณ์ในการสื่อสาร

๗. ความสามารถของผู้รับสาร (Capability of Audience) ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับ ทั้งทางด้านความรู้และการรับรู้ทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้รับ ความสามารถของผู้รับจะเป็นปัจจัยในการกำหนดปัจจัยทั้ง ๗ ประการข้างต้น ถ้าผู้ส่งสารไม่รู้จักผู้รับสาร ไม่รู้ถึงความสามารถของผู้รับไม่มีการเตรียมเนื้อหาของสารชัดเจนแจ่มแจ้งต่อเนื่อง การเลือกสื่อและช่องทางก็ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของสื่อวิทยุกระจายเสียงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๖๓} มีดังนี้

๑) สามารถเข้าถึงเป้าหมายได้กว้างกว่าและสามารถเข้าถึงประชาชนบางคนที่สื่อประเภทวิทยุและโทรทัศน์เข้าไม่ถึง

๒) ผู้ฟังมีความสนุกเพลิดเพลินเหมือนมีส่วนร่วมด้วยกับรายการ

^{๖๓} บำรุง สุขพรรณ, “พฤติกรรมกรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) จังหวัดเชียงราย”, รายงานผลการวิจัย หมายเลข ๕. (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๕.

- ๓) ราคาถูกกว่าโทรทัศน์มาก
- ๔) เลือกรับฟังได้มากสถานีกว่าโทรทัศน์
- ๕) ผู้ฟังรู้สึกว่ายากกับผู้ประกาศวิทยุมาขึ้นพูดอยู่ตรงหน้า
- ๖) มีความรวดเร็วในการเสนอข่าว ทำให้คนฟังมีความเชื่อมั่นในข่าวสารจากวิทยุว่าเป็น Primary Facts คือ เป็นข้อเท็จจริงเบื้องต้นที่จะติดตามหารายละเอียดจากสื่อชนิดอื่นต่อไปได้
- ๗) ทำให้ผู้ฟังมีความรู้สึกว่าได้ฟังเรื่องเดียวกันพร้อมๆ กันซึ่งจะทำให้เกิดเพิ่มพูนความเชื่อมั่นในข่าวสารและคำแนะนำทางวิทยุขึ้น
- ๘) วิทยุไม่ต้องการด้านเทคนิคมากเท่าโทรทัศน์ เพราะโทรทัศน์มีเทคนิคทางภาพเพิ่มขึ้นมาอีกจึงเป็นงานที่มีภาระยุ่งยากกว่าวิทยุมาก
- ๙) วิทยุต้องการคนทำงานน้อยกว่าโทรทัศน์
- ๑๐) การรับฟังรายการวิทยุ ผู้ฟังสามารถรับฟังได้ตลอดเวลาเพราะใช้แต่การได้ยินเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้แสดงธรรมออกอากาศทางสถานีวิทยุช่วงเช้าเวลา ๐๖.๐๐ น. ทุกวันก่อนรายการ “เพชรบูรณ์บ้านเรา” (ส.ว.ท.) คลื่นวิทยุระบบเอฟเอ็ม (FM.) ๑๐๒.๗๕ เมกกะเฮิร์ต (MHz)

สรุปผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นนี้ ทำให้ทราบถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังพึงได้รับหลังจากการแสดงธรรมออกอากาศของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

๑) ทำให้ตนเองมีความมั่นใจต่อการทำบุญ รักษาศีล เจริญจิตภาวนา เพราะเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของท่านเจ้าคุณแล้ว ตนมีความเชื่อมั่นและศรัทธามากขึ้น กล้าทำความดีโดยไม่ต้องมีใครมาบอกให้ทำ เช่น การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน การช่วยเหลือวัดและคนอื่นๆ ที่ตนพอจะช่วยเหลือได้ ซึ่งแต่เดิมก็ไม่ได้สนใจพระธรรมคำสอนเท่าใด เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่อยู่ห่างไกลตัวเอง^{๖๔}

๒) ทำให้ลดความเห็นแก่ตัวลงได้มาก และทำให้รู้สึกรักเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์มากกว่าเดิม เพราะมาเข้าใจว่า โลกของเราเนี่ย หากคนมีฐานะดีกว่า ไม่ช่วยเหลือจนเจือเพื่อนมนุษย์แล้ว พวกเขาก็จะต้องได้รับความลำบากอยู่อย่างนั้น หากเราหยิบยื่นเงินทองวัตถุสิ่งของเพียงเล็กน้อยเท่าที่กำลังจะทำได้แล้ว ก็ถือว่า ตนได้บำเพ็ญบุญแก่คนอื่นด้วยการสงเคราะห์ทางอามิสสิ่งของ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ที่เป็นโครงการสำคัญของท่านเจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ได้

^{๖๔} สัมภาษณ์ อาจารย์สุพล สิริ, อุบาสก, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ประกาศให้ญาติโยมพร้อมใจกันบริจาคทรัพย์และสิ่งของตามกำลังศรัทธา โดยผ่านทางสถานีวิทยุ
แห่งนี้^{๖๕}

๓) ทำให้มองเห็นทางสว่างของการเข้าถึงธรรมะได้ง่าย เพราะหากมีข้อสงสัยประการใดแล้ว ก็จะมีโทรศัพท์เข้าไปพูดคุยสนทนาธรรมกับท่านได้ หลังเลิกการแสดงธรรม ฉะนั้น จึงหมดความสงสัยในการทำบุญ ทำกุศล จิตใจก็ร่าเริง เบิกบาน เมื่อได้ยื่นท่านแสดงธรรม อีกทั้งยังได้อธิษฐานขอพร นำไปบอกกล่าวแก่บุตรหลานให้ได้รับฟังอีกทอดหนึ่งด้วย คือ ได้ยื่นแล้วบอกต่อ ก็เป็นบุญอีกต่อหนึ่ง ทำให้บุตรหลานเกิดศรัทธา อยากจะทำบุญในโอกาสต่างๆ เมื่อท่านเจ้าคุณประกาศบอกบุญแก่พุทธศาสนิกชนทางสถานีวิทยุ^{๖๖}

๓.๒.๔ งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ปัญหาต่างๆ ทางสังคมมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และหาทางออกได้ยากกว่าในอดีตที่ผ่านมา เพราะในปัจจุบัน การศึกษามุ่งผลิตให้คนเก่ง แต่ขาดความดีหรือคุณธรรมจริยธรรม จึงมีผลทำให้คนในสังคมไม่มีความสุขตามแบบวิถีพุทธ คือ ความสุขที่ไม่ต้องเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและรู้จักแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่แก่คนอื่นและสังคม รู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว คุณธรรมต่างๆ เหล่านี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากการศึกษายังมุ่งผลิตบัณฑิตหรือบุคลากรที่มีเพียงความเก่งเพียงอย่างเดียว ตรงข้าม หากการศึกษาส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชาติ เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและรู้จักการนำไปใช้ให้เหมาะสมแก่ สถานภาพของตน เพื่อเป็นการพัฒนาคนเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย และเยาวชนก็จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต

ดังนั้น โรงเรียนวิถีพุทธ จึงเป็นคำตอบหรือทางออกในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อีกทางหนึ่ง สืบเนื่องจากที่กระทรวงศึกษาธิการ จัดประชุม เรื่อง “หลักสูตรใหม่ เด็กไทย พัฒนา” ณ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕ เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด โรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการนำความเห็นของที่ประชุมมาหารือต่ออีกหลายครั้ง และได้กราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ จากพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ณ วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

นอกจากนั้น มีข้าราชการระดับสูงได้ไปกราบ ขอคำแนะนำในเรื่องเดียวกันนี้จาก พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้ง

^{๖๕} สัมภาษณ์ อาจารย์ปัญญา กัญชัย, อุบาสก, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๖} สัมภาษณ์ อาจารย์ภูพัฒน์ ไกรลาส, อุบาสก, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นิมนต์ท่านมาให้ข้อคิดในการประชุมระดมความคิดครั้งแรก วันที่ ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นครั้งแรก มีพระภิกษุและฆราวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมประชุมประมาณ ๓๐ รูป/คน ได้ข้อสรุปเบื้องต้นถึงหลักสำคัญของการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ วันที่ ๑-๔ เมษายน ๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือ ครั้งที่ ๒ มีพระภิกษุและฆราวาส รวมทั้ง ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมกำหนดแนวการดำเนินการต่อจากหลักการที่ได้ข้อสรุปไว้ โรงเรียนวิถีพุทธ^{๖๓} คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ และการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ พัฒนาการกิน อยู่ คู่ ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรม เมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกลมกลืน จากคำสอน ของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกๆของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือ วิถี วัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ของโลกและชีวิตที่ แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนิน ชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ คู่ ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิต ที่บริสุทธิ์^{๖๔}

จากการศึกษาพบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้การสนับสนุนและ ส่งเสริมพระครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากร ครูอาจารย์ ทุนการศึกษา สถานที่และปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำเนินการ ฉะนั้น ท่านจึงมุ่งให้พระภิกษุสามเณรในเขต จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยนำหลักธรรมต่างๆ ไปสู่เด็กและเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนการกุศล โรงเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ทั้งของภาครัฐและเอกชน ต่างก็ได้ร่วมมือกับพระสงฆ์ผู้ปกครองในจังหวัด เพชรบูรณ์ เพื่อจะได้จัดพระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ทั้งนี้ เพื่อให้ บุคลากรดังกล่าวได้ฝึกฝนความเป็นครูและรู้จักหน้าที่ที่พระภิกษุพึงปฏิบัติต่อสังคมในแง่ของการ

^{๖๓} เต็มใจ ศรีนวล, “โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนแห่งความหวังของสังคมไทย”, วารสารวิทยาจารย์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๐๔ (มกราคม-มีนาคม) : ๑๕.

^{๖๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมกับการศึกษาของไทย เอกสารทางวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

ให้ธรรมทาน วิทยาทานอันเป็นสิ่งทรงคุณค่าด้านปัญญาแก่คนอื่นให้เกิดความสงบ ความสุขและความร่มเย็นแก่ปวงประชาสืบไป^{๖๕}

๓.๒.๕ งานให้โอวาทอนุศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้เป็นครูอาจารย์และพึงกล่าวให้โอวาทแก่ศิษย์ของตน คือ พระภิกษุ สามเณร ตลอดการอบรมเด็กเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ของครูสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง สรุปได้ดังนี้

๑) แนะนำดี ได้แก่ ทั้งแนะ ทั้งนำ ในสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ นอกจากครูจะทำหน้าที่ของผู้แนะ คือ การพร่ำสอนแล้ว ตัวครูอาจารย์เองก็ต้องนำ คือ การทำตัวเป็นแบบอย่างด้วย นอกจากวิชาการแล้ว ควรจะได้แนะนำ ในการที่จะดำรงชีวิตในภายภาคหน้าด้วย

๒) ให้เรียนดี ได้แก่ สอนศิษย์ด้วยความตั้งใจ ไม่สอนแบบสุกเอาเผากิน แบบถึงชั่วโง่สอนก็ไปสอน มิได้เตรียมการสอน วิชาอะไรที่ควรรู้ก็ต้องให้รู้ ที่ควรจะต้องให้จำ ควรจะให้เข้าใจ ทดลองลงมือปฏิบัติ ควรให้ศิษย์ได้เรียนดี ได้รู้ดี ทำการงานได้ดี

๓) บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ได้แก่ ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาใด ก็ต้องสอนให้ครบตามแผนการสอนของเนื้อหาวิชานั้นๆ ไม่ปิดบัง หรือขี้กัไว้เพราะกลัวว่าศิษย์จะรู้ทัน หรือเพราะต้องการจะขายข้อลับในโอกาสต่อไป

๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง ได้แก่ จัดให้มีการประกาศ หรือการมอบกิตติบัตร เชิดชูความรู้ ความสามารถ หรือคุณงามความดีของศิษย์ตนให้เป็นที่ประจักษ์ และยอมรับแก่เพื่อนฝูง หรือแก่สังคมเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างที่ดี และเป็นการส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่ศิษย์ ในการที่จะมีฉันทะ และอุตสาหะที่จะทำดียิ่งๆ ขึ้นต่อไป ทั้งจะเป็นการกระตุ้นให้ศิษย์คนอื่นๆ อยากได้รับการยกย่องเช่นนั้นด้วย

๕) ทำการป้องกันในทิศทั้งปวง ได้แก่ ป้องกันศิษย์ของตนมิให้เสื่อมเสีย ทั้งป้องกันชื่อเสียง และความปลอดภัย โดยฝากฝังกับผู้หลักผู้ใหญ่ในถิ่นที่ศิษย์อาศัย หรือในถิ่นที่ศิษย์จะเดินทางไป หรือฝากฝังกับผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่ศิษย์ทำงาน ทั้งนี้จะได้รับความไว้วางใจ การต้อนรับ และความเอาใจใส่ เป็นอย่างดี เพราะเป็นศิษย์มีครูอาจารย์นั่นเองจรยบรรณของครูอาจารย์ ที่ดินนั้นต้อง แนะนำศิษย์ดี ตั้งใจสอน ไม่ปิดบังความรู้ ยกย่อง และปกป้องศิษย์ของตน^{๖๖}

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักขณ์ กิตติญาโณ). รองเจ้าคณะอำเภอเมือง. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๑.

จากการศึกษาพบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ใ้ด้อบรมให้โอวาทแก่พระภิกษุสามเณรเนื่องในวโรกาสสำคัญต่างๆ กัน ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

๑) งานบวชหมู่บ้านมาฆะ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้รับฟังประโยชน์ของการบวชว่ามีอานิสงส์แก่ตนและครอบครัวอย่างไร เช่น ทำให้เกิดความสุขทางใจ ทำให้รักษาวัฒนธรรมประเพณีของการบวชชายไทยเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ขึ้นไปไว้ได้ ทำให้ญาติได้ร่วมทำบุญอย่างพร้อมเพรียงเกิดความรักใคร่สามัคคีในหมู่ญาติ ทำให้รักษาความใกล้ชิดและความเป็นกันเองไว้ได้^{๑๐}

๒) งานวันผู้สูงอายุ ทำให้ได้ฟังโอวาทที่ไม่เคยได้ฟัง และนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งได้รู้ว่าตนควรปฏิบัติตนอย่างไรในการทำบุญและทำความดีเพื่อบุตรหลาน และปฏิบัติตนอย่างไรให้เข้าถึงหลักธรรมข้ออื่นๆ ที่ตนพึงปฏิบัติตามได้ เช่น การรักษาศีล การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ การชำระจิตของตนให้สงบสุขปราศจากความวิตกกังวลในชีวิต^{๑๑}

๓) งานวันลูกกตัญญูทำบุญแจกรวมญาติ ทำให้ได้รับฟังหลักธรรมเรื่องความกตัญญูรู้คุณ แล้วนำไปอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในการปฏิบัติตนต่อบุพการี^{๑๒}

๔) งานบวชพรหมจารีณี ทำให้รู้จักคุณค่าของชีวิตว่าตนควรดำเนินไปอย่างไร เช่น การทำบุญด้วยการให้ทาน การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ยามประสบภัยพิบัติต่างๆ มีน้ำท่วม เป็นต้น และการใช้ชีวิตของการบวช ที่กล้าเสียสละความสุขทางโลกไปสู่ความสุขทางธรรม แม้เป็นเวลานิดหน่อยก็ตาม แต่การบวชเพียงชั่วคราวนี้นี้ ทำให้ตนได้รับธรรมะดีๆ ไว้ต่อสู้กับปัญหาในชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น ทำให้เป็นคนมีความอดทนมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น เห็นใจคนอื่นและรู้จักให้อภัยต่อการกระทำผิดของตนและคนอื่น ไม่ถือโกรธเมื่อเขาว่ากล่าวตักเตือน ไม่ประมาท มีสติในการทำงานทุกอย่าง^{๑๓}

๓.๒.๖ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี

หนึ่งในภารกิจหลักของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายปี พร้อมกับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ก็คือ การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นประจำทุก ทั้งนี้ เพื่อให้กุลบุตรที่เป็นเยาวชนของชาติในอนาคต ได้สัมผัสกับความสุขทางใจด้วยการเข้าวัดปฏิบัติธรรม เจริญวิปัสสนากรรมฐาน และ

^{๑๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สมยศ ทักคุ่ม, นักศึกษาปี ๓, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายชนพัฒน์ สุนประโคน, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ จ.อ.ชัยวัฒน์ ปัญญิต, อุบาสก, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางพรทิพย์ กิ่งแก้ว, อุบาสิกา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางไม่เหมาะสมให้มีพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ด้วยการนำหลักพุทธธรรมหลักศีลธรรมและจริยธรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจต่อวิถีชีวิตชาวพุทธที่ดี อีกทั้งยังฝึกรบมตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติในอนาคตสืบไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๑๕}

๑. ชื่อโครงการ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๕๔

๒. ลักษณะโครงการ โครงการต่อเนื่อง

๓. หลักการและเหตุผล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ พระองค์ปรากฏชัดในความทรงจำของพสกนิกรไทย ทรงนำความร่มเย็นสุขสวัสดิ์มาสู่ประเทศชาติและพสกนิกรไทย ทรงอุทิศพระองค์ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขและสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทย ทรงดำริโครงการอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์และประเทศชาติ ทรงเป็นพระพ่อแห่งแผ่นดินที่ทรงเมตตาต่อราษฎรตลอดมามีเสื่อมคลาย ทรงเป็นมิ่งขวัญสูงส่งของประชาชนชาวไทย เป็นบุญวาสนายิ่งของประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ได้เกิดมาภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร พระองค์ทรงงานด้านการศึกษาและด้านพระพุทธศาสนาอันเป็นสมบัติล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้ช่วยกันทำนุบำรุงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นโอกาสอันดีสำหรับเยาวชนจะได้สนองพระเดชพระคุณพระองค์ท่านด้วยการบรรพชาเป็นสามเณรภาคฤดูร้อนในช่วงปิดการศึกษาภาคฤดูร้อน เรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและปฏิบัติธรรม ฝึกฝนอบรมตน เพื่อน้อมนำบุญกุศลคุณงามความดีที่เกิดจากการบรรพชาครั้งนี้ น้อมเทิดพระเกียรติแด่พระองค์ท่าน

ดังนั้น คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ร่วมกับคณะสงฆ์วัดมหาธาตุ ร่วมกับหน่วยงานราชการ โรงเรียนในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่เข้าร่วมโครงการ จึงได้จัดให้มีโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนขึ้น เพื่อน้อมนำบุญกุศลคุณงามความดีที่เกิดจากการบรรพชาครั้งนี้ น้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๔ พรรษา และเยาวชนที่ได้รับการบรรพชา จะได้รับการอบรมคุณความดีด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และช่วยส่งเสริมให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติต่อไป

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางอัญจิรา โทธิประเสริฐ, อุบาสิกา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๔. วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนคำสอนทางพระพุทธศาสนาในระหว่างปิดภาคการศึกษา
- ๒) เพื่อปลูกฝังอุปนิสัยอันดีงามแก่เยาวชนของชาติ
- ๓) เพื่อให้เยาวชนห่างไกลจากสิ่งเสพติดให้โทษและอบายมุขทุกชนิด
- ๔) เพื่อฝึกฝนอบรมเยาวชนให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความอดทนและสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนด้วยตนเอง
- ๕) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงาม

๕. เป้าหมาย

๑) **เชิงคุณภาพ** เพื่อให้ผู้เข้ารับการบรรพชาได้ศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาในช่วงปิดภาคการศึกษา ได้ฝึกฝนอบรมกายใจให้เป็นผู้ที่ดีของพ่อแม่ เป็นนักเรียนที่ดีของครูอาจารย์ และเป็นเยาวชนที่ดีของชาติสามารถน้อมนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

๒) **เชิงปริมาณ** อบรมสามเณรที่เข้ารับการบรรพชาซึ่งกำลังศึกษาอยู่ระหว่างชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียน..... จำนวน..... รูป

๓) ระยะเวลาดำเนินการเริ่มโครงการ วันที่..... กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

๔) สิ้นสุดโครงการ วันที่..... เมษายน ๒๕๕๔

๖. **ประธานโครงการ** พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์

๗. **ประธานดำเนินงาน** พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์

๘. **รองประธานดำเนินงาน** รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์

๙. **ที่ปรึกษาโครงการ** รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ และเจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ

๑๐. **หน้าที่ของแต่ละแผนก** (กำกับโดยพระพี่เลี้ยง ๑ รูปพร้อมคณะทำงาน)

๑) แผนกพระวิทยากรและพิธีกร

๒) แผนกทำวัตรสวดมนต์

๓) แผนกเดินธุดงค์และจงกรม

๔) แผนกพระอาจารย์สอน

๕) แผนกพระพี่เลี้ยงและสามเณรพี่เลี้ยง

๖) แผนกการวัดผลและประเมินผล

๗) แผนกข้อมูลและสถิติ

๘) แผนกโรงครัวและห้องน้ำ

๙) แผนกการเงินและการประชาสัมพันธ์

๑๑. ผู้รับผิดชอบโครงการ คณะสงฆ์วัดมหาธาตุและคณะครู-อาจารย์โรงเรียน...

๑๒. วิทยากรผู้ให้การฝึกอบรม คณะสงฆ์จากวัดมหาธาตุ และพระวิทยากรที่ได้รับ
นิมนต์มาอบรม

๑๓. หน่วยงานที่รับผิดชอบ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) และพระวิทยากรวัด
มหาธาตุ

๑๔. พื้นที่ดำเนินการ วัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๕. วิธีการดำเนินงาน จัดเตรียมข้อมูลและเขียนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดู
ร้อน ประจำปี ๒๕๕๔ ประชุมคณะกรรมการ พระพี่เลี้ยง และกำหนดวันบรรพชาสามเณรภาคฤดู
ร้อน จัดตารางการฝึกอบรม และ พระพี่เลี้ยง-สามเณรพี่เลี้ยงสามเณรภาคฤดูร้อน อาราธนาและเชิญ
วิทยากรพิเศษ ติดต่อสถานที่ฝึกอบรมนอกพื้นที่เตรียมความพร้อมด้านสถานที่และอุปกรณ์
ฝึกอบรม ฝึกซ้อมพิธีกล่าวคำขอบรรพชา ประชุมพระพี่เลี้ยงและสามเณรพี่เลี้ยงสามเณรภาคฤดูร้อน
ประจำแต่ละกลุ่ม จัดพิธีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ดำเนินการจัดอบรม ประเมินผลและสรุปผล
การจัดอบรม

๑๖. ผู้เข้าร่วมโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๕๔ นักเรียนของ
โรงเรียน.....จำนวน.....รูป

๑๗. งบประมาณในการอบรมตลอดโครงการ (ประมาณการค่าใช้จ่าย)

๑) งบประมาณค่าภัตตาหารและน้ำปานะจำนวน	๒๐๐,๐๐๐ บาท
๒) งบประมาณดำเนินการ	จำนวน ๑๐๒,๐๐๐ บาท
	รวมเป็นเงิน ๓๐๒,๐๐๐ บาท

๑๘. เนื้อหาหลักสูตรอบรม สอนวิชาพุทธะ ธรรมะเบญจศีลเบญจธรรมและศาสนพิธี
ในช่วงเช้า กิจกรรม วิชาที่สั้น และการบรรยายในช่วงบ่าย ทำวัตรสวดมนต์ เติมน้ำจมน้ำและเจริญ
จิตภาวนาเช้า-เย็น และเดินธุดงค์บำเพ็ญเพียร

๑๙. การติดตามประเมินผล ติดตามผลโดยการจัดทำข้อสอบแบบปรนัยและแบบอัตนัย
เพื่อทดสอบความรู้ในระหว่างการอบรม และแบบสอบถามเพื่อประเมินผลโครงการ

๒๐. ระยะเวลาดำเนินการอบรม เริ่มตั้งแต่วันที่....เมษายน พ.ศ. ๒๕... ถึง วันที่....
เมษายน พ.ศ. ๒๕... รวมเป็นระยะเวลา...วัน

๒๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น

- ๒) เยาวชนเกิดความรัก ความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ และพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น
- ๓) เยาวชนเห็นโทษของอบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด
- ๔) เยาวชนมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความคิดสร้างสรรค์และเห็นประโยชน์ของความสามัคคี ความอดทนมากยิ่งขึ้น
- ๕) เยาวชนสามารถนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- ๖) พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธศาสนาและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

จากการศึกษาพบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้จัดอบรมและบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในแต่ละปี และให้ผลดีต่อเยาวชนในด้านต่างๆ ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ เช่น ช่วยให้บุตรได้รับวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมนำชีวิตให้รู้จักรับผิดชอบชีวิต ในฐานะของลูกชายที่เข้ารับการบรรพชา ถือว่าตนได้บุญเพราะได้รับสิ่งดีๆ เข้ามาสู่ชีวิต^{๖๖} อีกทั้งได้เข้าวัด ฟังธรรม ถิ่นทาน ชำระจิตใจให้ผ่องใส รู้จักความตระหนักชีวิตมากยิ่งขึ้น และพร้อมที่จะทำความดีเพื่อสังคมได้ทุกเมื่อ^{๖๗} ตลอดจนทำให้ได้รู้จักกับคำว่า ความดีคืออะไร และเราจะทำความดีโดยวิธีใดบ้าง ซึ่งความดีที่เกิดจากการบวช ทำให้ทั้งกายและทางวาจา งดเว้นจากโทษต่างๆ ก็เชื่อว่าผู้บวชได้บุญมากแล้ว เช่น แต่เดิมเคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิต กิ่งดเว้น^{๖๘} เคยพูดปดไม่จริง ก็รู้จักพูดคำจริงไม่โกหก^{๖๙} ชอบช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเห็นว่า ไม่ได้รับความเป็นธรรม^{๗๐}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มี ๖ ด้าน คือ การปกครอง เช่น มอบนโยบายต่างๆ แก่เจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑๑ อำเภอตามภารกิจและหน้าที่ซึ่งปรากฏตามกฎหมายอาศรมาคม การศึกษาได้ส่งเสริมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ได้ส่งเสริมโรงเรียนการกุศลวัดมหาธาตุ การเผยแผ่ได้ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งทางสถานีวิทยุ และสิ่งพิมพ์ คือ หนังสือพุทธภายิตเล่ม ๑ ถึงเล่ม ๓ การสาธารณูปการได้ก่อสร้างศาสนวัตถุจำนวนหลายรายการ เช่น พระวิหาร กุฏิสงฆ์ การสาธารณะสงเคราะห์ได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่ประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และใกล้เคียง เช่น การบริจาคถุงยังชีพ การสร้างถนน

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางสมคิด แก่นนาค, นักศึกษาปี ๓, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๗} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.ประเสริฐ มูลสา, นักศึกษาปี ๓, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๘} สัมภาษณ์ น.ส.วันเพ็ญ จันทร์พิลา, นักศึกษาปี ๓, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๙} สัมภาษณ์ แม่อรุณ ภูจอมนาค, อุบาสิกา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายแสงอาจ กันดก, นักศึกษาปี ๓, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในด้านอื่นๆ คือ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญได้แก่ มุ่งสอนให้คน รู้จักบริหารตน บริหารคน บริหารงานและบริหารเงิน งานอบรมพระธรรมทูตประจำปีมุ่งส่งเสริมให้พระภิกษุเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละปี งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุมุ่งสื่อยังผู้ฟังให้เกิดคติธรรมนำชีวิต งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนมุ่งส่งเสริมด้านบุคลากรให้มีศักยภาพด้านครูสอน งานให้อิวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุ สามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน มุ่งให้เกิดความเข้าใจในหลักพุทธธรรมแล้วนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี มุ่งให้กุลบุตรเข้าวัดปฏิบัติธรรม และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากที่สุด อีกทั้งหลีกเลี่ยงจากยาเสพติดและอบายมุขทุกชนิด

บทที่ ๔

วิเคราะห์ผลการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

ในบทนี้ เป็นการวิเคราะห์ผลการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิเคราะห์ผลงานของท่าน ได้แก่ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี งานแสดงธรรมออกอากาศ สถานีวิทยุ งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน งานให้อิวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุ สามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน และโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี สรุปผลการศึกษา ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์ผลการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

ในหัวข้อนี้ เป็นการวิเคราะห์ผลการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาไปสู่สังคมส่วนรวมในอีกหลายวิธีการ^๑ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๔.๑.๑ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓

จากการศึกษาพบว่าผลงานแต่งตำราพุทธภาษิตสะกิดใจทั้ง ๓ เล่ม สรุปไว้เป็นหัวข้อสำคัญ^๒ ต่อไปนี้

ก. หลักธรรมที่สอนการบริหารตนเอง

บุคคล เมื่อต้องการเป็นแบบอย่างต่อคนอื่น เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและทำให้หน้าที่ การงานที่ตนดำรงอยู่นั้น บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือ การรู้จักบริหาร ตนเองให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำหมู่คณะ เป็นผู้นำองค์กร เพราะความเป็นผู้นำไม่ได้มาโดย พรสวรรค์แต่เพียงได้มาด้วยการแสวงหาและฝึกฝนตนเอง ฉะนั้น พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) จึงมีคำสอนที่เป็นคติพจน์ต่างๆ ไว้มาก เพื่อเป็นการเตือนใจ เป็นมงคลชีวิต ตัวอย่างเช่น

---

^๑ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๒ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

(๑) **คนแลเป็นที่พึ่งของตน** ได้แก่ คนจะต้องมีหลักวิชา (ความรู้มาก-พหูสูต) หลักปัญญา (ฉลาดมีไหวพริบในการแก้ปัญหาทุกเรื่อง) หลักทรัพย์ (มีเงินทองใช้จ่ายไม่อึดคักหรือฟุ่มเฟือยจนเกินฐานะของตน) และหลักธรรม คือ มีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ เช่น ละอายชั่วกลัวบาป กลัวผลกรรมแล้วไม่กล้าที่จะฝ่าฝืน

(๒) **ต้องมองผิดคนบ้าง เพื่อหาทางแก้ไข** หมายถึง จมมองผิดคนบ้าง เพื่อหาทางแก้ไข มัวจับคนอื่น ตัวจะตันอย่างไร โทษคนอื่นมองเห็นเช่นภูเขา โทษของเรามองเห็นเท่าเส้นขน

(๓) **เลี้ยงคนยังง่าย แต่เลี้ยงใจแสนยาก** หมายถึงว่า เลี้ยงลูกยังเลี้ยงง่าย แต่เลี้ยงใจนั้นแสนยาก ระวังใจไว้ได้ จะไม่ลำบาก รักษาจิตตน เหมือนคนเลี้ยงโค ตรวจดูไว้ อย่าให้ไปไกลโจ

ข. หลักธรรมที่สอนการบริหารองค์กร/คน

เมื่อบุคคลสามารถบริหารตนเองได้แล้ว ก็สามารถที่จะบริหารองค์กร/คน ในลำดับต่อมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) **กตัญญูกตเวที เป็นคนดีของชาติ** หมายถึง คุณต้องตอบแทน เป็นเขตแดนของคนดี จงตั้งตนไว้ ในกตัญญูกตเวที ความคืออยู่ที่ผล ความเป็นคนอยู่ที่รู้คุณ ถ้าทำได้ดี จะเป็นคนมีบุญ

(๒) **คนชั่วช้า ไม่พินดาสังคม** หมายถึง จะให้แผ่นดินทั้งหมด แก่คนคดทางใจ ทรัพย์จะสูญ บุญคุณก็ไม่ได้ ทำชั่วปกปิด คิดว่าคนนิยม แต่คนชั่วช้า ไม่พินดาสังคม

(๓) **ขาดเมตตาชาวประชาจะเห็นแก่ตัว** หมายถึง ความมีเมตตาธรรม จะกำจุนโลก จะร่วมเย็นสดชื่น ราบรื่นหมดโทษขาดเมตตาจะเห็นแก่ตัว เกิดโลกโหดเหี้ยม จะมีแต่เล่ห์เหลี่ยมชั่ว

(๔) **การให้เป็นหัวใจมหานิยม** หมายถึงว่า เสียสละได้นิยม ถ้าปฏิบัติได้ดี ดีกว่าคาถาอาคมผู้ให้ยอมเป็นที่รัก คนหม่อมมากอยากคบเขา เกิดมาทั้งที ต้องทำดีให้เรา

ค. หลักธรรมที่สอนการบริหารงาน/ภารกิจ

การบริหารงานหรือการทำหน้าที่ของตนที่จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้บริหารคณะหรือองค์กร ฟังใช้คนให้ถูกกับงานหรือเหมาะแต่ละภารกิจ ฉะนั้นแล้ว งานที่ทำอยู่ก็อาจจะล้มเหลวหรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ได้ ฉะนั้น คำสอนเรื่องการบริหารงานมีดังต่อไปนี้

๑) **สติตัวนำ ตั้งใจทำตัวสำเร็จ** หมายถึงว่า คนส่วนใหญ่ ทำแล้วจึงคิดทีหลัง สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ความผิดพลาด ความไม่แน่นอนย่อมมีมากกว่าคนที่ตั้งใจ มีสติ แล้วใช้ปัญญาใคร่ครวญว่า วันนี้ ตนมีกิจธุระอันใด ควรทำสิ่งใด ก่อนหรือหลัง

๒) **อายชั่วกลัวบาป เป็นเครื่องประดับคนดี** หมายถึงว่า คนเราไม่ควรทำบาปทั้งทางกาย ทางวาจาและทางจิตใจ เช่น ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ไม่พูดให้ร้ายคนอื่น ไม่คิดโลภอยาก

ได้ทรัพย์สินอื่นมาเป็นสมบัติของตนเอง สิ่งเหล่านี้ เป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานอย่างยิ่ง เพราะเป็นกิเลสที่แฝงอยู่ในจิตใจของบุคคล

๓) **คนมักง่าย เพราะไม่อดทน** หมายถึง คนที่ทำอะไรหุนหันพลันแล่น คือ รีบร้อนจะเป็นคนที่อดทนไม่เป็น เมื่ออดทนไม่เป็น ไม่ชอบงานที่ต้องอดทน การทำงานก็จะสำเร็จได้ยาก ไม่ว่าจะป็นงานฝ่ายคดีโลกหรือฝ่ายคดีธรรม ถ้าขาดความอดทนอย่างเดียวย่อมจะไม่เกิดความสำเร็จ

ง. หลักธรรมที่สอนการบริหารเงิน/ทุน

เมื่อบุคคลบริหารตน คนและงานอย่างเหมาะสมแล้ว ก็ควรรู้จักการบริหารเงินหรือทุน สำหรับการทำงานด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) **จับต้องรู้จ่าย ใช้ต้องรู้สอย** หมายถึง ฝูงปลวกจอมขยัน สร้างบ้านได้ มนุษย์ที่เกียจคร้าน จะเปรียบกันว่าอย่างไร จับต้องรู้จ่าย ใช้ต้องรู้สอย ถ้าตามใจตน ความยากจนจะคอย

๒) **กินดีไว้โรค กินนรกไว้บุญ** หมายถึง คนเราจะเสพหรือกินสิ่งใดก็ควรรู้ประมาณและความพอดี หากกินเกินพอดีก็จะให้โทษ เช่น การใช้สอยเงินทองเกินฐานะหรือกินเกินฐานะของตน ย่อมจะลำบากฝืดเคือง แต่หากรู้จักประหยัด อดออม ก็จะอยู่ได้อย่างพอเพียง สันโดษและมีความสุขตามอัธยาศัยของตนเอง

๓) **ดีที่บุญ ทุนที่สร้าง** หมายถึง คนเราควรรู้จักความพอดีในการลงทุนว่าควรให้นำหนักเท่าใด เช่น หากนำทรัพย์มาทำบุญ ก็จะเป็นทรัพย์ภายในโจรลักขโมยไปไม่ได้ แต่หากนำไปลงทุนก่อสร้าง ก็อาจจะมีคนลักขโมยไปได้ ฉะนั้น จึงควรสร้างบุญไว้โดยอาศัยทรัพย์นั้น แหละเป็นทางบุญให้เกิด เช่น มีทรัพย์รู้จักเสียสละแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยการจุนเจือ ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์มีบริจาควัยสร้างถนน สิ่งของบริจาค เป็นต้น ชื่อว่า ได้บริหารทรัพย์อย่างคุ้มค่าแก่ตนและสังคม อีกทั้งเป็นบุญกุศลความดีอีกด้วย

๔.๑.๒ งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี

งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ริเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๕) ซึ่งแต่ละรุ่น มีพระภิกษุเข้าร่วมอบรม จำนวน ๗๐-๑๒๐ รูป^๓ โดยท่านจะเป็นให้ความอนุเคราะห์และความสะดวกในเรื่องการอบรม หลักสูตรอบรม ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการอบรมไม่ว่าจะเป็น ภัตตาหาร เครื่องดื่ม น้ำปานะ ค่าวิทยากร ค่า

^๓ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

พาหนะเดินทาง เป็นต้น เพื่อให้พระธรรมทูตได้ทั้งความรู้และความอบอุ่นใจในการเข้ารับการอบรมในทุกๆ รุ่น^๔ นอกจากนี้ ยังพบว่า โครงการอบรมพระธรรมทูตนี้ ช่วยให้พระธรรมทูตผู้ได้รับการอบรมจากโครงการ มีความมั่นใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น กล้าแสดงธรรมด้วยการแสดงปาฐกถาต่อหน้าสาธารณชนได้ การบรรยายธรรมมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น กานสนทนาธรรมก็ลึกซึ้งกว่าเดิม เพราะเข้าใจหลักการและวิธีการเผยแผ่ที่ถูกต้องจากนักวิชาการผู้รู้ทางพระสงฆ์ผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ตรง^๕ ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในพื้นที่หลายจังหวัดของประเทศ^๖ และช่วยให้เกิดศรัทธาความเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกดังจะเห็นได้จากจำนวนพุทธศาสนิกชนที่นับถือมีมากขึ้นทุกปี ภายหลังที่โครงการนี้สิ้นสุดแล้ว เมื่อพระธรรมทูตออกเผยแผ่ ก็จะได้พ่อแม่ของกุลบุตรที่มีศรัทธาเข้าวัดปฏิบัติธรรมมากขึ้น^๗

๔.๑.๓ งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุ

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ยังได้รับนิมนต์ให้ไปบรรยายธรรมตามที่ต่างๆ โดยเฉพาะขณะนี้ได้บรรยายธรรมออกอากาศทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย (สวท.) คลื่น ๑๐๒.๗๕ (MHz) FM ก่อนรายการ “เพชรบูรณ์บ้านเรา” เป็นประจำทุกวัน วันละประมาณ ๕ นาที ในเวลา ๐๖.๐๐ น. โดยมีกลุ่มผู้ฟังทุกระดับชั้น เช่น ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ผู้สนใจในแต่ละวันจะมีผู้ฟังรายการนี้ มากกว่า ๕,๐๐๐ รูป/คน ทั้งนี้ หัวข้อธรรมส่วนใหญ่ก็จะนำมาจากพุทธภาษิตสะกิดใจทั้ง ๑ เล่ม^๘

จากการศึกษายังพบว่า การแสดงธรรมออกอากาศนี้ ช่วยให้คนสามารถแก้ปัญหาของบุตรหลานที่ดำเนินชีวิตไม่ถูกต้อง ห่างไกลธรรมะให้เข้าใจศีลธรรมและเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น คำสอนที่เน้นเรื่องการฝึกฝนตนเองให้เป็นคนดีของสังคมที่ท่านเจ้าคุณมักจะเทศน์อยู่เสมอว่าคนเราจะต้องทำสิ่งใดๆ ด้วยตนเองก่อนแล้วจึงให้คนอื่นมาทำตอบแทนทีหลังก็ยิ่ง

^๔ สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ). รองเจ้าคณะอำเภอเมือง. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชรคุณ (เข็มพร ขนฺติพโล), เจ้าคณะตำบลน้ำก้อ, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชราภัย (ประทวน สิริธโร), เจ้าคณะตำบลห่มสั๊ก เขต ๑, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูชัยพัชรสถิต (พรชัย จันทวิโส), เจ้าคณะตำบลเขาค้อ, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ไม่สาย อย่างนอนรอวาสนาจะมาช่วยให้ร้ายวย^๕ และทำให้รู้จักว่า พระสงฆ์ที่ดีมีคุณสมบัติอย่างไร และเราชาวพุทธควรปฏิบัติตามคำสอนของพระสงฆ์ได้อย่างไร เพื่อให้ตนประสบกับความสุขในการดำเนินชีวิต อย่างน้อยชาวพุทธก็ควรมีสติ ๕ เป็นพื้นฐานชีวิต และมีมรรยาธรรม ๔ ประการ คอยกำกับชีวิตให้ดำเนินไปสู่หลักปฏิบัติที่เรียกว่า สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ การทำงานที่ถูกต้อง อาชีพสุจริต ไม่ทำผิดกฎหมาย ไม่ค้าขายยาเสพติด ไม่ยุ่งส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านและชุมชนของตนเกิดแตกแยกสามัคคีกัน^๖

นอกจากนั้น ยังทำให้คนได้ฟังและได้แง่คิดในเรื่องใหม่ๆ แปลกๆ ที่ตนไม่เคยได้ยิน ได้ฟังก่อน เพราะการฟังเทศน์ ช่วยให้เราสามารถนำหลักธรรมที่ได้ฟังแล้วนั้น มาปรับปรุงตนเอง ให้เป็นผู้บริหารผู้นำที่มีความฉลาดรอบคอบ รู้เท่าทันต่อคนและสถานการณ์อย่างมีไหวพริบ จนแก้ปัญหาที่เข้ามาในหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้ได้บังคับบัญชา มีความตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่น ตลอดจนบริบททางสังคมที่ตนเกี่ยวข้อง ก็ได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัตินี้ เพราะที่ ธรรมะย่อมรักษาคุ้มครองป้องกันภัยสำหรับผู้ปฏิบัติ อีกทั้งยังได้รับคำยกย่องชมเชยจากสังคมว่า เป็นคนดี ควรยกย่องและเอาแบบอย่าง^๗

๔.๑.๔ งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้เริ่มโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๕) โดยในแต่ละปี จะมีครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกว่า ๑๐๐ รูป เพื่อนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาออกเผยแผ่แก่เด็กและเยาวชนเป็นประจำทุกปีการศึกษา^๘

จากการศึกษาพบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างดี ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งในด้านวิทยากรหรือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ครูอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิให้คำปรึกษาเมื่อมีปัญหาเกิด

^๕ สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ เหมฤดี, อุบาสก, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ อาจารย์อานนท์ แจ่มศรี, อุบาสก, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ ผอ.จิรพงษ์ รักษาบุญ, อุบาสก, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณ์ กิตติญาโณ). รองเจ้าคณะอำเภอเมือง. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ขึ้นมา การสนับสนุนด้านทุนการศึกษาแก่สถานศึกษาที่ขอความช่วยเหลือ^{๑๓} การให้ความอุปการะด้านสถานที่และปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำเนินการ^{๑๔}

ฉะนั้น พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) จึงวางนโยบายให้พระภิกษุสามเณรในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ให้ความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน อีกทั้งได้นำหลักธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรการเรียนการสอนไปสอนเด็กและเยาวชน เช่น โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนการกุศล โรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ทั้งของภาครัฐและเอกชน ต่างก็ได้ร่วมมือกับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อจะได้จัดพระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไปเป็นครูสอน ทั้งนี้ เพื่อให้บุคลากรดังกล่าวได้ฝึกฝนความเป็นครูและรู้จักหน้าที่ที่พระภิกษุพึงปฏิบัติต่อสังคมในแง่ของการให้ธรรมทาน วิทยาทานอันเป็นสิ่งทรงคุณค่าด้านปัญญาแก่คนอื่นให้เกิดความสงบ สุขและความร่มเย็นแก่ประชาชน^{๑๕}

๔.๑.๕ งานให้อโวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน

จากการศึกษาพบว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้ออนุศาสน์หรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) การให้อโวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุ เช่น ในโอกาสวันเปิดภาคการศึกษาหรือปฐมนิเทศ วันปิดภาคการศึกษาหรือปัจฉิมนิเทศ การให้อโวาทแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสเนื่องในโอกาสการประชุมใหญ่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ในจังหวัดเพชรบูรณ์^{๑๖} ๒) การให้อโวาทอนุศาสน์แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาทั้งของภาครัฐและเอกชน เช่น การให้อโวาทในวันขึ้นปีใหม่ไทย วันครู วันพ่อและวันแม่แห่งชาติ เป็นต้น โดยมีคณะผู้บริหาร คณะครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และนักเรียน เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียง ส่วนจำนวนผู้เข้ารับฟังจะขึ้นอยู่กับโรงเรียนขนาดใหญ่ หรือขนาดเล็ก^{๑๗}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริพัชรากร (สมบัติ สิริคุตโต), รองเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวรเมธี, รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณ์ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณ์ กิตติญาโณ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๔.๑.๖ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้ความสำคัญต่อการอบรมให้โอวาทแก่พระภิกษุสามเณร เนื่องในการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการกว่าปีละ ๑๕๐ รูป เพื่อให้ผู้ปกครองของสามเณรได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นและสามเณร อีกทั้งยังรู้จักการใช้เวลาว่างในขณะปิดภาคการศึกษาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองในแง่ของการฝึกปรือด้านพฤติกรรม ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และยังเป็นการพัฒนาด้านชาวปัญญาให้รู้เท่าทันต่อสภาพปัญหาในปัจจุบันที่หลากหลายซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการเรียน^{๘๘}

จากการศึกษาพบว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้จัดอบรมและบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในแต่ละปี และให้ผลดีต่อเยาวชนในด้านต่างๆ ดังตัวอย่างเช่น

๑) นางสมคิด แก่นนาค กล่าวว่า การบวชนั้นทำให้ผู้เป็นลูกชายได้รับวิชาการทางพระพุทธศาสนา รู้จักบาปบุญคุณโทษและสมกับเกิดมาเป็นลูกผู้ชายที่จะต้องฝึกหัดตนให้เป็นคนดีก่อน คือ รู้จักนำหลักธรรมต่างๆ มาปฏิบัติให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของตนเอง^{๘๙}

๒) จ.ส.ต.ประเสริฐ มูลสา กล่าวว่า การบวชทำให้พ่อแม่และญาติๆ ได้เข้าวัดไม่ใช่เพียงแต่ผู้บวชเท่านั้น เพราะญาติพี่น้องก็อยากจะไปทำบุญกับผู้บวชด้วย ฉะนั้น จึงทั้งการพึงธรรม การทำบุญสุนทาน การหมั่นชำระจิตใจให้ผ่องใส รู้จักเสียสละความตระหนี่ คลายความเห็นแก่ตัวลงได้มาก และพร้อมที่จะทำความดีเพื่อสังคมได้เสมอ^{๙๐}

๓) น.ส.วันเพ็ญ จันทร์พิลา กล่าวว่า การบวชทำให้ได้รู้จักกับคำว่า ความดีคืออะไร และเราจะทำความดีโดยวิธีใดบ้าง ซึ่งความดีที่เกิดจากการบวช ทำได้ทั้งกายและทางวาจา งดเว้นจากโทษต่างๆ ก็เชื่อว่าผู้บวชได้บุญมากแล้ว เช่น แต่เดิมเคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ถึงวัน มักดื่มสุรา ก็วันการดื่ม มักเล่นการพนันก็ลดละเลิก มักเที่ยวกลางคืน ก็วันได้ ฉะนั้น การบวช จึงได้บุญมาก^{๙๑}

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูพัชรปญญาภรณ์ (ประจวบ ปุญญาโม), เจ้าคณะตำบลท่าโรง เขต ๒, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นางสมคิด แก่นนาค, นักศึกษาปี ๓, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๙๐} สัมภาษณ์ จ.ส.ต.ประเสริฐ มูลสา, นักศึกษาปี ๓, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๙๑} สัมภาษณ์ น.ส.วันเพ็ญ จันทร์พิลา, นักศึกษาปี ๓, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๔) แม่อรุณ ภูจอมนาค กล่าวว่า การบวชทำให้ผู้บวชรู้จักการพูดที่ดี การพูดชอบ พูดไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อตนและคนอื่น เช่น ไม่พูดปด ไม่พูดโกหก หลอกลวงคนอื่น^{๒๒}

๕) นายแสงอาจ กันดก กล่าวว่า ผู้ผ่านการบวชเรียนเขียนอ่านแล้ว มักจะเป็นคนที่มีนิสัยชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเห็นว่า เขาตกทุกข์ได้ยาก หรือไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเรื่องใดเรื่องหนึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องของตนโดยตรงก็ตาม^{๒๓}

๖) นางธัญรดา สีชัยยา กล่าวว่า การบรรพชา เป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ารับการศึกษาด้านหลักไตรสิกขา ๓ คือ ฝึกฝนตนให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต (อธิศีลสิกขา) ฝึกฝนตนให้เป็นคนมีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ฝ่ายอกุศลหรือฝ่ายบาป เช่น มีจิตไม่คิดเบียดเบียนคนอื่น แต่มีจิตเมตตา มักช่วยเหลือคนอื่น การมีจิตบำเพ็ญประโยชน์มักให้มากกว่าจะเอา เป็นต้น (อธิจิตตสิกขา) และฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนรู้จักลงมือปฏิบัติงานอย่างจริงจัง มีระบบ มีโครงการชัดเจน คิดเป็น รู้จักการแก้ปัญหาด้วยปัญญา ไม่ใช่ใช้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล (อธิปัญญาสิกขา)^{๒๔}

สรุปได้ว่า พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้ความสำคัญในภารกิจ ๖ ด้าน คือ การปกครอง เป็นพระเถระอีกรูปหนึ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีจริยวัตรที่งดงาม มีข้อวัตรที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ถือตนว่าเป็นพระผู้ใหญ่มียศสูง หน้าตาอึมเข้มแจ่มใส มีอัธยาศัยงดงาม ต้อนรับผู้ไปมาหาสู่สมาคมด้วยอามิสปฏิสันถาร เช่น น้ำดื่ม อาหาร สอบถามด้วยธรรมปฏิสันถาร มีเมตตาจิตอยู่เสมอ หากช่วยเหลือสิ่งใดได้ก็จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือโดยไม่รอช้า เป็นที่รักและเคารพแก่ผู้พบเห็น การศึกษาเน้นความทันสมัยหรือทันยุคทันเทคโนโลยี ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ละการศึกษาดั้งเดิมคือ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี การศึกษาสงเคราะห์เน้นโรงเรียนการกุศลเป็นหลัก การเผยแผ่มีหลายรูปแบบ คือ เทศนาอบรมด้วยตนเอง ตั้งหน่วยอบรมขึ้นมาหลายหน่วย ฝึกฝนบุคลากรให้ใช้สื่อที่ทันสมัยได้อย่างเหมาะสม มีสื่อสิ่งพิมพ์หรือหนังสือพุทธศาสนิตสาระกิจ เป็นเครื่องมือเตือนสติประชาชนและบอกทางมงคลแก่ชีวิตให้นำไปปฏิบัติได้จริง การสาธารณูปการ ได้ก่อสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาต่างๆ ไว้มาก และด้านสาธารณสงเคราะห์ ก็ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่ไปขอความอนุเคราะห์เท่าที่กำลังของท่านจะกระทำได้

^{๒๒} สัมภาษณ์ แม่อรุณ ภูจอมนาค, อุบลาคา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายแสงอาจ กันดก, นักศึกษาปี ๑, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางธัญรดา สีชัยยา, นักศึกษาปี ๑, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในด้านอื่นๆ คือ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญได้แก่ มุ่งสอนให้คน รู้จักบริหารตน บริหารคน บริหารงานและบริหารเงิน งานอบรมพระธรรมทูตประจำปีมุ่งส่งเสริมให้พระภิกษุเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละปี งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุมุ่งสื่อยังผู้ฟังให้เกิดคติธรรมนำชีวิต งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนมุ่งส่งเสริมด้านบุคลากรให้มีศักยภาพด้านครูสอน งานให้อิวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุ สามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน มุ่งให้เกิดความเข้าใจในหลักพุทธธรรมแล้วนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี มุ่งให้กุลบุตรเข้าวัดปฏิบัติธรรม และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษา วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้าและพระสาวก (๒) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบต่างๆ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ เป็น การศึกษาเชิงคุณภาพ และมีการสัมภาษณ์รายบุคคล คือ กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาวิจัยอีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์และได้ ข้อมูลที่เที่ยงตรงมากที่สุดกับความเป็นจริงในสภาพปัญหาในปัจจุบันที่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่หลักพุทธ ธรรมพึงประสบในด้านต่างๆ ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้า

วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธรเจ้า ได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายในการสอน มี หลักการสอน มีลีลาในการสอน รูปแบบการสอน ตลอดจนวิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น การ สอนทวนธรรม เป็นต้น ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลพบว่า หลังพุทธ ปรินิพพานได้ ๑ เดือน คณะสงฆ์ในขณะนั้น (ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์) ก็ได้วางนโยบายใหม่ คือ เริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้งหนึ่ง และในเวลาต่อมาทำอีก ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งที่ ๑ นี้เองมีผล ใ้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่เข้ามายังประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเริ่มจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชอันเป็นผลมาจากตติย สังคายนา (หลังพุทธปรินิพพานราว ๓๐๐ ปี) โดยมีพระโสณะและพระอุตตระได้นำหลักธรรมคำ สอนมาเผยแผ่เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๕ และพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับตั้งแต่สมัย สุโขทัย อยุธยา รัตนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ แต่บางยุคก็ดื้อๆ ดอน เนื่องจากศาสนาถูกโยงไว้กับ บุคคลในทางการปกครองประเทศหรือการเมือง หากผู้นับถือมีศรัทธามาก ก็เจริญ หากมีศรัทธา น้อย ก็ทร่วงตัว มาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน (ร.๕)

หลังจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพิจารณาถึงบุคคลที่จะสอนธรรม
 ตอนแรกก็ทรงท้อพระทัยในการสอน แต่ก็ทรงเห็นว่ายังมีบุคคลผู้มีกิเลสน้อยอยู่ เมื่อได้รับฟังธรรม
 เทศนาของพระพุทธองค์แล้ว สามารถได้ดวงตาเห็นธรรม จึงทรงโปรดแสดงธรรมแก่เทวดาและ
 มนุษย์ทั้งหลายในกาลต่อมา พระพุทธองค์ทรงใช้ยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เปรียบ
 ได้กับ “ยุทธวิธีเมืองลัมปา” นั่นคือ ทรงตัดสินพระทัยในการเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อม
 ด้วยเหล่าข้าราชการบริพาร เมื่อพระราชาและเหล่าเสนาอำมาตย์สดับฟังธรรมเทศนา ได้ดวงตาเห็น
 ธรรมแล้ว ประชาชนทั่วไปก็จะเกิดศรัทธาเลื่อมใสตามประมุขของตนเอง

๕.๑.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุติณฺโรร)

ในรูปแบบต่างๆ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุติณฺโรร) ภารกิจ ๖ ด้าน คือ
 การปกครอง เช่น มอบนโยบายต่างๆ แก่เจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑๑ อำเภอตามภารกิจและหน้าที่ซึ่ง
 ปราบกฏตามกฎหมายอาญา การศึกษาได้ส่งเสริมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีและแผนก
 สามัญศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ได้ส่งเสริมโรงเรียนการกุศลวัดมหาธาตุ การเผยแผ่ได้ส่งเสริม
 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งทางสถานีวิทยุ และสิ่งพิมพ์ คือ หนังสือพุทธภาษิตเล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓
 การสาธารณูปการได้ก่อสร้างศาสนวัตถุจำนวนหลายรายการ เช่น พระวิหาร กุฏิสงฆ์ การ
 สาธารณะสงเคราะห์ได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่ประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และใกล้เคียง
 เช่น การบริจาคถุงยังชีพ การสร้างถนน ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี
 (สุรินทร์ ชุติณฺโรร) ในด้านอื่นๆ คือ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ ที่มี
 วัตถุประสงค์สำคัญ คือ มุ่งสอนให้คนรู้จักบริหารตน บริหารคน บริหารงานและบริหารเงิน งาน
 อบรมพระธรรมทูตประจำปีมุ่งส่งเสริมให้พระภิกษุเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในการเผย
 แผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละปี งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุมุ่งสื่อผู้ฟังให้เกิดศรัทธา
 นำชีวิต งานส่งเสริมครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมุ่งส่งเสริมด้านบุคลากรให้มีศักยภาพด้านครู
 สอน งานให้อิวาทอนุศาสน์แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน มุ่งให้เกิดความเข้าใจ
 ในหลักพุทธธรรมแล้วนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
 ประจำปี มุ่งให้กุลบุตรเข้าวัดปฏิบัติธรรม และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากที่สุด อีกทั้งหลัก
 เว้นจากยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ

๕.๑.๓ วิเคราะห์ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ได้ให้ความสำคัญในภารกิจ ๖ ด้าน คือ การปกครอง เป็นพระเถระอีกรูปหนึ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีจริยวัตรที่งดงาม มีข้อวัตรที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ถือตนว่าเป็นพระผู้ใหญ่มียศสูง หน้าตาอึมเข้มแจ่มใส มีอัธยาศัยงดงาม ต้อนรับผู้ไปมาหาสู่ สมาคมด้วยอามิสปฏิสันถาร เช่น น้ำดื่ม อาหาร สอบถามด้วยธรรมปฏิสันถาร มีเมตตาจิตอยู่เสมอ หากช่วยเหลือสิ่งใดได้ก็จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือโดยไม่รอช้า เป็นที่รักและเคารพแก่ผู้พบเห็น การศึกษาเน้นความทันสมัยหรือทันยุคทันเทคโนโลยี ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ละการศึกษา คั้งเดิมคือ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี การศึกษาสงเคราะห์เน้นโรงเรียนการกุศลเป็นหลัก การเผยแผ่มีหลายรูปแบบ คือ เทศนาอบรมด้วยตนเอง ตั้งหน่วยอบรมขึ้นมาหลายหน่วย ฝึกฝน บุคลากรให้ใช้สื่อที่ทันสมัยได้อย่างเหมาะสม มีสื่อสิ่งพิมพ์หรือหนังสือพุทธภาษิตสะกิดใจ เป็น เครื่องมือเตือนสติประชาชนและบอกทางมงคลแก่ชีวิตให้นำไปปฏิบัติได้จริง การสาธารณูปการ ได้ ก่อสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาต่างๆ ไว้มาก และด้านสาธารณะสงเคราะห์ ก็ได้ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่ไปขอความอนุเคราะห์เท่าที่กำลังของท่านจะกระทำได้ ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ใน ด้านอื่นๆ คือ งานแต่งตำรา พุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๓ ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญได้แก่ มุ่ง สอนให้คนรู้จักบริหารตน บริหารคน บริหารงานและบริหารเงิน งานอบรมพระธรรมทูตประจำปี มุ่งส่งเสริมให้พระภิกษุเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละปี งานแสดงธรรมออกอากาศสถานีวิทยุมุ่งสื่อยังผู้ฟังให้เกิดคติธรรมนำชีวิต งานส่งเสริมครูพระสอน ศิลธรรมในโรงเรียนมุ่งส่งเสริมด้านบุคลากรให้มีศักยภาพด้านครูสอน งานให้อิโวาทอนุศาสน์แก่ พระภิกษุสามเณรตลอดจนเด็กและเยาวชน มุ่งให้เกิดความเข้าใจในหลักพุทธธรรมแล้วนำไปใช้ได้ จริงในชีวิตประจำวัน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี มุ่งให้กุลบุตรเข้าวัดปฏิบัติ ธรรม และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะทั่วไป ผู้วิจัย เห็นว่า ควรนำเสนอใน ๒ ประเด็นหลัก ได้แก่

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ในการปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองโดยพระสงฆ์ ศาสนทายาทผู้ได้รับอนุญาตจากพระพุทธเจ้าโดยตรง เรียกว่า “ภิกษุบริษัท” ในบรรดาบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา คือ ให้พระสงฆ์มีอำนาจและบทบาทที่แสดงออกต่อสังคม ประชาชน พุทธศาสนิกชนอย่างเหมาะสมแก่สมณสาธูของตน เพื่อเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ไว้ให้อยู่นานเท่านานของศรัทธาและปัญญาแห่งพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติตามได้ ตลอดจนเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมไปยังเวไนยบุคคล บุคคลผู้ที่ควรแก่การบรรลัทธิธรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าว การเผยแผ่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) จึงเป็นหน้าที่ที่จำเป็นอย่างยิ่งตามพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่าจะมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการสำคัญแล้วก็ตาม แต่การบริหารจัดการด้านคณะสงฆ์ ก็จะต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ เข้ามาร่วมสนับสนุน เนื่องจากปัจจัยภายนอก เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของประชาชน ในแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวแปรสำคัญได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้บริหารงานปกครองคณะสงฆ์ ต่อไปนี้

๑) การบริหารงานระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ควรมีการฝึกอบรมให้เจ้าอาวาสมีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ตามภาระงาน ๖ ด้าน ที่คณะสงฆ์กำหนดไว้

๒) กองงานพระธรรมทูต ควรกำหนดนโยบายให้มีการฝึกอบรมพระธรรมทูต ให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้น มีตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ศึกษาการรับรู้และปฏิบัติตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคมของพระสังฆาธิการในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

๒) การศึกษาเปรียบเทียบงานด้านสาธารณสงเคราะห์หรืองานคณะสงฆ์ด้านอื่นๆ ระหว่างคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์กับคณะสงฆ์จังหวัดอื่นๆ

๓) การศึกษาผลการบริหารจัดการการศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์กับการพัฒนาคุณภาพของภิกษุสามเณร

๔) ศึกษาบทบาทการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

๕) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนกลุ่มน้อยในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(๑) หนังสือ :

คณะสงฆ์ภาค ๔. อบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง คณะสงฆ์ภาค ๔. นครสวรรค์ : โรงพิมพ์สี่แคว,

๒๕๔๕.

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

คณินันต์ จันทร์บุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

ม.ป.พ., ๒๕๓๒.

จางงัก ทองประเสริฐ. ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ

อภิธรรมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____ . ตรรกศาสตร์กับการเผยแพร่ศาสนา. ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ชฎานินทร์. หลักการพูดของ ๕ นักปราชญ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ. พระพุทธเจ้าสอนอะไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสติมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

บำรุง สุขพรรณ. จิตวิทยาการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย :

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ประเวศ วสี. พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

- ปิ่น มุกข์นิตย์. พุทธศาสตร์ ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๐.
- _____ . พุทธวิธีครองใจคน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๕๕.
- _____ . บทบาทพระบรมครู. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๑๕๐๖.
- _____ . วิธีพูดของข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๒.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. รวมปาฐกถายอดอดีต. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๒๗.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : แปลสืบเจ็ด, ๒๕๔๘.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ธรรมกับการศึกษาของไทยเอกสารทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). การบริหารวัด. ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- _____ . พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๕ กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- _____ . พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ รมมวาทโน). เทศนาว่าไรดี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๑.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร รมุมจิตโต) พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.
- _____ . อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์. ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาดนัด อุดจारी และพระปลัดอำพล สุธีโร. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. พระพุทธศาสนาในอินเดียน พัฒนาการและสารัตถ

ธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี). พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาสังคม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระศรีพัชโรดม (สุรินทร์ ชูตินุชโร). พุทธภยิตสะกิดใจ เล่ม ๑, ม.ป.พ. พิมพ์เป็นธรรม

บรรณาการ เนื่องในวโรกาส พระราชพัชราภรณ์ (สุรินทร์ ชูตินุชโร) เจ้าคณะจังหวัด เพชรบูรณ์ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ “พระเทพรัตนกวี” ๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.

_____ . พุทธภยิตสะกิดใจ เล่ม ๒, ม.ป.พ. พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในวโรกาส พระ

ครูพัชรธรรมโสภิต (ชูชาติ ชูดีปัญญา) รองเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่ “พระพิศาลพัชรกิจ” ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒.

_____ . พุทธภยิตสะกิดใจ เล่ม ๓, ม.ป.พ. พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในวโรกาส พระ

มหาลักษณ์ กิตติญาโณ ป.ช.๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่ “พระศรีพัชโรดม” ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมปัญญา). เคล็ดลับกับศิลปะการเทศน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

ศิลปะสยามบรรจุกัมภ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

พิสิฐ เจริญสุข. คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา,

๒๕๓๕.

มณฑล ไบบัว. หลักและสื่อสารทฤษฎีการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักทฤษฎีการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘.
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.
- มานี ไชยธีรานุกูลศิริ และคณะ. บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลางและภาค
ตะวันออก. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญ
ทัศน์, ๒๕๒๕.
- วศิน อินทสระ และไชย ฌ พล. พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลก
กว้าง. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ม.ป.ป.
- _____. พุทธวิธีการสอน. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- วัดสุทัศนเทพวราราม. ขุมทรัพย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพ, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สันทิ ขยมจรี). วิถีนักเทศน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพ,
๒๕๔๒.
- สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ฑมฺมชโร). สากลศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- สุธัมมปาโล ภิกขุ. เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นใหญ่ในแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____. พุทธศาสนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๓๕.
- องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. วิชาการเทศนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- อรวรรณ ปิณฑ์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

(๒) บทความ :

เต็มใจ ศรีนวล. “โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนแห่งความหวังของสังคมไทย”. วารสารวิทยากรย์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๐๔ (มกราคม-มีนาคม) : ๑๕.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ชาญชัย จันทร์วิวัฒน์และคณะ. “ชีวประวัติและผลงานของพระราชพัชรการณ (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) .

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต. สาขาการบริหาร
การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๔.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. “ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการ
พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหา
บัณฑิต. สาขาสื่อสารมวลชนภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

บำรุง สุขพรรณ. “พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนา
ชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนาจการกลางรักษาความ
ปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) จังหวัดเชียงราย”. รายงานผลการวิจัย หมายเลข ๕.
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

ปนัดดา นพพานวัน. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมของสถาบันการสงฆ์
ไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก). “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของ
พระเทพสิงหนุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขา
ธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระวัช ฐนีสฺสโร (อินทะไชย). “การศึกษาชีวิตและงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุ
วิสุทธาจารย์ (ทองใบ ปกสฺสโร)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง) “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน.”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาจรูญ ปลูกวโร (อินทร์ยงค์). “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาจิระศักดิ์ ฐมมเมธี (สังเมฆ). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธรศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคน ภาษารธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม (จันทร์คุ้ม), “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภณ), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปรียัติเวที (สุเทพ สุสุธรมฺโม).” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหานิมิตร ลิกขรสวณฺโณ (ทิพย์ปัญญาเมธี). “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระศรีศิลป์สุนทรวาที (ศิลป์ ลิกขรสวณฺโณ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาบุญเลิศ ฐมมทสุลี (โอบุสสุ). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม). “การศึกษากการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระราชรัตนรังสี (วิรุฑฺฐ วิรุฑฺฐโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาไพสิทธิ สัตยวรุฑ. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท ศึกษากรณี : พระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺทรโย. “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่เทียน จิตตสุโก”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดิ์. “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการศึกษาฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรม
 ทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
 มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

พระมหาสัญญา ปณฺญาวิจิตโต (โปรงใจ). “ศึกษารูปแบบแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครู
 พิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตาแพร เขื่อไม้”)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
 มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดี
 (วีระ ภัทฺทจารี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง). “การศึกษายบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการ
 เผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกโร. “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมพระราชวรมนี (ประยูร ฐมฺมจิตโต).”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

รัตนภรณ์ บางจริง. “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี(ปัญญานันทภิกขุ)”.
วิทยานิพนธ์ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
 วัชรโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๗.

สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ. “การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์.” **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหา
 บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ก. สังเขปประวัติของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีประวัติที่น่าสนใจโดยย่อ ดังต่อไปนี้

๑) ชาติภูมิ

พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๕) ดำรงตำแหน่งเป็น เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ นามเดิมว่า “สุรินทร์” นามสกุล แยมสุข เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๐ ณ บ้านหาดเหนือ ตำบลพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ บิดาชื่อ นาค มารดาชื่อ มณี

๒) ช่วงปฐมวัย

มารดาพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เล่าให้ฟังว่า ก่อนตั้งครรภ์บิดามารดาต้องลำบากในการประกอบอาชีพ ฐานะยากจนต้องอาศัยอยู่ในเรือเร่ร่อนหาไม้เพื่อนำไปเผาถ่านขายตามลำน้ำแควน้อย อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อมารดาเริ่มตั้งครรภ์จึงกลับมาภูมิลำเนาเดิม คือ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ขณะตั้งครรภ์คุณแม่ได้ดูแลมารดาไม่ให้ทำงานหนักคุณแม่ทำนายว่า หลานคนนี้ต้องเป็นชาย จึงตั้งชื่อล่วงหน้าว่า “สุรินทร์” สำเนียงภาษาถิ่นว่า “สุรินทร์” ระยะเวลาที่ใกล้คลอดบิดามารดาอาศัยอยู่ในเรือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ มารดา ตั้งใจจะไปทำบุญที่วัด แต่คุณแม่ย่ำได้ห้ามไว้เพราะใกล้เพราะใกล้คลอดและได้ชวนมารดาของท่านขึ้นจากเรือไปอาศัยอยู่บนบ้านญาติ คุณแม่ย่ำได้เตรียมการสำหรับทำคลอด ขณะนั้นเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น. ชาวบ้านกำลังกลับจากทำบุญ มารดาเริ่มปวดท้องและคลอดบุตรอย่างง่ายดายไม่ได้รับความเจ็บปวดทรมาน โดยคุณแม่ย่ำทำหน้าที่เป็นหมอดำแย ทันทีที่คลอดออกมา คุณแม่ย่ำได้อุทานว่า “สุรินทร์ ของยายคลอดแล้ว” วันนั้น คือ วันที่ ๑๕ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๐ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีฉลู ซึ่งเป็นวันมาฆบูชา บิดามารดา จึงตั้งความหวังว่าจะให้บวชโดยไม่สึกและให้การอบรมเด็กชายสุรินทร์ ตั้งแต่เยาว์วัยว่า ต้องตั้งใจเรียน เพื่อสอบเป็นมหาให้ได้ ตั้งแต่เกิดมาจนถึงอายุได้ ๑๒ ขวบ ต้องอาศัยอยู่ในเรือขึ้นลงในแม่น้ำเจ้าพระยาตลอด ภายหลังอยู่เป็นหลักแหล่งที่คลองบางประมุง บ้านท่าซุด ตำบลบางประมุง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ถึงแม้ว่าเป็นวัยที่ต้องไปโรงเรียน แต่ท่านมีชีวิตแปลกกว่าเด็กคนอื่นในวัยเดียวกัน เพราะบิดามารดา ให้เรียนหนังสือที่บ้าน โดยท่านทั้งสองทำหน้าที่เป็นครู

เนื่องจากเกรงว่า หากให้ไปเรียนที่สถานศึกษาจะทำให้มีความรู้ทางโลกมากอาจบวชไม่นาน อีกทั้งบิดามีวิชาทำนายดวงชะตาได้ทำนายบุตรชายอย่างสม่าเสมอว่าต้องบวชไม่สึก เมื่อท่านสอนให้บุตรอ่านออกเขียนได้ภายในเวลาไม่ถึง ๑ ปี หนังสือเล่มแรกที่ท่านอ่านคือ หนังสือ

ธรรมะ นอกจากอ่านหนังสือธรรมะแล้วต้องเรียนวิชาคณิตศาสตร์และวิชาอื่นๆ ด้วย เช่นเดียวกับการเรียนการสอนในโรงเรียน สิ่งที่สอนมากกว่าในโรงเรียนคือ การอบรมให้ความรู้ เรื่องธรรมะ การบ้านคือ ท่านต้องอ่านหนังสือธรรมะเป็นกิจวัตรประจำวัน นอกจากนี้ ต้องตักบาตรพระทุกวัน ในละแวกนั้นจะมีพระบิณฑบาตทางเรือและวันพระต้องทำบุญที่วัดทุกวันพระก่อนนอนต้องสวดมนต์ทุกคืน

๓) บรรพชา อุปสมบท

เนื่องจากวัยเยาว์บิดามารดาได้สอนด้วยตนเองที่บ้านจนอายุได้ ๑๒ ขวบ เมื่ออายุได้ ๑๓ ขวบ บิดามารดาได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระครูอุทัยธรรมวินิจ (จิว) วัดเนินเหล็ก จังหวัดอุทัยธานี และได้บรรพชาวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๕๔ ณ วัดเนินเหล็ก พระอุดมธรรมภาณ (สม) เจ้าคณะอำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานีเป็นพระอุปัชฌาย์

๔) การศึกษา และสมณศักดิ์

พ.ศ.๒๔๕๔- ๒๔๕๖ สอบได้นักธรรมตรี โท เอก ตามลำดับ

อายุ ๑๕- ๒๕ พระครูอุทัยธรรมวินิจ (จิว) นำไปฝากเรียนภาษาบาลีกับพระเมธีวรคณาจารย์ (เข้า) วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ได้กลับมาอุปสมบท ณ วัดเนินเหล็ก จังหวัดอุทัยธานี เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๒ โดยมีพระครูพระอุทัยธรรมวินิจเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วกลับมาอยู่ที่วัดโพธารามตามเดิม

พ.ศ.๒๕๐๓- ๒๕๐๖ สอบได้เปรียญธรรม ๓- ๕ เรียนพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก เรียนภาษาอังกฤษกับพระอาจารย์อุชฌ์มานันท์ เรียนพระอภิธรรมปิฎก ภาษาอังกฤษกับอาจารย์เอี่ยม สุหรัย และอาจารย์อินต๊ะ ปฏิบัติพระกรรมฐานกับอาจารย์อุอินทวังสะ และพระอาจารย์สว่างย์ เปมลีโล

พ.ศ.๒๕๐๖ -๒๕๑๓ อายุ ๒๕- ๓๒ ปี พระครูนิพัทธ์ธรรมศาสตร์ (แหม่ม) อดีตเจ้าคณะอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ขอให้ไปช่วยสอนพระปริยัติธรรมที่วัดโกรกพระได้ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๖ ขณะสอนได้เรียนบาลีและสามัญศึกษาเพิ่มเติมควบคู่ไปด้วย

พ.ศ.๒๕๐๘ สอบได้มัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนวินิจประสิทธิ์เวท จังหวัดอุทัยธานี

พ.ศ.๒๕๑๐ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค อายุ ๓๒ ปี โดยมีพระเพชรบูรณคุณาวาส (แพ) เป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ.๒๕๑๓ และในปีเดียวกันได้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสและพระธรรมทูต

พ.ศ.๒๕๑๔ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค และได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบูรณ์

พ.ศ.๒๕๑๗ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่
พระศรีพัชโรดม

พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นประธานหน่วยอบรมสัทธิวิหาริก และได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ.๒๕๒๒ เป็นกรรมการตรวจสอบใบตอบธรรมสนามหลวง

พ.ศ.๒๕๒๒ เป็นประธานหน่วยอบรมพรหมจารีณี ประธานหน่วยสงเคราะห์ วัด
ยากจนและวัดในเขตก้นดง (กฐินตกค้าง)

พ.ศ.๒๕๒๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบูรณ์ (ขณะนั้นวัด
มหาธาตุยังมีฐานะเป็นวัดราษฎร์)

พ.ศ.๒๕๒๕ เป็นผู้จัดการโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นประธานหน่วยบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี

พ.ศ.๒๕๒๗ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นประธานชมรมผู้ปฏิบัติธรรม

พ.ศ.๒๕๓๒ เป็นพระปริยัตินิเทศก์จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ.๒๕๓๔ เป็นครูใหญ่โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นรองประธานพระธรรมทูตจังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ปรับปรุงพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองใน
ด้านต่างๆ มากมาย ทั้งในด้านการสาธารณูปโภค สร้างสิ่งก่อสร้างบูรณะต่อเติมปรับปรุงตั้ง
หลักฐานเชิงประจักษ์ในปัจจุบัน

พ.ศ.๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่
พระราชพัชรภรณ์

พ.ศ.๒๕๕๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่
พระเทพรัตนกวี

ภาคผนวก ข.

(ก) แบบสัมภาษณ์ สำหรับพระสังฆาธิการ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHISM PROPAGATION WORKS OF

PHRATHEPRATTANAKAWI (SURIN JUTINDHARO)

@@@@@@@@@@

คำชี้แจง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และกลุ่มคฤหัสถ์ ผู้เคยร่วมปฏิบัติธรรม การฟังเทศน์ การบรรยายและกิจกรรมอื่นทางพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๕๑ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑) พระสังฆาธิการ	จำนวน ๑๐ รูป
๒) อุบาสก	จำนวน ๑๕ คน
๓) อุบาสิกา	จำนวน ๑๕ คน
๔) นักเรียน/นักศึกษา	จำนวน ๑๐ คน
๕) เจ้าหน้าที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์	๑ คน

ตอนที่ ๑ กรอกข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

โปรดกรอกข้อมูลที่เป็นจริงของท่านเท่านั้นในข้อต่อไปนี้

๑. ชื่อ.....(ฉายา/นามสกุล).....

อายุ.....ปี

ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ คือ

() เจ้าคณะจังหวัด () รองเจ้าคณะจังหวัด () เจ้าคณะอำเภอ

() รองเจ้าคณะอำเภอ () เจ้าคณะตำบล () เจ้าอาวาส () อื่นๆ.....

๒. วุฒิทางการศึกษา () ม.๓ - ม.๖. () อนุปริญญา () ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี

() อื่นๆ (ระบุ).....

๓. ท่านรู้จักพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เป็นระยะเวลากี่ปี

() ๑-๕ ปี () ๖ - ๑๐ ปี () มากกว่า ๑๐ ปี

๔. ท่านจำพรรษาอยู่ที่วัด.....
เลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ เรื่อง รูปแบบและวิธีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

๑. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยการใช้คำเปรียบเทียบหรือไม่? ยกตัวอย่างด้วย

.....
.....
.....

๒. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยยกอุทาหรณ์/เล่าเรื่องประกอบหรือไม่? ยกตัวอย่างมาด้วย

.....
.....
.....

๓. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยการยกพุทธภาษิต/คติพจน์ คำคมหรือไม่? ยกตัวอย่างมาด้วย

.....
.....
.....

๔. ท่านทราบวิธีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) หรือไม่?

.....
.....

๕. รูปแบบการเผยแพร่ด้วยงานเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ท่านคิดว่ามีความสำคัญอย่างไร และมีประโยชน์ในด้านใดบ้าง

.....
.....

๖. ท่านคิดว่าการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีปัญหาอะไรบ้าง และท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้ได้อย่างไร

(๑) ปัญหาด้านการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนและวิธีแก้ไข

.....
.....
.....

(๒) ปัญหาด้านการปฏิบัติธรรมและวิธีแก้ไข

.....
.....
.....

(๓) ปัญหาด้านงานเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวิธีแก้ไข

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ หัวข้อสัมภาษณ์ เรื่อง ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี

(สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์

ก. สัมภาษณ์ผลงาน ๖ ด้าน

๑. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการปกครองมีหลักการบริหารหมู่คณะสงฆ์อย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๒. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการศึกษา มีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๓. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....

๔. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการเผยแผ่หลักธรรม มีรูปแบบและวิธีการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....

.....

.....

๕. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการสาธารณูปการมีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....

.....

.....

๖. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการสาธารณะสงเคราะห์มีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....

.....

.....

ข. สัมภาษณ์ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑. ท่านทราบหรือไม่ว่าผลงานด้านเผยแผ่ที่ส่งผลต่องานพระนักพัฒนาและเกียรติคุณของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๒. ท่านทราบหรือไม่ว่าผลงานด้านเผยแผ่ที่ส่งผลต่องานส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นมีอะไรบ้าง ?

(๑) งานส่งเสริมวัฒนธรรม คือ.....

.....

.....

.....

(๒) งานส่งเสริมด้านประเพณีท้องถิ่น คือ.....

.....
.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะของท่านที่มีต่อการเผยแพร่หลักพุทธธรรมตามภารกิจคณะสงฆ์ ๖ ประการ
ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินุชโร)

ข้อเสนอแนะด้านการปกครอง

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษา

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการเผยแพร่

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณูปการ

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณะสงเคราะห์

.....
.....

พระพิสิษฐ์ ฉานิสฺสโร (ปานจรูญทิพย์)

นิสิตปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนา (พธ.ม.)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น ปีการศึกษา ๒๕๕๔

สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัดเพชรบูรณ์

(ข) แบบสัมภาษณ์ สำหรับคฤหัสถ์

วิทยานิพนธ์ เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHISM PROPAGATION WORKS OF
PHRATHEPRATTANAKAWI (SURIN JUTINDHARO)

@@@@@@@@@@

คำชี้แจง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และกลุ่มคฤหัสถ์ ผู้เคยร่วมปฏิบัติธรรม การฟังเทศน์ การบรรยายและกิจกรรมอื่นทางพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Perposive Sampling) จำนวน ๕๑ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑) พระสังฆาธิการ	จำนวน ๑๐ รูป
๒) อุบาสก	จำนวน ๑๕ คน
๓) อุบาสิกา	จำนวน ๑๕ คน
๔) นักเรียน/นักศึกษา	จำนวน ๑๐ คน
๕) เจ้าหน้าที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์	๑ คน

ตอนที่ ๑ กรอกข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

โปรดกรอกข้อมูลที่เป็นจริงของท่านเท่านั้นในข้อต่อไปนี้

๑. ชื่อ.....(นามสกุล).....

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบันของท่าน คือ.....

เพศ [ ] ชาย [ ] หญิง อายุ.....ปี

๒. สถานภาพ [ ] โสด [ ] สมรส

อื่นๆ ระบุ.....

๓. วุฒิทางการศึกษา ( ) ม.๓ - ม.๖. ( ) อนุปริญญา ( ) ปริญญาตรี

( ) สูงกว่าปริญญาตรี

( ) อื่นๆ (ระบุ).....

๔. ท่านรู้จักพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เป็นระยะเวลากี่ปี

( ) ๑-๕ ปี ( ) ๖ - ๑๐ ปี ( ) มากกว่า ๑๐ ปี

๕. ที่อยู่ปัจจุบัน คือ

บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ เรื่อง รูปแบบและวิธีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี

(สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

๑. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยการใช้คำเปรียบเทียบ หรือไม่? ยกตัวอย่างด้วย

.....
.....
.....

๒. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยยกอุทาหรณ์/เล่าเรื่อง ประกอบหรือไม่? ยกตัวอย่างมาด้วย

.....
.....
.....

๓. ท่านเคยฟังธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยการยกพุทธภาษิต/คติพจน์ คำคมหรือไม่? ยกตัวอย่างมาด้วย

.....
.....
.....

๔. ท่านทราบวิธีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) หรือไม่?

.....
.....

๕. รูปแบบการเผยแพร่ด้วยงานเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ท่านคิดว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์ในด้านใดบ้าง

.....
.....

๖. ท่านคิดว่าการเผยแพร่หลักพุทธธรรมของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีปัญหา อะไรบ้าง และท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้ได้อย่างไร

(๑) ปัญหาด้านการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนและวิถีแก้ไข

.....
.....
.....

(๒) ปัญหาด้านการปฏิบัติธรรมและวิถีแก้ไข

.....
.....
.....

(๓) ปัญหาด้านงานเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีแก้ไข

.....
.....

ตอนที่ ๓ หัวข้อสัมภาษณ์ เรื่อง ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี

(สุรินทร์ ชุตินฺธโร)

ก. สัมภาษณ์ผลงาน ๖ ด้าน

๑. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการปกครองมีหลักการบริหารหมู่
คณะสงฆ์อย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๒. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการศึกษา มีหลักการบริหาร
จัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๓. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีหลักการ
บริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๔. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการเผยแผ่หลักธรรม มีรูปแบบและวิธีการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๕. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการสาธารณูปการมีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

๖. พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในฐานะผู้นำด้านการสาธารณะสงเคราะห์มีหลักการบริหารจัดการอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเชิงประจักษ์มาแสดง

.....
.....
.....

ข. สัมภาษณ์ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑. ท่านทราบหรือไม่ว่าผลงานด้านเผยแผ่ที่ส่งผลต่องานพระนักพัฒนาและเกียรติคุณของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) มีอะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๒. ท่านทราบหรือไม่ว่าผลงานด้านเผยแผ่ที่ส่งผลต่องานส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นมีอะไรบ้าง ?

(๑) งานส่งเสริมวัฒนธรรม คือ.....

.....
.....
.....

(๒) งานส่งเสริมด้านประเพณีท้องถิ่น คือ.....

.....
.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะของท่านที่มีต่อการเผยแพร่หลักพุทธธรรมตามภารกิจคณะสงฆ์ ๖ ประการ
ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินุชโร)

ข้อเสนอแนะด้านการปกครอง

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษา

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการเผยแผ่

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาธรรมการ

.....
.....

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....
.....

พระพิสิษฐ์ ฉานิสฺสโร (ปานจรูญทิพย์)

นิสิตปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนา (พธ.ม.)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น ปีการศึกษา ๒๕๕๔

สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ
.....จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาคผนวก ก.

ผู้ให้สัมภาษณ์

ก. กลุ่มพระสังฆาธิการ

สัมภาษณ์ พระครูพัชรกณานิบาล (แคล้ว จานีสุสโร). เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก.

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระมหาธนินทร์ นราสโร. เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่. ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูพัชรสุภาจารย์ (สง่า สุภาจาโร). รองเจ้าคณะอำเภอหนองไผ่.

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระศรีพัชโรดม (ลักษณ กิตติญาโณ). รองเจ้าคณะอำเภอเมือง.

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวรเมธี. รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูสิริพัชรากร (สมบัติ สิริคุตโต). รองเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน.

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูพัชรปญญาภรณ์ (ประจวบ ปุญญาโม). เจ้าคณะตำบลท่าโรง เขต ๒.

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชรคุณ (เข็มพร ขนฺติพโล). เจ้าคณะตำบลน้ำก้อ.

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชราภัย (ประทวน สิริธโร). เจ้าคณะตำบลหล่มสัก เขต ๑.

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูชัยพัชรสถิต (พรชัย จันทวิโส). เจ้าคณะตำบลเขาค้อ.

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ข. กลุ่มอุบาสก

สัมภาษณ์ อาจารย์อานนท์ แจ่มศรี.อุบาสก. ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ อาจารย์สุพล สิริ.อุบาสก. ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ อาจารย์ปัญญา กันภัย . อุบาสก. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ อาจารย์ภูพัฒน์ ไกรลาศ. อุบาสก. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ เหมฤดี. อุบาสก. ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ ผอ.จิรพงษ์ รักษาบุญ. อุบาสก. ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ จ.อ.ชัยวัฒน์ ปัญจิจิต. อุบาสก. ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

- สัมภาษณ์ พ่อสุขุม แสงมณี. อุบาสก. ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ภูจอมนาค. อุบาสก. ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นายสุนันท์ กิ่งแก้ว. อุบาสก. ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ พ่อสมนึก จันทา. อุบาสก. ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นายอภิรักษ์ บุญซ้อ. อุบาสก. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ ลีทอง. อุบาสก. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ อาจารย์ไพรัตน์ เสาดี. อุบาสก. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ อาจารย์จรัสวัฒน์ จุลละนันท์. อุบาสก. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ค. กลุ่มอุบาสิกา

- สัมภาษณ์ นางวันวิสา จันทพล . อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางฐาปณี ศิริ. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางบุญยง สุนประโคน. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางรุ่งนภา สายอุ้นใจ. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ แม่สุจิต จันทสิงห์. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางวิไลลักษณ์ วังอินทร์. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ แม่พรรัตน์ จันทรางศุ. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางรุ่งนภา ปรารบภัย. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ แม่ทองพูน ศิริมา. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ แม่อรุณ ภูจอมนาค. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางพรทิพย์ กิ่งแก้ว. อุบาสิกา. ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางจินดาพร จันทร์พิลา. อุบาสิกา. ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ แม่ประนอม กองทอง. ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางอัญชิตรา โพธิประเสริฐ. อุบาสิกา. ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ นางศรีนวล ทองมาก. อุบาสิกา. ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ง. กลุ่มนักศึกษา

- สัมภาษณ์ จ.ส.ต.สมยศ ทักคุ้ม . นักศึกษาปี ๓. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ ค.ต.รัชชัย อุ่นแก้ว. นักศึกษาปี ๓. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ ค.ต.บุญเสริม จิระโทก. นักศึกษาปี ๓. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.
 สัมภาษณ์ ค.ต.สมัย แก่นนาค. นักศึกษาปี ๓. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ จ.ส.ต.ประเสริฐ มูลสา. นักศึกษาปี ๑. ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ นายแสงอาจ กันดก. นักศึกษาปี ๑. ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ นางสมคิด แก่นนาค. นักศึกษาปี ๑. ๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ น.ส.วันเพ็ญ จันทร์พิลา. นักศึกษาปี ๑. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ นางธัญรดา สีชัยยา. นักศึกษาปี ๑. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ นายสยาม สนิมคำ. นักศึกษาปี ๒. ๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

จ. เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดเพชรบูรณ์

สัมภาษณ์ นายชนพัฒน์ สุนประโคน. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๑ ธันวาคม

๒๕๕๔.

ภาคผนวก ง.

ภาพผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

พระสังฆาธิการ

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์พระครูไพฑูริย์คุณาภิบาล (แคล้ว จานิสฺสโร) เจ้าคณะอำเภอหล่มสัก
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์พระมหาธนินทร์ นราสโก เจ้าคณะอำเภอหนองไผ่
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์พระครูพัชรสุภาจารย์ (สง่า สุภาจาโร) รองเจ้าคณะอำเภอหนองไผ่
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์พระมหาถาวร ถาวรเมธี รองเจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๗

สัมภาษณ์พระครูสิริพัชรากร (สมบัติ สิริคุตโต) รองเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน
วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๘

สัมภาษณ์พระครูพัชรปญญาภรณ์ (ประจวบ ปุญญาโม) เจ้าคณะตำบลท่าโรง เขต ๒
วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๙

สัมภาษณ์พระครูโกศลพัชรคุณ (เข้มพร ขนติพโล) เจ้าคณะตำบลน้ำก้อ
วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

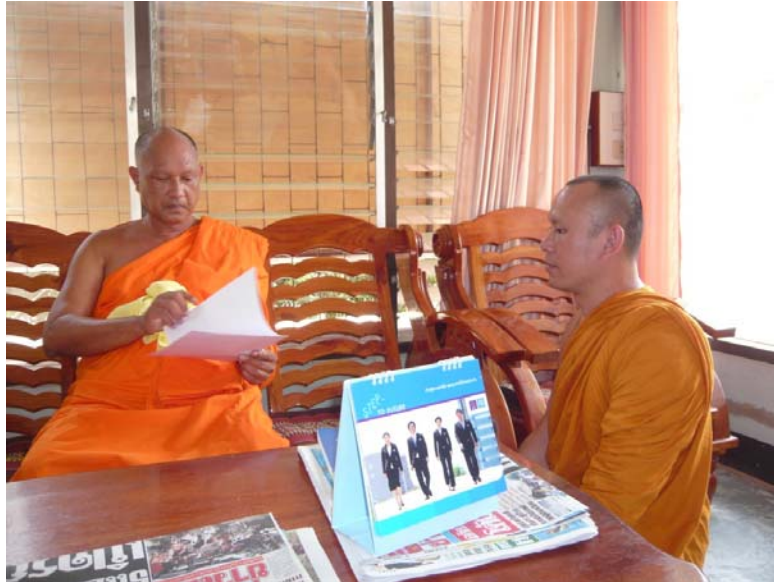
ภาพที่ ๑๐

สัมภาษณ์พระครูโกศลพัชรราชัย (ประทวน สิริธโร) เจ้าคณะตำบลห่มสัก เขต ๑
วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๑

สัมภาษณ์พระครูชัยพัชรสถิต (พรชัย จนทวีโส) เจ้าคณะตำบลเขาค้อ
วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

อุบาสก

ภาพที่ ๑๒

สัมภาษณ์อาจารย์อานนท์ แจ่มศรี วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๓

สัมภาษณ์อาจารย์สุพล ศิริ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๔

สัมภาษณ์อาจารย์ปัญญา กั้นภัย วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๕

สัมภาษณ์อาจารย์ภูพัฒน์ ไกรลาส วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๖

สัมภาษณ์อาจารย์ประดิษฐ์ เหมฤติ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๗

สัมภาษณ์ผอ.จิรพงษ์ รักษานุญ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๘

สัมภาษณ์จ.อชยวัฒน์ ปัญจิต วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๙

สัมภาษณ์พ่อสุชุม แสงมณี วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๐

สัมภาษณ์นายสมศักดิ์ ภูจอมนาค วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๑

สัมภาษณ์นายสุนันท์ กิ่งแก้ว วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๒

สัมภาษณ์พ่อสมนึก จันทา วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๓

สัมภาษณ์นายอภิรักษ์ บุญซ้อน วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๔

สัมภาษณ์นายสุวัฒน์ ลีทอง วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๕

สัมภาษณ์อาจารย์ไพรัตน์ เสาดี วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๖

สัมภาษณ์อาจารย์จรรูวัฒน์ จุลละนันท์ วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

อุบลสิกา

ภาพที่ ๒๗

สัมภาษณ์นางวันวิสา จันทพล วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๘

สัมภาษณ์นางฐาปณี ศิริ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๙

สัมภาษณ์นางบุญนุช สุนประโคน วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๐

สัมภาษณ์นางรุ่งนภา สายอ่อน วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๑

สัมภาษณ์แม่สุจิต จันทสิงห์ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๒

สัมภาษณ์นางวิไลลักษณ์ วังอินทร์ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๓

สัมภาษณ์แม่พรรัตน์ จันทรางศุ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๔

สัมภาษณ์นางรุ่งนภา ปราบภัย วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๕

สัมภาษณ์แม่ทองพูน ศิริมา วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๖

สัมภาษณ์แม่อรุณ ภูจอมนาค วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๗

สัมภาษณ์นางพรทิพย์ กิ่งแก้ว วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๘

สัมภาษณ์นางจินดาพร จันทร์พิลา วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๙

สัมภาษณ์แม่ประนอม กองทอง วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๐

สัมภาษณ์นางอัญชิตรา โพธิประเสริฐ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๑

สัมภาษณ์นางศรีนวล ทองมาก วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔

นักเรียน / นักศึกษา

ภาพที่ ๔๒

สัมภาษณ์จ.ศ.ต.สมยศ ทักคุ้ม ปี ๓ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๓

สัมภาษณ์.ต.ธวัชชัย อุ่นแก้ว ปี ๓ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๔

สัมภาษณ์.ต.บุญเสริม จีระโทก ปี ๓ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๕

สัมภาษณ์.ต.สมัย แก่นนาค ปี ๓ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๖

สัมภาษณ์.จ.ต.ประเสริฐ มุทธา ปี ๓ วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๗

สัมภาษณ์นายแสงอาจ กั้นคก ปี ๓ วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๘

สัมภาษณ์นางสมคิด แก่นนาค ปี ๓ วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๔๙

สัมภาษณ์.ส.วันเพ็ญ จันทร์พิลา ปี ๓ วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๕๐

สัมภาษณ์นางธัญรดา สีชัยยา ปี ๓ วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภาพที่ ๕๑

สัมภาษณ์นายสยาม สนิมคำ ปี ๒ วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพที่ ๕๒

สัมภาษณ์นายธนวัฒน์ สุนประโคน นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

ภารกิจ ๖ ด้าน ของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินุชโร)

ด้านการปกครอง

เป็นประธานประชุมพระสังฆาธิการ ในเขตปกครองจังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านการศึกษา

เป็นประธานโครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน
จังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

เป็นประธานประชุมเพื่อการสนับสนุนด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านการเผยแผ่

แสดงธรรมในงานจัดประกวดสวนมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ

ด้านการสาธารณูปการ

ตรวจดูการก่อสร้างพระพุทธรูปมหารธรรมราชา จังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านการสาธารณะสงเคราะห์

ได้มอบพระพุทธรูปปางคีลีลาให้แก่คณะครูโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระพิสิษฐ์ จานิสฺสโร (ปานจรรยาทิพย์)
- เกิด** : วันพุธที่ ๒๑ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖
- สถานที่เกิด** : เลขที่ ๕๔ หมู่ ๔ ตำบลกองมูล อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์
- อุปสมบท** : อายุ ๒๘ ปี วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๔ เวลา ๑๕.๔๘. ณ วัดทุ่งเรไร ตำบลท่าแดง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมี
พระครูพัชรคุณาวาสัย เป็นพระอุปัชฌาย์
เจ้าอธิการสำราญ ปภาภโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระบุญหนา กตสาโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- สังกัด** : วัดตะเคียนงาม ตำบลท่าแดง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์
- การศึกษา** : พ.ศ.๒๕๔๘ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดเพชรบูรณ์
: พ.ศ.๒๕๕๑ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาศาสนา
(เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: พ.ศ.๒๕๕๑ เข้าศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น
: พ.ศ.๒๕๕๒ ได้รับการอบรมวิปัสสนาจารย์ ณ ศูนย์ฝึกพระวิปัสสนาจารย์
สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน วัดพระธาตุศรีจอมทอง จ.เชียงใหม่
: พ.ศ.๒๕๕๓ ได้รับวุฒิปัตริ โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
รุ่นที่ ๑๖
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : ปฏิบัติศาสนกิจ ณ วัดกลางบุรี บ้านคอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์. ๐-๘๕๕๖๓๔-๒๓๘๘.
- ประสบการณ์** : พ.ศ.๒๕๕๑ – ๒๕๕๓ ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนจังหวัด เพชรบูรณ์